

ÅRSRAPPORT 1983

Juridisk Rådgivning for Kvinner

BRIT AMBLE

GRO LINDSTAD

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

ÅRSRAPPORT 1983

Utarbeidet av

Gro Lindstad og Brit Amble

Oslo , oktober 1984

Den kommer sent , men godt selv om vi vel til tider aldri^ trodde vi skulle bli ferdige!!

En spesiell takk til Liv Ragnhild for all maskinskrivning , Kaja for en ypperlig forside og Liv Heidi for arbeide med å trykke rapporten!!

Et ekte JURK'e produkt!!!!

	Side
Innhold:	
Presentasjon av Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK)	1
FINANSIERING	6
. Oslo kommune	6
. Akershus fylkeskommune	6
. Justisdepartementet	6
1. Annen økonomisk støtte	6
3. Problemer med finansieringen	7
ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI	10
SAKSMATERIALE OG METODE	11
ANTALL SAKER	14
OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE	15
1. Bostedsfylke	15
2. Statsborgerskap	17
3. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK	17
4. Alder	18
5. Sivilstand	18
6. Utdanning, Yrke og Forsørgerkilde	19
PROBLEMMOMRÅDER	21
1. Oversikt	21
2. Barnerett	23
3. Boligrett	26
4. Familierett	29
5. Rettshjelpsrett	33
6. Skifterett	36
7. Sosial - og trygderett	38
8. Strafferett	44
9. Ugift samliv	46
II DET PRINSIPIELLE ARBEIDET	50
1. Generelt	50
2. "Volds - og mishandlingsgruppa"	51
3. "Rettsorienteringsgruppa"	55
4. "Bok - og PR. - gruppa"	56
5. "Økonomigruppa"	57
6. "Den prinsipielle gruppa"	57
7. "Nøkkelregistergruppa"	58
8. "Porno - og prostitusjonsgruppa"	60

EDLEGG

1. Avisinnlegg ad lov om rettsgebyr
2. Høringsuttalelse til notatet:
  - " Advokathjelp til fornærmede i voldtektsaker -
erfaringer med ordningen m.m. "
3. Høringsuttalelse til :
  - "Handlingsprogram om tiltak mot Kvinnemishandling "
4. Uttalelser og arbeid av porno - og prostitusjonsgruppa.
5. Høringsuttalelse til notatet:
  - "Kriminalisering av prostituerte kunder "
6. Høringsuttalelse til:
  - " Forslag om endring av Skiftelovens § 8 , 1.ledd -
om verneting for felleseieskifte. "
7. Høringsnotat med utkast til lov om adopsjon.
8. Referat fra JURK's boligrettsseminar.
avholdt over tre kvelder desember 1983.

I. PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

I 1974 ble Juridisk Rådgivning for Kvinner startet etter initiativ fra kvinnelige jurister og juss-studenter som arbeidet i Kvinnesaksgruppa ved det Juridiske Fakultet. Gjennom sitt arbeide i Kvinnesaksgruppa mente de å se en utbredt mangel på rettskunnskap blant kvinner. Et annet problem var at kvinner som hadde tilegnet seg juridiske kunnskaper hadde vanskeligheter med å bruke dette i sin egen situasjon, og at det skulle mye til før kvinnene tok kontakt med rettshjelp-apparatet.

Gjennom JURK's 5219 saker har dette inntrykket vist seg å være riktig.

Lovverket er idag formelt sett kjønns-nøytralt. Ved praktiseringen viser det seg imidlertid at kvinner ofte kommer dårligere ut av konfliktsituasjoner enn menn. Dette kan blant annet skyldes at man ikke forhindrer kvinne-diskriminering utelukkende ved lovbestemmelser og at menn gjennomgående sitter inne med mer rettskunnskaper enn kvinner, og at de har lettere for å benytte seg av kunnskapene.

JURK drives med dispensasjon fra advokat-monopolet, gitt av Justisdepartementet med hjemmel i lov om fri rettshjelp § 2, 3.ledd.

JURK gir rettshjelp utelukkende til kvinner, og saksbehandlerne er kvinner. Kvinnene uttrykker selv at de foretrekker kvinnelige saksbehandlere, fordi de føler at de oppnår bedre forståelse for sin situasjon enn hos mannlige rettshjelpere. Dette skyldes til en viss grad at de fleste sakene dreier seg om samlivsbrudd, og hvordan kvinnene opplever en slik situasjon.

Likestillingsloven gir oss hjemmel til slik drift, jfr. lovens § 3, 3.ledd om likestillingsfremmende tiltak.

JURK finansieres gjennom bevilgninger fra Staten ved Justisdepartementet, Oslo Kommune og Akershus Fylkeskommune.

Formål

JURK's hovedformål er å bekjempe kvinne-undertrykking. Som juridiske studenter ønsker vi å benytte vårt kjennskap til lov- og regel-verket til å yte råd og veiledning til kvinner, for på denne måten å bedre deres rettslige stilling.

Med grunnlag i formålet og JURK's utspring fra Kvinnesaksgruppa, oppfatter vi JURK som en del av den øvrige kvinnebevegelsen. Derfor har vi også vakter og kontor på Kvinnehuset i Oslo.

JURK's virksomhet kan deles opp i fire :

- a) Vi yter konkret rettshjelp til kvinner i en rettslig konfliktsituasjon. Vi definerer denne hjelpen som å ivareta den rådsøkendes interesser ut fra gjeldende rett.
- b) Vi arbeider prinsipielt med det vi erfarer gjennom den konkrete rettshjelpen. Sakene systematiseres og analyseres. Dette arbeidet utføres først og fremst i tverrgruppene (se under organisasjon). Her utarbeides prosjekt-rapporter, arbeidsnotater, høringsuttalelser m.m. I tillegg kommer års-rapportene som gir oversikt over de fleste rettslige problemområder som JURK arbeider med.

Det prinsipielle arbeidet drives ut fra et kvinnepolitisk synspunkt. Det vil si at vi gjennom dette arbeidet ønsker å vurdere kvinners rettslige stilling etter gjeldende rett, og å komme med forslag til forbedringer der vi mener det er påkrevet.

- c) Gjennom dette arbeidet ønsker vi også å avdekke kvinners reelle og spesielle rettshjelp-behov (se under pkt. 1.). Kvinners spesielle rettshjelp-behov skyldes i utgangspunktet

den generelle kvinneundertrykkingen, men kan også ha sitt grunnlag i kvinners biologi, som f.eks. i fødselsretten og derav sosial- og trygde-retten. Det har vist seg at det tradisjonelle rettshjelp-apparatet har liten forståelse for kvinners spesielle rettshjelp-behov. Derfor mener vi at JURK her kan ha en viktig funksjon.

- d) JURK arbeider også med forebyggende rettshjelp. Vi prøver så langt vi har ressurser og muligheter å informere kvinnene før problemene deres oppstår, både gjennom saksbehandling og prinsipielt arbeid.

Organisasjon

Fellesmøtet

JURK arbeider som de fleste andre organisasjoner innenfor kvinnebevegelsen etter prinsippet om flat struktur. Det vil si at alle medarbeiderne har de samme rettighetene og pliktene og full medbestemmelsesrett.

JURK's høyeste organ er Fellesmøtet. Dette avholdes hver fjortende dag, og alle saker av viktighet for organisasjonen tas opp her.

Arbeidsutvalget

For mindre viktige saker som oppstår mellom hvert fellesmøte og saker som trenger rask avgjørelse, har vi et arbeidsutvalg som møtes hver uke. Arbeidsutvalget består av en saksbehandler fra hver saksbehandlingsgruppe, og dette går på rundgang innenfor gruppa. De to daglige lederne deltar også på arbeidsutvalgsmøtene.

Saksbehandlingsgruppene

Saksbehandlingen foregår i grupper som består av 5 og 6 personer.

Vi har 4 grupper. Her diskuteres sakene som kommer inn, og svar til kvinnene eller eventuell annen assistanse godkjennes.

Gruppa blir derfor kollektivt ansvarlig for den enkelte sak, men det er alltid en saksbehandler som er hovedansvarlig overfor kvinnen. Vi benytter oss også av faglig ekspertise både på Universitetet, i departementene og andre steder.

Den kollektive arbeidsformen er både en følge av et retts-sikkerhets synspunkt, og et ønske om å arbeide slik. Vi innser de begrensningene som ligger i at vi stort sett er studenter, men synes at dette kompenseres gjennom en slik arbeidsform.

Vi mottar sakene via brev, telefoner og ved at kvinnene oppsøker oss på våre vakter på Kvinnehuset. Vi synes at Kvinnehus-vaktene er spesielt verdifulle. Det er lettere for oss å få alle de opplysningen vi trenger til saksbehandlingen, og det er viktig for saksbehandlerne å oppleve den nærhet til problemene som følger av den direkte kontakten. Dessverre er det bare kvinner i Oslo-området som kan benytte seg av Kvinnehus-tilbudet. Vi ønsker å nå så langt utover landet som mulig, og vi håper derfor at våre PR-framstøt kan bidra til at flere kvinner skriver til oss. Vi håper også at boka vår "Kjenn din rett" kan bidra til å avhjelpe noe av det rettshjelp-behovet for kvinner vi ellers ikke når.

Tverrgruppene

I tillegg til saksbehandlings-gruppene har vi "tverrgrupper." Navnet kommer av at de personmessig er sammensatt på tvers av saksbehandlingsgruppene. Disse gruppene står for det prinsipielle arbeidet, det vil si at de arbeider med problemstillinger på avgrensede rettsområder og organisatoriske og interne oppgaver (se videre under det prinsipielle arbeidet).

Daglige ledere

Hvert semester velger Fellesmøtet en daglig leder som blir ansatt for ett år om gangen, slik at det hele tiden er to daglige ledere som arbeider sammen. Disse tar seg av den daglige driften av organisasjonen og er økonomisk ansvarlig utad. De har altså en rent administrativ funksjon, og de har ingen bestemmelses-kompetanse utover de øvrige ansatte. Videre er begge med i økonomi-gruppa (se under prinsipielt arbeid).

De daglige lederne må ha arbeidet et semester som saksbehandler i JURK for å bli valgt, og de fortsetter å delta på saksbehandlingsmøter. Samlet arbeidsperiode for disse er derfor tre semestre eller mer.

Tilholdssted

JURK har kontor på Kvinnehuset i Rådhusgt. 2 i Oslo. Der mottar vi råd-søkende to ganger i uka; tirsdag fra 11 - 15 og torsdag fra 16 - 20. I denne tida tar vi også imot telefonhenvendelser på nr. 20 03 22.

Vi har telefonvakter hver dag fra 09 - 15 på nr. 42 90 10, linje 888.

Kontor- og saksbehandlings-arbeidet drives på et lite kontor på Universitetet i sentrum. Plasshensyn gjør det umulig å motta råd-søkende her.

-sikkerhets-
grens-
nes at

søker
ktene er
plysningene
andlerne
e kon-
benytte
det som
t flere
rett"
nner vi

ks-

II. FINANSIERING

1. Oslo Kommune

Oslo Kommune er vår største finansieringskilde. JURK mottok for driftsåret 1983 kr 275.000,- fra kommunen. Disse midlene skal dekke den største delen av utgiftene ved JURK's Kvinnehus-prosjekt, fordi det først og fremst er Oslo-kvinner som nyter godt av dette tilbudet. Dessverre var denne bevilgningen altfor liten i forhold til det vi hadde behov for, og som vi hadde søkt om. Søknadsbeløpet var kr 415.000,-.

2. Akershus Fylkeskommune

For den delen av Kvinnehus-prosjektet som går til rettshjelp for Akershus-kvinner, får vi bevilgninger fra Akershus Fylkeskommune. For 1983 fikk vi kr 83.000,-. Dette var det beløpet vi hadde behov for, og som vi hadde søkt om fra Fylkeskommunen.

3. Justisdepartementet

Justisdepartementet bevilget i 1983 kr 225.000,-. Disse midlene skal dekke brevhenvendelsene og det prinsipielle arbeidet (se under prins. arbeid). Søknadsbeløpet var kr 700.000,-.

4. Annen økonomisk støtte

Felles-seminaret som Juss Buss, Jussformidlingen i Bergen og JURK avholdt på Bergsjø Høyfjellshotell våren 1983 ble delfinansiert av ulike instanser.

Volds- og mishandlings-gruppa i JURK mottok kr 9.600,- fra Studentsamskipnaden for å lage et prosjekt på ekteskapslovens § 50.

Universitetet i sentrum stiller gratis lokaler og telefon til disposisjon.

5. Problemer med finansieringen

JURK har helt siden starten i 1974 hatt problemer med finansieringen av organisasjonen. I 1983 resulterte det i at vi om sommeren holdt stengt fra 1. juni til 1. august. Vi måtte også legge ned driften en uke i desember. Dette skapte store vanskeligheter for JURK. Vi rykket ut i pressen og opplyste at vi måtte nedlegge virksomheten sommeren 1983, og da vi åpnet igjen i august, sank antall saker drastisk utover høsten, sammenlignet med tidligere år. Dette ligger til grunn for det lave saks-antall for 1983. JURK mener det er veldig uheldig å måtte legge ned driften i perioder. De råd-søkende leser/hører at vi skal stenge, men er ikke oppmerksomme på at driften kommer igang igjen. Mange kvinner fikk i tillegg ikke den hjelpen de hadde behov for i denne perioden. Vi måtte returnere ca.40 brev, og antallet råd-søkende på Kvinnehuset ville vært ca. 140. Dette vil si i alt 180 kvinner i løpet av to sommer-måneder. I tillegg kommer telefonhenvendelser med spørsmål.

JURK blir også svekket ved at det prinsipielle arbeidet nedlegges. Det rammer videreføring og utdyping på spesielle rettsområder. Det prinsipielle arbeidet er også meget viktig, fordi vi gjennom dette kan se svakheter i rettssystemet, som rammer kvinner. Det er vesentlig at det prinsipielle arbeidet kan gi generell rettsinformasjon, som kan virke konfliktlindrende/løsende.

Den økonomiske situasjonen sliter på flere måter, også på organisasjonen selv. Vi bruker unødig mye tid og krefter på å skaffe bevilgninger. Det blir og frustrerende for våre medarbeidere å arbeide under så vanskelige økonomiske forhold, noe vi også må se i forhold til rekruttering av nye medarbeidere. Når organisasjonen i 1984 feirer 10-års jubileum, er det på tide å kunne oppnå en stabil økonomi, som gjør oss i stand til å motta henvendelser hele året, og i større grad fra kvinner over hele landet. Rettshjelp-behovet er til stede langt utover det saksantall vi i JURK behandler.

JURK kan jo arbeide gratis, men det ville bety at vi brøt med ett av våre viktigste prinsipper, nemlig ikke å drive veldedig arbeid. Vi mener at det arbeidet vi yter er av en slik betydning at samfunnet plikter å betale for dette. De råd-søkende har også gitt uttrykk for at det letter kontakten med oss å vite at vi er lønnet for det vi gjør.

JURK's største økonomiske problem er mangel på tilstrekkelig bevilgning. Usikkerheten ved at vi hvert år ikke vet om vi får bevilgningen eller hvor mye vi får, hemmer JURK's utvikling i stor grad. Vi kan aldri foreta noen langtidsplanlegging eller fremtidsrettet tenkning.

Så vidt vi kan se, er den eneste løsningen på disse problemene en omlegging av finansierings-systemet vårt. Idag får vi penger fra Staten over en rammepost (kap. 418 post 72), der vi er relativt sikre på å få et visst årlig beløp. Imidlertid har dette beløpet som nevnt vært altfor lavt, for 1983 fikk vi innvilget ca.30% av det beløpet vi søkte om. Fra kommunen fikk vi for 1983 innvilget ca.65% av det vi søkte om, og dette beløpet er også det vi er mest usikre på fra år til år. Etter vår mening ville det beste for JURK være å komme inn som en egen post på statsbudsjettet, sammen med de andre student-rettshjelpstiltakene. Denne posten måtte da være stor nok til å full-finansiere den ordinære drift av tiltakene.

Det er flere årsaker til at vi ser på statsfinansiering som mest ønskelig. For det første er det liten grunn til å regne med at kommunens økonomi vil bedre seg særlig i åra som kommer. Man har i de senere åra sett at flere og flere nødvendige sosiale tiltak får redusert sine kommunale bevilgninger kraftig, og dette rammet også JURK i 1983. Selv om staten også er rammet av økonomiske nedgangstider, vil de beløp som skal til for å finansiere JURK være svært små i statsbudsjett-sammenheng. Å komme inn som fast post på statsbudsjettet vil derfor både være tryggere og gi bedre muligheter for langsiktig planlegging av driften.

For det andre er det JURK's mening at rettshjelpstilbud først og fremst skal være et statlig ansvar. Dette er også i tråd med den oppfatning som lå til grunn for innføringen av den nye loven om fri rettshjelp. Selv om JURK på mange måter utgjør et særlig tilbud til Oslo-kvinner, blir det stadig flere kvinner utover landet som får muligheten til å dra nytte av det tilbudet JURK utgjør.

Det er i alle fall opplagt at det er påkrevet med en annen og tryggere finansiering av driften enn det vi har idag. Slik JURK har utviklet seg de senere åra, med en voldsom saksøkning, er det av avgjørende betydning å kunne planlegge utviklingen fremover. Slik finansieringen er for tiden ser vi en sterk fare for at utviklingen av organisasjonen vil bli tilfeldig, og det meste av planleggingskapasiteten blir bundet opp i arbeid for å sikre bevilgninger for neste år.

Det har vist seg at Juss Buss og JURK har en del felles problemer omkring dette, og det har gitt grunnlag for et samarbeid mellom organisasjonene.

III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI

Årsrapporten har først og fremst betydning for opplæring av nye medarbeidere, og til å se rettsområder vi bør utdype nærmere og skolere oss i. De opplysningene årsrapporten gir brukes derfor som grunnlag for oppstarting og videreføring av retts- og kvinnepolitisk arbeid i tverrgruppene.

Årsrapporten blir også brukt i PR-arbeidet vårt. Det vil si det arbeidet vi driver for å gjøre rettshjelp-tilbudet vårt kjent og å presentere organisasjonen. Rapporten distribueres til krisesentre, biblioteker, sosial- og trygde-kontorer, skoler og andre vi antar kan komme i berøring med kvinner som trenger rettshjelp.

Årsrapporten har også et forskningsmessig preg, fordi den inneholder en samlet analyse og vurdering av saksmaterialet for et år. Dette brukes som nevnt i det prinsipielle arbeidet, men bør også tas til følge av enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige organer eller andre som holder på med liknende arbeid.

I tillegg til dette ønsker de bevilgende myndigheter å få fremlagt JURK's årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og fremdrift i forbindelse med behandlingen av bevilgnings-søknadene våre.

IV. SAKSMATERIALE OG METODE

Det saksmaterialet som ligger til grunn for denne årsrapporten, og for JURK's forskningsvirksomhet forøvrig, er personlige henvendelser på Kvinnehuset i Oslo, henvendelser pr. brev og henvendelser pr. telefon, hvor vi rent umiddelbart ikke har kunnet svare på spørsmålene, og derfor har måttet lage en sak av henvendelsen.

For hver sak blir det fylt ut et mønster-ark (se side 13.) Mønsterarket omfatter opplysninger om den rådsøkende og hennes juridiske problemer. Det er disse mønsterarkene som ligger til grunn for statistikkene.

Mønsterarkene er stort sett grundigere utfylt for Kvinnehus-sakene enn for brevsakene. Grunnen til det er at vi ved de personlige henvendelsene kan spørre kvinnen om å få opplysninger som ikke direkte angår saken, som f.eks. om alder, utdanning, forsørgersystem o.l. For en del kvinner kan det imidlertid virke støtende å bli stilt spørsmål som hun selv opplever som irrelevante i forhold til sitt problem. Saksbehandleren vurderer derfor om det passer å stille disse spørsmålene, og de tar hensyn til den rådsøkendes ønske om ikke å gi opplysninger. Vi orienterer alltid kvinnen om at mønsterarket er anonymt, og at det kun vil bli brukt i forsknings-øyemed.

Når det gjelder brevsakene, bruker vi bare de opplysningene kvinnen gir i brevet til å fylle ut mønsterarket. I de fleste tilfeller får vi bare ett brev fra den rådsøkende og sender ett brev tilbake. Vi spør bare etter ytterligere opplysninger dersom det er nødvendig for vår behandling av saken. Her er vi altså enda mer tilbakeholdende enn på Kvinnehuset. Dette fordi det er vanskeligere pr. brev enn under en personlig samtale å forklare på en hyggelig måte betydningen av å innhente disse opplysningene. På grunn av de ovennevnte forhold er andelen "ikke oppgitt" forholdsvis høy i tabellene med opplysninger fra brevsakene. Dette har stor betydning for verdien av det tallmaterialet vi sitter igjen med. Ufullstendige opplysninger kan gi et noe misvisende bilde av sakene.

ten,
ten-
n-
net
r-

Vi antar at endel saker inneholder flere rettsproblemer enn det som kommer fram av mønsterark og sakspapirer. Grunnen til denne antagelsen er at ved en sammenligning av brev og mønsterark, viser det seg at det ofte bare er hovedproblemet som blir notert på mønsterarket. I de tilfellene vi har oppdaget et slikt misforhold har vi rettet opp mønsterarket. Det er imidlertid umulig å oppdage et slikt misforhold i de tilfellene, hvor vi har svart kvinnen direkte på Kvinnehuset. I slike tilfeller foreligger det ikke noen brev, og skisseringen av saksforholdet er ofte for knapp til at vi kan rette opp det eventuelle misforholdet.

På bakgrunn av dette er nok tallene i tabellene for problemområder langt lavere enn sakene skulle tilsi. Dette er viktig å ha for øyet ved lesning av rapporten.

M Ø N S T E R A R K

1. Journalnummer (ved første henv. i denne saken, jfr.evt. tidl. henv./jnr.) _____
2. Saksbehandlernummer (evt. overtatt av --) _____
3. Årstall (for første henv. i denne saken) _____
4. Bosted   a) Fylke _____
            b) By / tettsted / land _____
5. Alder _____
6. Antall barn _____
7. Sivil status (ugift, gift, separert, skilt, enke, ugift samboende) _____
8. Yrke (heltid/deltid) _____
9. Forsørgersystem   a) egen inntekt _____
                          b) fra mannen _____
                          c) offentlig _____
                          d) andre (spesifiser) _____
    Oppgi evt. kombinasjoner _____
10. PR (dvs.hvordan kvinnen fikk vite om JURK)
                          a) bekjent _____
                          b) massemedia _____
                          c) offentlige kontorer _____
                          d) kvinnebevegelsen/krisesenter _____
                          e) andre _____
    Oppgi evt. kombinasjoner _____
11. Statsborgerskap   a) kvinnen _____
                          b) mannen _____
                          c) barnet / barna _____
12. Rettshjelp   a) Har kvinnen vært i kontakt med andre rettshjelpsorganer i forbindelse med denne sak? _____
                          b) Hvorfor JURK fremfor det tradisjonelle rettshjelps-apparat? _____
                          c) Kvinnen ønsker kontakt med _____
13. PROBLEMRÅDER (se egen liste, før opp alle som passer) _____
14. UTFØRLIG RAPPORT OM SAKSFORHOLD OG SAKSBEHANDLING : _____

V. ANTALL SAKER

Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
458	176	634

634 kvinner henvendte seg til JURK i 1983. Hvis kvinnen henvender seg til oss flere ganger i løpet av et år, blir det ansett som samme sak, dersom det gjelder de samme juridiske problemene som første gang. Dreier det seg derimot om nye problemer, anses dette som en ny sak. Har kvinnen flere juridiske problemer, som sorterer under ulike fagområder, registreres dette som en sak med flere problem-områder. Kvinnen kan også ha flere retts-spørsmål under hvert problem-område. I 1983 fikk JURK totalt 634 saker. I tillegg har vi hatt ca. 1000 telefon-henvendelser til Universitetet og Kvinnehuset.

JURK hadde en åpningstid på ca. 43 uker i 1983. Dette er lavere enn i 1982 fordi vi i 1983 måtte stenge kontorene i tiden 1.6.-1.8., samt en uke mot slutten av året. Dette skyldtes for små bevilgninger. Det har vært en nedgang i antall saker fra 1982 til 1983. Dette må sees i direkte sammenheng med stengningen sommeren 1983. Vi hadde også problemer med å nå ut med informasjon om at virksomheten startet igjen 1.8. Våre rådsøkende fikk inntrykk av at virksomheten var nedlagt. Saksantallet høsten 1983 var derfor langt lavere enn normalt.

VI.OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE

I det følgende skal vi, gjennom tabeller og kommentarer til disse, gi endel opplysninger om våre rådsøkende. Vi viser hvor kvinnene kommer fra, kvinnenens alder, sivilstand og antall barn, deres yrke, utdanning og forsørgelses-kilder, og til slutt hvilke juridiske problemer de har.

Til tross for at vi mangler noen opplysninger om endel av våre rådsøkende (se under saksmaterial og metode), mener vi at vi sitter inne med tilstrekkelig til at vi kan trekke kvinnevertslige- og politiske slutninger av opplysningene.

1. Bostedsfylke

	Antall Kvinnehussaker	Antall Brevsaker	Totalt
Oslo	253	51	304
Akershus	117	19	136
Østfold	6	3	9
Vestfold	6	5	11
Hedmark	4	2	6
Oppland	2	7	9
Buskerud	11	7	18
Telemark	6	5	11
Aust-Agder	3	1	4
Vest-Agder	0	5	5
Rogaland	3	5	8
Hordaland m/Bergen	0	9	9
Sogn og Fjordane	1	3	4
Møre og Romsdal	1	2	3
Sør-Trøndelag	4	2	6
Nord-Trøndelag	0	1	1
Nordland	5	5	10
Troms	0	11	11
Finnmark	0	2	2
Utlandet	2	4	6
Ikke oppgitt	34	27	61
TOTALT	458	176	634

Som det fremgår av tabellen, får JURK henvendelser fra kvinner over hele landet. Men det framgår også at det er Oslo og Akershus-kvinnene som benytter oss flittigst. Mest markant er dette for Kvinnehussakenes vedkommende - 55,2 % av de rådsøkende bor i Oslo og 25,5 % kommer fra Akershus.

På Kvinnehuset tar vi i mot de rådsøkende personlig, og det sier seg derfor selv at det er Oslo og Akershus - kvinnene som lettest kan oppsøke oss der. Det bemerkelsesverdige er jo at såpass mange langveisfra finner veien til kontoret vårt.

For brevsakenes vedkommende er vi et mer reelt tilbud til kvinner over hele landet - 60 % av brevhenvendelsene kommer fra kvinner utenfor Oslo og Akershusregionen. Vi er sikre på at prosentandelen ville øke, dersom vi kunne tillate oss å drive mer P.R. for organisasjonen. Kvinner har fortsatt et stort udekket rettshjelpsbehov. JURK vil gjerne være med på å dekke det, men vi får som tidligere nevnt, ikke penger nok til ytterligere saksinntak.

Vi har også undersøkt om våre rådsøkende er bosatt i en by, på et tettsted eller, på landet.

	Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
By :	275	82	357
Tettsted :	119	56	175
Land :	26	16	42
Ikke oppgitt :	38	22	60
Totalt :	458	176	634

Ca. 57 % av de rådsøkende bor i byer, ca 28 % bor i tettbygde strøk, og bare ca 7 % bor på landet. Vi tror ikke at disse tallene er uttrykk for et spesielt stort retts- hjelpsbehov i byer i forhold til landet forøvrig, men deri et uttrykk for mangel på informasjon utover landet.

2. Statsborgerskap

	Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Norsk :	386	117	503
Utenlandsk:	30	9	39
Ikke oppgitt :	42	50	92
Totalt :	458	176	645

Kvinnens statsborgerskap har i langt de fleste tilfeller, ingen betydning for hennes juridiske problem. Vi har registrert en økning i saker hvor statsborgerskap nettopper det sentrale. I disse sakene er kvinnene som oftest enten utenlandsk og gift med en nordmann, eller hun er norsk og gift med en utlending.

To lands kolliderende familierettsregler (særlig m.h.t. vilkårene for separasjon og skilsmisse) og barnerett, er de områdene hvor statsborgerskapets betydning er mest framtrødende.

3. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK.

Hovedsakelig får våre rådsøkende vite om JURK gjennom bekjente. Navnet vårt spres gjennom "jungeltelegrafene". Massemedia og offentlig kontorer er også en kilde til spredning av informasjon og en del kvinner finner ut / henvises JURK ad disse veier.

Her ligger dog fremdeles mye udekket, og dårlig økonomi er et alltid tilbakevendene hinder hva gjelder å spre P.R. om oss selv på landsbasis. Hadde det vært mulig ville nødvendigvis ikke de fleste bare ha hørt om oss fra bekjente.

Gjennom kontakt med krisesentre og kvinnebevegelsen henvises også en del kvinner til JURK.

ALDER, SIVILSTAND OG ANTALL BARN.

4. Alder.

	Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Under 20 år :	4	4	8
21 - 30 år :	78	13	91
31 - 40 år :	106	14	120
41 - 50 år :	63	11	74
51 - 60 år :	22	8	30
Over 60 år :	21	6	27
Ikke oppgitt :	164	120	184
Totalt :	458	176	634

5. Sivilstand.

	Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Enslig :	54	12	66
Gift :	191	61	252
Separert :	74	33	107
Skilt :	74	22	96
Enke :	8	2	10
Samboende :	25	15	40
Ikke oppgitt :	32	31	63
Totalt :	458	176	634

Som det fremgår av tabellene er de fleste av våre rådsøkende mellom 21 og 50 år, de er gift.

Registreringen av sakene har vist oss at vi ofte kommer inn på et tidlig stadium i separasjon- og skilsmisseprosessen - se bl.a. det store antall spørsmål om framgangsmåten ved separasjon. Der er en ubetinget fordel for kvinnene at vi kommer tidlig inn med informasjon om deres familie-, skifte-, og trygderettslige rettigheter.

Langt de fleste av våre rådsøkende er mødre, det vanligste er at kvinnen har omsorg for 2 barn.

Det faktum at så mange av de rådsøkende har barn, er selvfølgelig forklaringen på det høye antallet barnerettssaker.

Utdanning, Yrke og Forsørgelseskilde.

Hovedmengden av de rådsøkende som har høyere utdanning er sykepleiere, lærere eller sosionomer. De med yrkesrettet utdanning er som oftest sekretærer eller hjelpepleiere.

Vi er at det er de tradisjonelle "kvinneyrkene" som dominerer.

Av de kvinnene som oppsøkte oss i 1983 oppgav mange å ikke ha utdanning utover den obligatoriske skolegang. De aller fleste av kvinnene er utearbeidende, men noen er også kombinert ute- og hjemnearbeidende eller student.

En tendens som viser seg i tiden er at tallet på kvinner som oppsøker JURK og er enten uføretrygdet eller arbeidsløs er økende.

Kvinnearbeidsplassene er utsatt mange ganger med tungt arbeid. De er også de som i mange tilfeller forsvinner først p.g.a. innskrenkninger i bedrifter eller nedleggelse av typiske kvinnebedrifter.

De fleste av kvinnene som oppsøker JURK er også avhengig av forsørgelseskilde ut over egen inntekt. Det kan være i form av offentlig stønad, studielån eller mannens inntekt. Dette peker tilbake på de tradisjonelle kvinneyrker, som er dårlig betalt.

råd-

kommer
sepros-
gangs-
for
i deres

ligste

r selv-
ssaker.

g er
ttet
e.

omi-

ikke
aller
com-

r som
er

arbeid
.a.

VII PROBLEMMOMRÅDER1. Oversiktstabell

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Abort/fødselsrett	2	4	6
Arbeidsrett	7	4	11
Arverett	38	20	58
Barnerett	150	54	204
Boligrett	75	7	82
Erstatning,-/forsikringsrett	7	3	10
Familierett	156	52	208
Forvaltningsrett	14	5	19
Internasjonal privatrett	5	1	6
Innvandrerkvinnens rettsstilling	6	2	8
Kontraktsrett	31	9	40
Personrett	2	6	8
Rettshjelpsrett	97	29	126
Sivilprosess	7	1	8
Skatt/ avgifter	14	3	17
Skifterett	169	59	228
Sosial og trygderett	82	40	122
Strafferett	34	7	41
Tingsrett	3	6	9
Ugift samliv	30	15	45
Totalt	929	327	1256

Som det framgår av tabellen, har vi delt sakene opp i problemområder. Disse problemområdene tilsvarer stort

sett den tradisjonelle måten å dele inn jussen på. Men vi har en noe videre definisjon av bl.a boligrett enn det som er vanlig.

Tabellen viser at den enkelte kvinne har spørsmål fra flere problemområder. Vi har registrert ca 2 problemområder pr sak,- i tillegg har kvinnen også flere "underspørsmål" pr problemområde. (Det siste framgår ikke av tabellen).

I det følgende har vi valgt å konsentrere oss om noen av problemområdene,- barnerett, boligrett, familierett, sosial- og trygderett, rettshjelpsrett, skifterett, strafferecht og ugift samliv,- for nærmere beskrivelse og vurdering. Valget er foretatt først og fremst på bakgrunn av problemområdets "størrelse",- dvs. at svært mange kvinner har henvendt seg til oss med spørsmål fra disse problemområdene. Dernest har vi valgt å se nærmere på noen problemområder som vi finner spesielt kvinnerettslige og politisk interessante.

For de øvrige problemområdene viser vi til tabellen.

2. Barnerett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Foreldreansvar etter separasjon/ skilsmisse	92	24	116
Samværsrett	46	12	58
Barnebidrag	73	34	107
Kidnapping av barn	4	2	6
Barnevern	5	2	7
Statsborgerskap	0	1	1
Skoler/ barnehage	2	1	3
Navn	5	1	6
Adopsjon	1	1	2
Farskapssaker	4	1	5
Eventuelt	9	2	11
Totalt	241	81	322

Barnerett er et av JURK's "største" problemområder. Det er også det rettsområdet som er mest "følelsesladet og sårt."

Foreldreansvar ved separasjon og skilsmisse

Spørsmålet om hvem som skal ha foreldreansvaret og den daglige omsorg for barna etter separasjon/ skilsmisse er av største viktighet for våre rådsøkende. Mange kvinner uttrykker engstelse for at de ikke skal få beholde barna. Selv om de har hatt hovedansvaret for barna, det meste av den daglige omsorgen, og øvig arbeid, føler de at mannen står sterkere enn dem. Han tjener bedre, kan lettere holde på fellesboligen og generelt by barna bedre økonomiske kår.

JURK informerer om at barnelovens hovedregel er at foreldreansvaret er felles også etter separasjon og skilsmisse.

Dvs. at hvis kvinnen vil ha foreldreansvaret alene, må hun reise sak for domstolen, dersom partene ikke kan bli enige. Videre orienterer vi om innholdet i begrepet "felles foreldreansvar". Først og fremst at felles foreldreansvar ikke nødvendigvis betyr delt daglig omsorg for barnet, men at det vanligste er at den ene av foreldrene har den daglige omsorg og den andre har samværsrett.

JURK forteller også at dersom det blir tvist om foreldreansvar eller daglig omsorg, vil domstolen ta utgangspunkt i hva som er best for barnet.

Særlig for små barn vil det telle meget hvem som har hatt omsorgen for barnet. Videre hvem av foreldrene barnet er mest følelsesmessig knyttet til. Man legger også vekt på at barnet bør få bo, og gå i barnehage/ skole på samme sted som før foreldrene skilte lag.

Mange av våre rådsøkende gir uttrykk for at de ikke tør bryte ut av dårlige ekteskap fordi mannen har overbevist dem om at de ikke vil få omsorgen for barnet/a. Vi ser en klar tendens til å bruke barna som press for å holde kvinnen i ekteskapet.

Samværsrett

I de fleste tilfellene ønsket kvinnene generell informasjon om samværsretten, særlig omfanget av den. Vi informerte da om at vanlig samværsrett gir rett til å være sammen med barnet 1 kveld pr uke, annen hver helg, 14 dager om sommeren og enten jul eller påske. Foreldrene kan likevel fritt avtale at samværsretten kan utvides, eventuelt innskrenkes i forhold til omfanget av vanlig samværsrett.

Flere kvinner hadde problemer med at faren ikke fulgte opp sin samværsrett. De ønsket den avlastning hans sam-

vårsrett skulle innebære, og barna ønsket å se sin far. Vi kunne bare si at barnas rett til samvær med faren ikke innebærer noen plikt for ham til å være sammen med dem. Den eneste mulige løsningen her er å få faren til å forstå at han bør følge opp samvårsretten av hensyn til barna.

Noen av våre rådsøkende ønsket at farens samvårsrett skulle endres eller bortfalle.

I endringstilfellene ville som regel kvinnene at samvårsretten skulle innskrenkes eller utøves på andre måter enn tidligere. Ønsket om endring var begrunnet med morens engstelse for barna mens de var hos faren. Hun ville at samværet skulle foregå hos henne eller hos hans foreldre. Det skulle være en garanti for at barna hadde det bra i den tiden.

Hvis kvinnen, mot mannens vilje, ønsker at samvårsretten skal endres eller bortfalle, må hun reise sak om spørsmålet. Men det skal mye til for at et krav, spesielt om bortfall av samvårsrett, skal føre fram.

Barnebidrag

De spørsmålene vi får om barnebidrag dreier seg om fastsettelse, endring, forskuttering og innkreving av bidraget.

De fleste rådsøkende ønsker opplysning om bidragets størrelse. Vi informerer om minstebidragets størrelse, og at eventuelt høyere bidrag blir fastsatt etter en konkret vurdering, med hovedvekt på farens økonomiske situasjon.

Veiledende normer er 12 % av farens bruttoinntakt for ett barn, 20 % for 2 barn og 26 % for 3 eller flere barn.

Endel kvinner hadde spørsmål om innkreving og forskuttering av barnebidrag. Faren betalte enten ikke bidrag, betalte uregelmessig, eller for lite. JURK henviser i slike tilfeller til bidragsfogden som skal ordne med innkreving og forskuttering.

3. Boligrett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Samlivsbrudd	23	2	25
Generell bosituasjon	13	2	15
Totalt	36	4	40

Boligspørsmål ved samlivsbrudd er den kategori boligretts-saker som fremdeles er desidert størst, og antallet generelle boligrettsspørsmål som er rettet mot den alminnelige bosituasjon er liten. Det vi ser en viss økning på, er saker knyttet til ugift samliv. Vi ønsker her å se spesielt på problematikk omkring boligfordeling ved samlivsbrudd. Dette fordi vi mener det fremdeles knytter seg alvorlige problemer til boligfordelingen.

Boligspørsmål ved samlivsbrudd

Spørsmålet innenfor dette området dreier seg om:

- a) bruksrett til bolig
- b) eiendomsrett til bolig
- c) tilfeller hvor kvinnen vil kaste ut samboer/ektemann
- d) tilfeller hvor kvinnen blir kastet ut av samboer/ektemann

Bruksrett til bolig

Det viser seg at de fleste kvinnene ikke vet om ordningen. De kom til JURK for å få undersøkt muligheten til å overta eiendomsretten til boligen, og med økonomiske problemer i så henseende. De ble da informert om mulighet til bruksrett, og det viste seg at det er en stor sammenblanding av begreper ute å går. Kvinnene tror at bruksrett er det samme som eiendomsrett. Noen har bruksrett og tror det er eiendomsrett. Vi informerte generelt om de bestemmelser som regulerer bruksrett, og hvilke momenter det legges vekt på når bruksrett skal avgjøres.

Mange kvinner er i en slik økonomiske situasjon etter et samlivsbrudd at de vil ha store vanskeligheter med å overta eiendomsrett og betale mannen vederlag for leiligheten. Vi har registrert tilfeller under sosial- og trygderett, der kvinnen trenger hjelp til å søke om kommunalt lån for å betale mannen, og der kvinnen ønsker opplysninger om kommunale/statlige bostøtteordninger. For disse kvinnene er bruksrett til boligen et ganske bra alternativ, selv om det følger vanskeligheter med deling av bruks,- og eiendomsrett.

For flere opplysninger om bruksrett til bolig henviser vi til undersøkelse av alle JURK's brevsaker som angikk boligrett. (Se Institutt for offentlig rett, stensilserie 1981: "Kvinneres rett til bolig ved separasjon og skilsmisse," utredet av Agnes Vogt).

Eiendomsrett til bolig

Her var kvinnen og mannen i mange tilfeller enig om hvem som skulle ha boligen, men kvinnen ville ha råd angående finansieringsmuligheter. Det forekom også en del spørsmål hva gjaldt taksering av leilighet, og en generell begrepsforvirring hva gjaldt markedsverdi, markedsomsetning, grunntakst og verditakst. Vi ga kvinnene generell informasjon, og anbefalte i noen tilfeller at de fikk en takstmann til å vurdere prisen.

En del kvinner trengte også informasjon om hvordan de skulle løse ut mannen, hvis ikke de kunne komme til enighet. Regelen om at det utstedes en pantobligasjon som kan sies opp med 6 måneders varsel kan ofte slå urimelig ut fordi det her dreier seg om store pengebeløp som må skaffes til veie på kort varsel. Dette gjør at rådsøkende mange ganger hverken bør eller har mulighet til å overta boligen.

Kvinnen vil kaste ut samboer/ektefelle

Kvinnen ønsker å kaste ut mann/samboer etter samlivsbrudd fordi hun da sitter med bruksrett/eiendomsrett, eller har leierett til boligen. Vi informerer da om gjeldende lovregler, og at samboer skal gis rimelig tid til å flytte etter at kvinnen har sagt ham opp,- (som i et vanlig leieforhold). Problemet kan også her være at mannen driver psykisk og fysisk vold mot kvinnen etter samlivsbrudd, og kvinnen ikke får ham ut. Dette er også registrert under strafferett.

Kvinnen blir kastet ut av samboer/ektefelle

Her var kvinnene i samboerforhold medeier i bolig og vi henviste til advokat. Hvor kvinnen ikke hadde eiepart i leilighet kunne vi bare informere om gjeldende rettsregler.

Alminnelig bosituasjon

Her har vi registrert få saker. Spørsmålene går på leiekontrakter, avtale om sameie i bolig og mulighet til kommunalt lån/støtte til bolig.

4 Familierett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Ektepakt	12	6	18
Andre rettigheter i ekteskapet	1	0	1
Bidrag til kvinnen	5	7	12
- i ekteskapet	19	10	29
- etter sep./skilsmisse	124	37	161
Separasjon	72	18	90
Skilsmisse	0	0	0
Andre			
Totalt	233	78	311

Familierett utgjør en av de største saksgruppene. I tillegg kommer de sakene som dreier seg om andre spørsmål i forbindelse med samlivsbrudd - skifte, bolig- og barnefordeling. Disse blir behandlet andre steder i rapporten.

Ektepakt

Endel kvinner har spørsmål i forbindelse med særeie og opprettelse av ektepakt. Dette gjelder ofte kvinner som har vært gift før eller har levet i ugift samliv, men også tilfeller der kvinner gifter seg for første gang. Bakgrunnen er at kvinnen ønsker å beholde en selvstendig økonomi etter at hun har giftet seg, eller at hun har spesielle verdier hun ønsker å holde utenfor delingsgrunnlaget etter en eventuell separasjon.

Også på dette området ser vi at kvinners kunnskaper om sine rettigheter er lavere enn menns, og det synes som det finnes et udekket behov for informasjon om formuesordningene.

Bidrag

Disse

som i

mat c

å få

Krav

plik

dett

Bid

Sak

tat

må

kv

I

re

o

i

c

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

Bidrag til kvinnen mens ekteskapet består

Disse sakene dreier seg om den gjensidige underholdsplikten som ikke blir oppfylt. Kvinnen får ikke dekket behov for mat og klær til seg og barna. Det skal svært mye til for å få fastsatt bidrag til kvinnen mens ekteskapet består. Kravet er grov og vedvarende forsømmelse av underholdsplikten. Hvis kvinnen blir tilkjent et pengebeløp kan dette kreves inn gjennom bidragsfogden.

Bidrag til kvinnen etter separasjon og skilsmisse

Sakene gjelder både fastsettelse, om kvinnen i det hele tatt er berettiget til bidrag, og innkreving. Disse spørsmålene kommer oftest i en separasjonssituasjon, fordi kvinnen ønsker oversikt over sin situasjon som enslig. I mange tilfeller synes det klart at kvinnen ikke er berettiget til bidrag fra mannen, fordi hun er såpass ung og arbeidsfør at hun ikke oppfyller vilkårene. Hun kan imidlertid ha krav på et engangsbeløp eller bidrag i en overgangsfase. I andre tilfeller virker det klart at kvinnens muligheter til selv å skaffe seg inntekter er blitt forringet pga. ekteskapet eller omsorgen for barna. I slike tilfeller råder vi kvinnen til å fremsette bidragskrav, og er behjelpelige med dette hvis hun ønsker det.

Separasjon

Ofte vet ikke kvinnene hvor de skal begynne for å bli separert, og i flere tilfeller tror de at de ikke kan få separasjonsbevilling/dom fordi mannen ikke vil separeres, og har sagt at da kommer hun ingen vei. Vi orienterer om fremgangsmåten og forskjellen mellom administrativ behandling og domstolsbehandling.

Der vi blir spurt om råd, anbefaler vi administrativ behandling. Dette er etter vår mening en mer skånsom måte i en allerede vanskelig situasjon. Likevel er det en stor del av våre saker som ender for domstolene fordi mannen er uenig i separasjon og administrativ behandling.

Kvinnene blir ofte skremt overfor en slik situasjon. Derfor synes vi det er viktig å informere kvinnene om at en slik rettssak ikke er en offentlig skittentøyvask, og at den tar kort tid.

En rekke henvendelser gjelder separasjonens virkninger. Ofte har mannen fortalt henne at hun ikke har noen rettigheter fordi det er hun som ønsker separasjon. Vi avkrefte dette og informerer henne om støtteordninger, barnefordeling, skifte og boligfordeling.

Endel kvinner har spørsmål omkring mekling. Vi informerer om meklingsinnhold og at det som regel ikke er noen stor "affære". Videre informerer vi om at meklingsmannen kan være fra forliksrådet, et familierådgivningskontor eller en prest. Det blir ektefellenes eget valg, eller kvinnens hvis mannen ikke vil delta i meklingen. Hvis mannen ikke møter til mekling opplyser vi om at dette ikke har betydning for om hun får separasjon, men at det kan ta litt lenger tid.

Midlertidig separasjon

Behandlingen av en separasjonsbegjæring kan ta noen måneder, og kvinnen kan derfor ha behov for en ordning i mellomtiden, fordi hennes situasjon er prekær. Da kan hun forsøke å begjære midlertidig separasjon av domstolen så lenge den ordinære separasjonssaken pågår.

Også i tilfeller hvor kvinnen ikke har reist sak om separasjon har hun mulighet til å begjære midlertidig separasjon etter nærmere fastsatte vilkår. Dette gjelder i tilfeller hvor mannen er voldlig, misbruker rusmidler eller grovt forsømmer sine plikter overfor familien.

I disse tilfellene kreves ikke mekling før kjennelse om midlertidig separasjon blir gitt. Retten kan i tillegg treffe midlertidige avgjørelser om underholdsbidrag, hvor barna skal være og om bruksrett til løsøre og fellesbolig. En slik kjennelse gir også kvinnen rett til å søke offentlige stønader som separert.

Skilsmisse

Et stort antall kvinner hadde spørsmål i forbindelse med skilsmisse. Dette gjelder både kvinner som allerede var separert, kvinner som ønsket skilsmisse ved dom, og kvinner som skulle separeres og hadde spørsmål om separasjonstidens varighet o.l.

Mange kvinner hadde spørsmål om kravet til atskillelse i separasjonstiden. En del har ikke hatt noe sted å flytte etter at separasjonsbevilling/dom er gitt, og de tror derfor at bevillingen/dommen blir ugyldig fordi de ikke oppfyller kravet til atskillelse i separasjonstiden. Vi informerte om at separasjonsbevillingen/dommen i slike tilfeller ikke blir ugyldig, men at separasjonstiden først begynner å løpe når de flytter fra hverandre.

I andre tilfeller ønsker ektefellene å prøve samlivet igjen, etter en periode som separerte. Det skal ikke så lang tid til før man anser samlivet som gjenopptatt, og i slike tilfeller faller separasjonsbevillingen/dommen bort. Vi synes dette er noe bakvent i og med at separasjonstiden bl.a skal være en betenkningstid for ektefellen. Dette fører til at samlivet ikke prøves igjen av frykt for at separasjonsprosessen må startes på nytt hvis forsøket mislykkes.

Noen kvinner hadde spørsmål om skilsmisse etter faktisk separasjon, og de økonomiske konsekvensene av dette.

Andre kvinner hadde spørsmål om skilsmisse ved dom uten forutgående separasjonstid. Særlig gjelder dette i tilfeller med mishandling eller utroskap. Vi gir i disse tilfellene de opplysningene vi har mulighet til, men henviser til advokat hvis vi ser at det er en mulighet for kvinnen til å oppnå skilsmisse på et slikt grunnlag.

5 Rettshjelpsrett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Kvinnen har hatt kontakt med rettshjelper	73	14	87
Klage på rettshjelperen	19	2	21
Kvinnen ønsker kontakt med rettshjelper	64	19	83
Spørsmål om fri rettshjelpsordningen	42	21	63
JURK henviste til advokat	77	11	88
Totalt	275	67	342

Her har vi registrert de tilfeller der kvinnen ønsker eller vi anbefaler kontakt med advokat, samt tilfeller der vi opplyser kvinnen om fri rettshjelpsordningen. I de tilfeller kvinnen hadde mer enn et problem innen samme saksområde er hun ført opp flere ganger på tabellen.

Kvinnen har hatt kontakt med rettshjelper

I alt 87 kvinner har hatt kontakt med annen rettshjelper i saken før hun kom til JURK. Grunnen til at vi i JURK stiller dette spørsmål til den rådsøkende, er fordi vi gjerne vil vite på hvilket tidspunkt vi kommer inn i bildet som rettshjelper. Med rettshjelpere tenker vi her på advokater, kontoret for fri rettshjelp eller JussBuss. Kvinnen kan også ha fått råd på sosial/trygdekontor.

I de aller fleste tilfeller er det en advokat kvinnen tidligere har vært i kontakt med. Grunnen til at kvinnen kommer til oss er som oftest at hun er misfornøyd med advokatens behandling av og innsats i saken. (se pkt. b). Det kan også

være at hun ikke har forstått advokaten og vil ha nærmere forklaring av hva advokaten har sagt. Kvinnen kan også ha ønske om å føle seg sikrere ved neste konsultasjon hos advokaten, og vi har bedre tid til å forklare.

Klage på rettshjelperen

21 kvinner klaget på rettshjelperen, og i de aller fleste tilfeller var rettshjelperen advokat. En del klager gikk på ovenfornevnte årsaker som at advokaten snakket over hodet på kvinnen eller ikke viste saken den oppmerksomhet eller innsats kvinnen mente hun hadde krav på. Klagene gjaldt i hovedsak mannlige advokaters manglende evne/vilje til å sette seg inn i kvinnens problemer, med konsekvens i manglende pågåenhet i saken. Dette gjaldt veldig ofte skilsmisssaker. Vi hadde også flere tilfeller hvor samme advokat representerte begge parter.

Det er svært vanskelig for JURK å vurdere en advokats dyktighet i en sak, og vi er forsiktig med å anbefale ny. Dette også fordi hvis kvinnen allerede har fått fri advokathjelp kan det bli vanskelig for henne å få godkjent et skifte uten at dette vil bringe henne merutgifter. I de tilfeller hvor vi fant kvinnens klage vel begrunnet anbefalte vi ny advokat, og satte henne i kontakt med vedkommende.

Kvinnen ønsker kontakt med rettshjelper

I alt 83 kvinner ønsket kontakt med rettshjelper. Dette var i hovedsak kvinner som var midt oppe i konflikter med samlivsbrudd, med problemer vanskelig å løse utenom i rettsalen. Konflikten gikk på separasjon, skilsmisse, barnefordeling og skifte. Kvinnene ble etter samtale med oss henvist videre, også av den grunn at vi i JURK ikke er kompetente til å prosedere i retten.

Spørsmål om fri rettshjelpsordningen

De kvinnene vi henviser videre til advokat blir også i de

aller fleste tilfeller informert om fri rettshjelpsordningen. Denne tabellen er for kvinner som også har nærmere spørsmål om inntekts- og formuesgrenser, hvem som er tilsluttet ordningen og om den gjelder alle type saker. Vi informerer også om fremgangsmåten for å søke fri rettshjelp.

En erfaring er at få kvinner vet om ordningen og tror at de ikke har økonomisk mulighet til å oppsøke advokat. Spesielt mange kvinner er ikke klar over at ektefelles inntekt ikke blir lagt til grunn i ekteskapssaker.

Vi finner det kritikkverdig at ikke inntektsgrensene til fri rettshjelp har økt etter endringen med egenandel i 1982. Fri rettshjelpsordningen mangler mye for å bli en bra ordning, bla. at inntektsgrensene økes slik at kvinner kan ha mulighet til å benytte seg av den. Byråkrati og sendrettinghet tynger også i dag ordningen, - spesielt hva gjelder tilbakebetaling fra staten til de enkelte advokater. Med en tilbakebetalingstid på opp til 7-8 måneder kvier mange advokater seg for å ta fri rettshjelpssaker. Noe som igjen går utover de svakeste gruppene i samfunnet.

JURK henviste til advokat

Samlet henviste vi 88 kvinner til advokat. Som nevnt ovenfor dreide dette seg i hovedsak om separasjon/skilsmisse, barnefordeling og skifte. JURK behandlet totalt 634 saker i 1983 og av disse henviste vi altså 88 kvinner videre, noe som viser at vi klarer å ferdigbehandle de aller fleste sakene selv.

6 Skifterett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Generelle opplysninger om felleseie/særeie	17	13	30
Opplysninger om felleseieskifte	134	39	173
Skjevdeling	10	4	14
Opplysninger om oppgjør med særeiemidler	14	11	25
Dødsboskifte	7	4	11
Totalt	182	71	253

Skifterett går igjen i JURK fra år til år som det største saksområdet vi behandler ved siden av familierett. Hele 173 kvinner kom for å få opplysninger om skifte av felleseie, og de fleste var interessert i generelle opplysninger. Få kvinner er klar over sine rettigheter ved et skifte, og vi informerte om deling av eiendeler og gjeld (fellesgjeld og særgjeld). Vi forklarte også prinsippet med rådighetsdeler. Mange kvinner har også spørsmål om skifte av bolig og skiftetakst (se boligrett foran).

Mye av vår informasjon på dette området går ut på å rydde opp i misforståelser, og en del tror at når mannen er utearbeidende skal han også ha mest på skiftet. Vi opplever også tilfeller hvor ektefellene har samme advokat på skiftet og pga. dette ender de opp med skifteavtale til fordel for den ene. Noen kvinner lurer på mulighet til å få omgjort skifteavtalen. Vi må da gi kvinnen det svar at en skifteavtale skal være veldig urimelig for at begjæring om gjenopptagelse av skifte skal bli tatt til følge.

Noen henvendelser gjelder også mulighet for skjevdeling etter kortvarig ekteskap. Kvinnen har i disse tilfellene innbrakt de store verdiene i ekteskapet, og mener at en likedeling vil ramme dem spesielt urettferdig. Vi opplyste i disse tilfellene om hovedregel om likedeling og kriterier for i spesielle tilfelle å få skjevdeling.

Dødsboskifte

Spørsmålet her kom fra 11 kvinner. Her gikk det spesielt på rett til å sitte i uskifte og opplysninger om stilling når mannen hadde særkullsbarn.

lt

1

ørste
lele
lles-
inger.
e, og
jeld
ets-
olig

lde
te-
er
iftet
or
t
e-
n-

7 Sosial- og trygderett

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
<u>Trygderett:</u>			
- alderspensjon	0	1	1
- ytelser til etterlatte	3	0	3
- stønad til uføre	13	7	20
- ytelser til enslige forsørgere	50	24	74
- stønad ved arbeidsledighet	0	3	3
- sykepenger	2	3	5
- fødselspenger og kon- tantst. v/nedkomst	5	3	8
- yrkesskadetrygd	0	0	0
- lov om barnetrygd	29	16	45
<u>Sosial verneverett:</u>			
- lov om sosial omsorg	16	6	22
<u>Helsevern:</u>			
- lov om psykisk helsevern	3	1	4
- klage på medisinsk behandling	0	0	0
- andre	2	2	4
<u>Bostøtte:</u>			
- alminnelig bostøtte	27	11	38
Totalt	150	77	227

Som det fremgår av tabellen, er det trygderettsspørsmålene som er de dominerende innenfor dette området. Vi har valgt å trekke ut to av spørsmålene - ytelser til etterlatte og ytelser til enslige forsørgere - for nærmere redegjørelse.

Ytelser til etterlatte

Innenfor denne gruppen kan kvinnene være enten gjenlevende ektefelle, gjenlevende fraskilt ektefelle eller familiepleier. JURK har bare fått henvendelser om ytelser til gjenlevende ektefelle og gjenlevende fraskilt ektefelle.

Gjenlevende ektefelle

Det våre rådsøkende først og fremst vil vite er vilkårene for å bli tilkjent enkepensjon. JURK opplyser at dersom de har barn med avdøde, har omsorg for hans barn eller har vært gift med ham i minst 5 år, har de rett til enkepensjon.

Enkepensjon består av grunnpensjon og 55 % av avdødes tilleggspensjon.

For å få ureduisert enkepensjon kreves det at hun ikke tjener eller ikke kan forventes å tjene mer enn 50 % av grunnbeløpet. Tjener hun mer eller kan forventes å tjene mer, blir pensjonen redusert.

Fraskilt gjenlevende ektefelle

De fleste spørsmålene JURK får angående ytelser til etterlatte, kommer nettopp fra fraskilte eller separerte enker. Også for dem er det vilkårene for å få enkepensjon som er det sentrale.

JURK må opplyse at de, i motsetning til gjenlevende ektefelle, ikke har en ubetinget rett til enkepensjon. Bare dersom det finnes rimelig kan gjenlevende fraskilt ektefelle tilstås enkepensjon. Ved en slik rimelighetsvurdering skal det legges vekt på hvor lenge ekteskapet varte, hvor gammel kvinnen var da ekteskapet ble oppløst, antall

barn i ekteskapet og om kvinnen fikk underholdsbidrag fra sin fraskilte ektemann.

Det er lite annet vi kan gjøre enn å opplyse om hvilken vurdering som legges til grunn, oppfordre kvinnene til å søke om enkepensjon, og eventuelt senere hjelpe dem med å klage, dersom de får avslag.

Blir en fraskilt kvinne tilkjent enkepensjon, får hun i utgangspunktet bare grunnpensjon. Bare i unntakstilfeller kan hun bli tilkjent noe av avdødes rett til tilleggspensjon. Både for gjenlevende - og gjenlevende fraskilt ektefelle, vil enkepensjonen falle bort dersom hun gifter seg på nytt.

Som det framgår er det ikke gjenlevendes behov for trygdeytelser som er avgjørende for tilståelsen, men omfanget og arten av hennes forhold til avdøde. Likeledes oppfatter vi det som symptomatisk at selv om hennes status blir vurderet slik at hun får enkepensjon, faller ytelsen bort med en gang hun gifter seg igjen. Samfunnet har dermed funnet en annen forsørger til henne, - om hun fortsatt skulle ha behov for enkepensjon, spiller ingen rolle.

Ytelser til enslige forsørgere

De fleste kvinnene som oppsøker JURK med trygde- og sosialrettsspørsmål, ønsker opplysninger om ytelser til enslige forsørgere. Mange av dem står i ferd med å bryte ut av ekteskap eller samboerforhold hvor mannen har vært hovedforsørger. Noen rådsøkende var blitt gravide, og ønsket å være alene om omsorgen for barnet. Felles for kvinnene var at de, i den aktuelle livssituasjon de var, ikke så seg i stand til å forsørge seg selv og barna.

JURK opplever at det er stor mangel på viten om hvilke ytelser man har krav på som enslig forsørger. Vi orienterte om de forskjellige trygdeytelser - overgangsstønad,

eventuelt stønad til barnetilsyn og utdanningsstønad. Videre informerte vi om vilkårene for å få ytelsene, og størrelsen på beløpene.

Ett av vilkårene for å få bla. overgangsstønad er at man er formelt separert. Flere steder i landet tar det opptil tre måneder å få separasjonsbevilling. Mange av våre rådsøkende var i den situasjonen at de rent faktisk var separert, men ennå ikke hadde fått separasjonsbevilling. Å henvende seg til sosialkontoret er den eneste mulighet for å få penger i denne perioden. Ett ytterligere vilkår for å bli tilstått ytelse som enslig forsørger, er at ektefellene har flyttet fra hverandre. Rent umiddelbart høres kanskje det rimelig ut, men mange av de rådsøkende hadde store økonomiske problemer nettopp av den grunn. Enten fordi mannen ikke vil flytte, eller hun har vanskeligheter med å finne et nytt sted å bo, kan ektefellene være nødt til å bo under samme tak, selv om de formelt og reelt er separert. I disse tilfellene slår vilkåret om at ektefellene må bo hver for seg svært urimelig ut.

Noen av de rådsøkende hadde fått avslag på søknaden om ytelse til enslige forsørger - de ble ansett å leve sammen med barnefaren. En sak skal nevnes spesielt: En ugift mor har barn f. i 1977. Hun bodde sammen med barnets far i noen måneder i 1978, deretter ble det brudd mellom dem og de flyttet fra hverandre. Han er uten fast arbeid, betaler ikke bidrag frivillig, innkreving av bidrag skjer gjennom bidragsfogden. Han oppsøker henne og barnet i hennes hjem med uregelmessige mellomrom, hovedsakelig for å plage og sjikanere henne. Av hensyn til barnet samtykket hun i en felles feriereise i en uke sommeren 1982.

Da trygdekontoret fikk kjennskap til dette ble hennes stønad stoppet med begrunnelsen:

"I følge bestemmelsene regnes det som samliv i folke-trygdlovens forstand dersom en ugift/skilt mor og barnets far har et fellesskap som ellers er vanlig i en familie med mor, far og barn, selv om foreldrene ikke bor fast sammen og i perioder heller ikke bor eller oppholder seg sammen."

Det er gitt forskrifter om hva som skal forstås med at en ugift/skilt mor bor sammen med barnets far. Etter disse forskriftene anses den enslige forsørger å leve sammen med den annen av barnets foreldre når:

- a) vedkommende bor i samme hus, selv om de bor i hver sin del av leiligheten eller huset, eller ordningen skyldes boligproblemer. Dersom partene bor i hver sin leilighet i samme boligblokk/leiegård, kan det likevel gjøres unntak fra denne regelen hvis særlige grunner taler for det.
- b) partene vanligvis har felles bolig, jfr. bokstav a, selv om de på samme måte som gifte par - midlertidig kan bo adskilt, f.eks. pga. arbeid, utdanning, sykdom eller militær tjeneste.

Det er de faktiske boforhold som er avgjørende, ikke hvor partene er registrert bosatt. Samvær mellom mor, far og barn som ligger innenfor rammen av avtalt eller bestemt samværsrett regnes ikke som samliv etter forskriftene. I den nevnte saken hjalp JURK kvinnen med å anke avslaget inn for trygderetten, fordi vi mente vedtaket var i strid med forskriftene.

Flere av kvinnene som oppsøkte JURK hadde problemer med å få innvilget søknad om utdanningsstønning. Til tross for at et av hensynene bak ordningen med utdanningsstønning er å oppfordre kvinner til å få seg utdanning og dermed et arbeid de kan forsørge seg selv og barn med, er vilkårene for å få stønningen strenge. JURK har sett flere eksempler på avslag fordi kvinnen allerede hadde en kortvarig utdanning, selv om hun kunne dokumentere manglende evne til å forsørge seg selv.

Sosial vernerett

De fleste saker her gjaldt kvinner som falt utenfor folke-trygdens ytelser. Ofte var det eldre kvinner som etter et langt ekteskap og voksne barn, nå var skilt. Disse kvinnene var i en helt fortvilet økonomisk situasjon. De fikk ikke bidrag fra sin tidligere ektefelle - enten pga. manglende betalingsevne eller vilje. De fikk ikke arbeid, og fordi de ikke tidligere hadde vært i arbeid, - heller ingen arbeidsledighetstrygd. I disse tilfellene var det ikke noe annet vi kunne gjøre enn å henvise til sosialkontoret.

Her som ofte ellers ser vi at det ikke er kvinnens behov for folketrygdytelser som er avgjørende om hun får stønad eller ei.

Bostøtte

Vi har registrert en sterk økning i antallet saker som angår bostøtte (Statens Husbank) -og kommunal bostøtte. Vi har også fått spørsmål vedrørende utbedringslån. Vi tror dette skyldes innskrenkninger i retten til bostøtte som ble bebudet innført med virkning fra 1.1.1984. Kvinnene fryktet at de ville miste retten til bostøtte som de tidligere hadde hatt.

Etter vår oppfatning var informasjonene til publikum om bostøtteordningene for dårlige. Bostøtte er et vesentlig element i mange kvinners økonomiske situasjon. Innskrenkningene i retten til bostøtte har rammet mange kvinner.

8 Strafferett

Som tallmaterialet viser har de fleste strafferettssakene JURK har behandlet, med mishandling/familievold å gjøre. I 14 av tilfellene ble kvinnene mishandlet av ektemenn, i 3 tilfeller av samboer, og i 1 tilfelle av annet nært familiemedlem.

Kvinnen blir i de aller fleste tilfeller utsatt for mishandling av grov karakter. Mishandlingen kvinnen har vært utsatt for er i form av utslåtte tenner, nedsatt hørsel, trusel med skytevåpen og kvelningsforsøk. Mishandlingen har også i mange tilfeller foregått i flere år. I tillegg til rent fysiske skader opplevde vi også at kvinner hadde fått psykiske problemer av tildels alvorlig art.

Det saksmateriale som her presenteres er ikke fullt ut representativt for antall mishandlingssaker/tilfeller av vold i hjemmet. Det opereres med et relativt stort mørketall, hva gjelder vårt saksmateriale for denne type saker. Kvinnene skammer seg over det, føler seg medskyldig eller tar hele skylden for mishandlingen, eller er redd for å fortelle det til noen fordi det kan skade mannen.

Begrunnelsen for påstanden om store mørketall ligger i saksbehandlingen. Kvinnen kommer på Kvinnehuset eller skriver til oss for, i de fleste tilfeller å få hjelp i en vanlig searasjon/skilsmisssak.

Det er vanskelig på bakgrunn av vårt saksmateriale å si noe om årsakene til kvinnemishandling. I en del av tilfellene skjer mishandlingen når mannen er beruset, men alkoholmisbruk virker mer som en utløsende faktor enn som en direkte årsak til mishandlingen. Det ser også ut som om mishandlingen foregår i alle samfunnslag og blant de forskjelligste yrkeskategorier.

Få av kvinnene ønsker å anmelde mannen, og de kvinnene som ønsker det har ofte spørsmål om hvilken innvirkning dette kunne få på mannens karriere. Dette til tross for de straffbare forhold han har vært skyld i overfor henne.

JURK's saksbehandlere er forsiktige med å råde kvinnen til å anmelde mishandleren både pga. eventuelle represalier fra mannen, og at det for kvinnen er hardt å gå i gjennom en straffesak mot mannen. I forbindelse med anmeldelse bør kvinnen også ha tatt standpunkt for separasjon eller skilsmisse. Det er jo ganske meningsløst å skulle fortsette et ekteskap hvor hun har anmeldt mannen, uansett om han blir frifunnet eller dømt.

Voldtekt

I alt har vi registrert ⁴ voldtektsaker. I ³ var gjerningsmannen kjent. I ⁴ tilfeller anmeldte kvinnen voldtektsmannen.

Andre

Under denne kategorien har vi registrert ¹⁹ saker. Her er saker som innbrudd, telefonterror og bråk forårsaket av tidligere ektefelle eller samboer.

Det er få saker og vanskelig å trekke konklusjoner av materialet.

9 Ugift samliv

	Kvinne- hussaker	Brev- saker	Totalt
	Antall	Antall	Antall
Mens samlivet består	22	18	40
Ved oppløsning	17	7	24
Totalt	39	25	64

Mens samlivet består

Endel kvinner hadde spørsmål i forbindelse med opprettelse av samlivskontrakt. De ønsket enten hjelp til å sette opp en slik kontrakt, eller at vi skulle kontrollere en allerede oppsatt kontrakt.

- JURK er forbeholden til direkte å sette opp en samlivskontrakt. Rettsspørsmålene på dette området er så uklare og samlivskontrakten så bestemmende for kvinnens senere situasjon, at vi ikke ser å kunne påta oss ansvaret for opprettelsen. Vi gir derfor kvinnene generell informasjon, og peker på hva en samlivskontrakt bør inneholde i deres tilfelle.

NOen kvinner kom for å få råd angående opprettelse av gjensidig testament. I disse tilfellene orienterte vi om arvelovens formkrav og om tilbakekallingsbestemmelsene. I de tilfeller hvor samboerne hadde barn sammen eller hver for seg, fortalte vi også om at adgangen til å testamentere var begrenset til 1/3 av formuen. Flere av de rådsøkende hadde også spørsmål om sine rettigheter vis a vis samboeren - feks. forsørgelsesplikt og eiendomsrett.

I forhold til det offentlige skaper ugift samliv også problemer. Mens det er en utbredt oppfatning at mange, av skatt eller trygdemessige årsaker, ikke gifter seg, men velger å leve i ugift samliv, er faktum at samboere i de fleste tilfeller, har færre rettigheter i forhold til det offentlige enn ektepar.

Flere av våre rådsøkende opplevde at selv om de forsørget sin samboer og felles barn ble de ikke lignet i skattekategori 2. Faren får heller ikke fratrukk i inntekt for sine "bidragsutgifter" til barnet. Mens ektepar hvor begge er utearbeidende, kan få foreldrefradrag i sin inntekt for utgifter til pass og stell av barn, vil samboere ikke kunne kreve et slikt fradrag. For å bli lignet i skattekategori 2 og få foreldrefradrag i inntekten, kreves ekteskap eller at man er enslig forsørger (i de sistnevnte tilfellen er foreldrefradraget "gjort om" til enslig forsørgerfradrag). For å få fradragsrett for barnebidrag, må den bidragspliktige ikke bo sammen med barnet.

Skattereglene er mao. en god illustrasjon på at samboere betraktes som enslige der det lønner seg for samfunnet, og som ektepar der det lønner seg. Trygdereglene viser samme tendens: En enslig mor vil bla. få overgangsstønad fra folketrygden, mens en mor som bor sammen med barnefaren ikke får noen form for stønad. Det til tross for at samboere ikke har noen gjensidig underholdsplikt, i motsetning til ektefeller.

Et av de spørsmål flere kvinner henvender seg med, er hvilken samlivsform de burde velge - ekteskap eller ugift samliv. Her er det ulike prinsipielle holdninger blant JURKs medarbeidere. Men som det framgår ovenfor og som det vil framgå senere, må vi informere om at det i alle fall krever mer planlegging og bevissthet, særlig på det økonomiske plan, å leve i ugift samliv. Dette fordi samboere hverken er "fugl eller fisk" i skatte- og trygdelovgivningen, fordi formuesforholdet dem i mellom ikke er lovregulert, og det er ingen underholdsplikt i samboerforhold. De har heller ingen automatisk arverett etter hverandre, og kan ikke sitte i uskiftet bo ved den enes død.

Rent umiddelbart skulle man kanskje tro at det var en fordel om man i et parforhold var bevisst, og planla sitt økonomiske mellomværende. Men de færreste gjør det, og problemene blir derfor ofte store dersom samboerforholdet oppløses.

Oppløsning av ugift samliv

De fleste kvinnene hadde nettopp spørsmål i forbindelse med oppløsning av ugift samliv. I et fåtall av tilfellene hadde samboerne opprettet kontrakt. De problemene som oppstår ved brudd i ugift samliv, kan kort karakteriseres som spørsmål om felles barn, spørsmål om felles bolig samt andre rettsspørsmål (spesielt fordeling av innbo, løsøre og øvrig formue).

I de tilfellene hvor det var tvist om hvem av foreldrene som skulle ha foreldreansvaret for barnet, opplyste vi kvinnen om at hun også etter den nye barneloven, i utgangspunktet har foreldreansvaret alene. Vil derfor faren ha foreldreansvaret, eventuelt omsorgen for barnet, må han bringe spørsmålet inn for domstolen.

Spørsmålet om felles bolig viser seg å være særlig aktuelt når partene har barn sammen, og barnet skal være hos moren. Ved separasjon og skilsmisse har Høyesterett slått fast at den av foreldrene som har omsorgen for felles barn, også har krav på bruksrett til felles bolig, En slik "regel" finnes ikke ved oppløsning av ugift samliv. Ellers gjelder for såvel felles bolig som for innbo, løsøre osv. at de i utgangspunktet er i eie hos den ene eller andre parten i forholdet. M.a.o den som har kjøpt og betalt gjenstandene eier dem.

Mange av våre rådsøkende var i den situasjonen at de hadde lagt ned mye arbeid og kapital i boligen, men at boligen stod i mannens navn - og det samme gjorde lånet. Som oftest hadde kvinnene heller ingen kvitteringer på innskutt kapital eller for nedbetaling av renter og avdrag. Likeledes så vi at kjønnsrollemønsteret i ugift samboerforhold ikke skilte seg nevneverdig ut fra det tradisjonelle ekteskapet. Hun har ansvaret for barn og hjem og betaler det daglige forbruket, mens han investerer i mer varige verdier.

I disse tilfellene vil utgangspunktet med eneeie slå svært urettferdig ut, og er neppe i samsvar med norsk rettspraksis. Høyesterett har flere ganger slått fast at ting kan være i sameie mellom partene, selv om bare den ene formelt sett står som eier. Er det derfor store verdier som står på spill for kvinnen, råder vi henne til, som siste utvei, å reise sak for domstolene.

delse
lfellene
som
iseres
ig samt
øsøre

rene
vi
tgangs-
na
n

tuelte
oren.
t at
så
"
lder
ten
ndene

lde
test
ital,
vi
e

VIII DET PRINSIPIELLE ARBEIDET1 Generelt

I tillegg til saksbehandlingen for den enkelte kvinne, driver JURK også med mer generelt kvinnerettslig/politisk arbeid. Dette arbeidet foregår først og fremst i tverrgruppene, som arbeider kvinnepolitisk innenfor bestemte avgrensede rettsområder eller de tar seg av administrative oppgaver. Ut fra saksbehandlingen ønsker vi å se tendenser og å trekke konklusjoner om kvinners rettslige stilling i dag. Der vi finner svakheter i rettssystemet, prøver vi så langt vi har ressurser til det, å komme med endringsforslag, og eventuelt forslag til ny lovregulering. Dette gjør vi blant annet gjennom høringsuttalelser til nye lovforslag og/eller forskrifter, eller vi tar selv initiativ overfor myndighetene og pressen.

Vi vet ikke om andre rettshjelpsorganisasjoner enn JussBuss og JURK som arbeider så grundig med sitt saksmateriale. JURK har sett at ansvarlige instanser verdsetter vårt prinsipielle arbeid blant annet ved at vi inviteres til å være høringsinstans til offentlige utredninger og nye lovforslag og endringer.

Det prinsipielle arbeidet brukes også som grunnlag for generell rettsinformasjon til kvinner, og vi anser dette som endel av vårt arbeid.

Generelt mener vi at det prinsipielle arbeidet er like viktig som den konkrete saksbehandlingen fordi dette kommer kvinnene generelt til gode, mens den konkrete saksbehandlingen kun hjelper den enkelte kvinne.

Volds- og mishandlingsgruppa.

Høsten -82 ble det prinsipielle arbeidet i Jurk nedlagt pga pengemangel, og den gamle volds- og mishandlingsgruppa ble oppløst. Av den grunn var det noe tyngere å starte opp igjen våren -83, ingen av medlemmene hadde erfaring fra den tidligere virksomhet.

I løpet av våren ble det utarbeidet to høringsuttalelser. Det ble skrevet en høringsuttalelse om erfaringer med ordningen om fri advokat- hjelp til voldtektsofre. Vi undersøkte vårt eget saksmateriale og snakket med de advokatene som vi har samarbeidet med. Konklusjonen på denne på denne uttalelsen var at ordningen ser ut til å fungere bra, men at visse endringer er ønskelig. Se vedlegg.

Den andre høringsuttalelsen ble skrevet i anledning en handlingsplan fra et interdepartemental arbeidsgruppe: Tiltak mot kvinnemishandling. Det er svært positivt at det offentlige har tatt et slikt initiativ. Men som det fremgår av høringsuttalelsen, fant vi handlingsprogrammet skuffende.

Den tidligere volds- og mishandlingsgruppa foretok en undersøkelse omkring domstolens praksis vedrørende Tvml. § 426. I løpet av våren ble informasjonen systematisert og satt opp statistisk. Senere ble også en artikkel om Tvml. § 426 skrevet på bakgrunn av undersøkelsen. Se vedlegg. I vår arbeidsnotatserie blir undersøkelsen, artikkelen, og høringsuttalelsen til handlingsprogrammet samlet i ett hefte.

I denne serien er også et nytt arbeidsnotat om voldtatte kvinners rettstilling under utarbeidelse. Dette arbeidet fortsetter i 1984.

Volds- og mishandlingsgruppa har ellers laget et radioprogram om voldtekt, som ble sendt i Radio Orakel våren -83.

Videre har vi skrevet en rapport til justisminister Mona Røkke, etter henvendelse fra en mishandlet kvinne. Hun ønsket hjelp av Jurk til å skrive dette, fordi hun følte seg dårlig behandlet av rettsapparatet i forbindelse med mishandlingssaken. Hovedpoenget i rapporten er den informasjonssvikt som oppstår mellom den mishandlete og rettsapparatet.

Volds- og mishandlingsgruppa planla opprinnelig en undersøkelse om Ekteskapslovens § 50 (om skilsmisse ved dom på grunnlag av bl. mishandling). Dette prosjektet ble skrinlagt fordi Ekteskapslovutvalget snart fremlegger forslag om endring av E §50, og en slik undersøkelse ville derfor ha liten verdi.

Vi foretok en optelling av registrerte mishandlingstilfelle i perioden mai 1982 - mai 1983. I denne perioden ble 101 mishandlingstilfelle registrert. Men av disse var det bare 15 stk. vi kunne gå tilbake for nærmere informasjon. Resultatet av dette arbeidet vedlegges. På denne bakgrunnen ble det utarbeidet nye og mer detaljerte registreringsskjema for mishandlingstilfelle.

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

Oslo, 16/3-1984

Justisminister Mona Røkke.

NN, en mishandlet kvinne, tok kontakt med oss og ville ha hjelp til å formulere en klage. Hun har tidligere hatt kontakt med Dem. Hun mener hun ikke har mottatt den hjelp, støtte og informasjon hun ifølge tilbudet med fritt rettsråd til mishandlete hadde krav på. Dette førte til sterk frustrasjon og forvirring.

Juridisk Rådgivning for Kvinner har tidligere mottatt lignende klager, og vi mener at det er viktig at mulige mangler ved ordningen blir belyst. Juridisk Rådgivning for Kvinner sender derfor på vegne av kvinnen nevnte klage og vedlagt kopi av domsreferatet.

Kvinnen ville være takknemlig om De, etter å ha lest klagen, kontaktet henne. På forhånd takk.

Vennlig hilsen

Juridisk Rådgivning for Kvinner

Fornærmede, en fraskilt to-barns mor, var samboende med tiltalte i ca. fem år. Mishandlingen av fornærmede begynte ca. to uker etter samboforholdets etablering. Etterhvert begynte hun å anmelde noen av de groveste av de i alt sytten - atten mishandlingstilfellene, men trakk tilbake to av dem. De ble likevel senere tatt til følge, da hun fikk vite at hun hadde anledning til å anmelde dem på nytt. Selv om mishandler i dette tilfelle fikk sin straff, sitter fornærmede igjen med et negativt inntrykk av rettsapparatet. Kvinnen har benyttet seg av ordningen med fritt rettsråd til mishandlingsofre.

Juridisk Rådgivning for Kvinner har snakket med kvinnen og hørt hennes klager. Klagenes årsak synes hovedsakelig å være informasjonssvikt fra hennes advokat. Manglende informasjon om straffesakens hendelsesforløp førte til sterk frustrasjon og forvirring hos kvinnen. Særlig gjaldt dette manglende informasjon om bevisføringen - de rettigheter og begrensninger denne førte med seg. Ordningen med fritt rettsråd til mishandlingsofre synes i utgangspunktet å være et meget bra tilbud, da nettopp denne gruppe ofre har et sterkt behov for hjelp og støtte i en vanskelig situasjon. Rettsrådet kan omfatte ren juridisk informasjon f.eks. om de strafferettslige spørsmål. Det er klart at klientene har forskjellig behov for advokatråd. Ut ifra kvinnens klage og flere lignende klager vi har mottatt virker det imidlertid som om advokater i dag ikke er flinke nok til å vurdere dette i det enkelte tilfellet. Inntrykket er at de ofte behandler klientene som om de sitter inne med juridiske kunnskaper. Den informasjon og støtte en advokat da gir synes i mange tilfelle å gå kvinnen over hodet. Dette er naturligvis svært beklagelig. Kvinnen får ikke den hjelp hun trenger.

Ved siden av juridisk hjelp skal advokaten også gi annen nødvendig bistand, så langt dette er rimelig og naturlig.

Denne del av tilbudet synes å kunne være til stor hjelp for ofte psykisk nedbrutte ofre. Juridisk Rådgivning for Kvinner er klar over at advokater ofte har stor arbeidsbyrde og tidspress. Å vurdere hver enkelt klients behov for spesiell ikke-juridisk informasjon og hjelp kan bli svært krevende og ta mye tid. Juridisk Rådgivning for Kvinner er også klar over at advokater i denne sammenheng ikke skal gi rettsråd utover hva som er rimelig og nødvendig, og at det hovedsakelig er advokaten selv som vurderer hva som er rimelig og nødvendig i den enkelte sak. Men det er likevel viktig at advokaten ved siden av å gi den nødvendige juridiske bistand, forstår verdien av den ikke-juridiske del av ordningen og også her yter nødvendig hjelp. På bakgrunn av kvinnens klage og lignende klager mener Juridisk Rådgivning for Kvinner det er viktig å understreke overfor advokater nødvendigheten av god individuell informasjon og støtte.

I tillegg til et tilbud om fritt rettsråd har også mishandlingsofre, såfremt særlige vilkår foreligger, mulighet til å få statlig erstatning. Etter å ha vært i kontakt med fylkesmannens kontor her i Oslo, har vi fått opplyst at det kan ta ca. ett år før offeret får sin erstatning. At erstatningsoppgjøret tar så lang tid, fikk kvinnen ingen informasjon om da hun for ca. et halvt år siden søkte erstatning. Dette medførte ytterligere frustrasjon og en følelse av at hennes situasjon ikke blir tatt alvorlig nok av myndighetene. Årsaken til denne lange ventetiden synes hovedsakelig ikke å ligge hos fylkesmannen selv, men hos politiet og deres utlevering av de nødvendige dokumenter. Juridisk Rådgivning for Kvinner vet at det generelt kan ta tid å få erstatningskrav behandlet, men nettopp i en mishandlingssak synes dette uheldig fordi ofrene ofte er i psykisk ubalanse. Å måtte gå og vente på erstatning i ca. ett år hjelper iallfall ikke til å gjenoppbygge selvtilliten. En ordning med raskere utlevering av de nødvendige dokumenter fra politiet, eller i det minste informasjon om lang ventetid med kravets behandling vil kunne bedre situasjonen betraktelig.

Vennlig hilsen.

DET KONGELIGE JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

KONTOR: AKERSGT. 42 - TLF. 11 90 90 - RIKSTELEFONER OG FJERNVALG TLF. (02) 41 90 10
POSTADRESSE: POSTBOKS 8005, DEP., OSLO 1

v/Juridisk Rådgivning for Kvinner,
Boks 6898, St. Olavs plass,
OSLO 1.

Deres ref.

Vår ref. (bes oppgitt ved svar)

Dato

2652/84 A-B AEL/ijj

24.4.1984

FRI RETTSHJELP I FORBINDELSE MED STRAFFESAKER VEDRØRENDE
KVINNEMISHANDLING

Deres brev av 16. mars d.å. til justisministeren er overlatt
Justisdepartementets sivilavdeling til besvarelse.

De skriver i Deres klage at De ikke fikk tilstrekkelig
informasjon om straffesakens hendelsesforløp, bl.a. reglene
for bevisføring under hovedforhandlingen. Dette er
beklagelig, men departementet må samtidig gjøre oppmerksom
på at man her ikke har mulighet for å kontrollere hvordan
ordningen praktiseres i den enkelte sak. Bakgrunnen for
det særlige rettshjelpstilbud for mishandlede kvinner var
ønske om en bedre ivaretagelse av den fornærmedes interesser
i forbindelse med straffesaken, herunder ønske om at kvinnen
skulle få hjelp og støtte i de ulike rettslige og faktiske
spørsmål som knytter seg til saker som denne. Det var og er
departementets forutsetning at den advokat som oppnevnes i
den enkelte sak, formidler den hjelp og støtte som rettshjelp-
tilbudet tar sikte på. Departementet har bl.a. presisert dette
i et eget rundskriv til de etater og grupper som kommer i
kontakt med ordningen.

En rekke av de problemer som De tar opp i Deres klage og som
direkte gjelder gjennomføringen av rettsrådet i den enkelte
sak, antar en vil bli vesentlig mindre når ordningen har
virket en tid.

Når det gjelder Deres spørsmål i forbindelse med erstatning
til voldsofre er det slik at behandlingen av søknadene i disse
sakene nødvendigvis vil ta en del tid. Det samme er tilfellet
ved klager over fylkesmannens avgjørelser i de samme saker, i
det klageorganet, Erstatningsnemnda for voldsofre, kun har møte
4-5 ganger i året.

Etter fullmakt

Eva Nygaard Ottesen
underdirektør

Kristian Jahr
fun. byråsjef

Sammendrag av mishandlingstilfelle 1982-1983 .

Antall mishandlingstilfelle totalt: 101
Henvendelser på telefon : 51
Saker: 50

Av disse sakene er det bare 15 stk. det har vært mulig å gå tilbake til for å samle nærmere opplysninger.

1) ALDER:

	<u>20-30</u>	<u>31-40</u>	<u>41-50</u>	<u>50-</u>	<u>ukjent</u>
Mishandlet :	2	6	2	2	3
Mishandler :	1	1			13

2) HVEM BLE KVINNEN MISHANDLET AV?

Ukjent : 1

Ekte mann: 20

Tidl. ekte mann: 2

Samboer: 5

Tidl. samboer: 1

Brødre: 1

Venn: 1
-----

3) ARTEN AV MISHANDLING.

FYSISK :

slag ----- 6
overfall 1
-----
voldtekt 3
-----
drapsforsøk 1
-----
voldtektsforsøk 1
-----
generelt 8

PSYKISK:

trusler ----- 7
rasering/
knusing 2

ærekrenkelse 3
-----
generelt 4
-----

4) ER MISHANDLINGEN GJENTATT?

Ja: 9
Vet ikke: 6

5) ANMELDELSE

Anmeldt: 3
Ikke anmeldt: 9
Ikke opplyst: 3

6) KVINNEN HAR KONTAKTET:

Lege: 12

Politi: 6

Krisesenter: 4

Sosialkontor: 1
-----

7) ÅRSÅK TIL MISHANDLINGEN

Alkohol: 9

Psykisk lidelse: 6

2
-----

8) KVINNENS SIVILE STATUS.

Gift: 5

Samboende: 2

Skilt/sep.: 4

Enslig: 2

YRKE

Lærer: 3

Student: 2

Trygdet: 1
Sykmeldt: 1

Barnepleier: 1

Moseplukker: 1

Sykepleier: 1
-----

9) BARNEMISHANDLING.

I ett tilfelle ble det også registrert barnemishandling.

Rettsso

Rettsso
rettsst
å drive
med inf
Vi hold
ikke gå
tid ber

I løpet
Vi har
relt. V
vi om
På Oslo
på sent
I tille
eie, er
Videre
begge t
i famil
Ellers
Vi har
formid

Rettsorienteringsgruppa.

Rettsorienteringsgruppa har som oppgave å orientere om kvinners rettsstilling. Virksomheten er utadrettet. Dette er en viktig måte å drive forebyggende rettshjelp på, fordi vi ofte når kvinner med informasjon før eventuelle konflikter eller problemer oppstår. Vi holder kurs /foredrag forskjellige steder etter oppdrag. Vi har ikke gått aktivt ut for å tilby våre kurs, og aktiviteten til enhver tid beror på hvilke henvendelser vi får.

I løpet av 1983 har vi stort sett hatt orienteringer i rene kvinnefora. Vi har vært i et husmorlag for å fortelle om om Jurks virksomhet generelt. Vi har vært ved to krisesentre. På Follo Krisesenter orienterte vi om mishandlete kvinners rettsstilling for medarbeiderne på senteret. På Oslo krisesenter hadde vi et kurs over tre kvelder for beboerne på senteret. Også her snakket vi om mishandlete kvinners rettsstilling. I tillegg orienterte vi her om skilsmisse/separasjon, skifte av felles-eie, enslige forsørgeres trygderettigheter og barnerett. Videre har vi hatt oppdrag fra en likestillingsgruppe og et kvinneforum, begge tilknyttet utdanningssteder. Vi deltok på et seminar om vold i familien, som et kvinne-forum i Bø i Telemark arrangerte. Ellers har vi ved flere anledninger fått henvendelse fra studenter. Vi har her bl. a. gitt intervju om temaet barn og skilsmisse, og vi har formidlet materiale om kvinne-mishandling.

4 Bok- og PR-gruppa

Høsten 1982 utga JURK boka "Kjenn din rett" på Cappelen Forlag. Vi skal i det følgende gi en kort presentasjon av boka.

Boka tar for seg rettsspørsmål som kan ha spesiell betydning for kvinner. Bakgrunnen for boka ligger i JURKs formål om å bekjempe kvinneundertrykking. Gjennom arbeidet vårt i JURK har vi erfart at kvinner har spesielle juridiske problemer som har sin årsak i biologien (feks. fødselsrett) og kjønnsrolletenkning. Videre har vi erfart at kvinner ofte kommer til kort i forhold til menn på forskjellige rettsområder. Dette skyldes at kvinner og menns livssituasjon er forskjellig, og den kjennsgjering at kvinner gjennomgående har mindre kunnskap om sine juridiske rettigheter enn menn. Vi ser det derfor som et viktig ledd i vårt arbeid for å bekjempe kvinneundertrykking å informere kvinner om hvilke rettigheter de har, og dette tror vi at denne boka kan bidra til.

Boka er laget slik at den kan brukes av alle kvinner. Vi har forsøkt å bruke en lettfattelig, ikke-juridisk språkform. Dette fordi boka er ment for ikke-jurister. Emnene vi har tatt med i boka er: Fødselsrett, ugift samliv, familierett, skifterett, barnrett, sosial og trygderett, arbeidsrett, strafferett, rettshjelpsrett og et kapittel om likestillingsloven.

Boka er skrevet av endel av JURKs medarbeidere og redigert av fire av forfatterne. Jussen i boka ble rettet av faglærere ved Det Juridiske Fakultet, og Anne Robberstad har vært vår faglige veileder.

Vi håper og tror at kvinner som ikke har muligheter til å benytte seg av rettshjelpsapparatet finner hjelp i boka, og at den kan fungere forebyggende ved at kvinner blir kjent

med de lover og regler som regulerer deres situasjon før det oppstår problemer og konflikter.

Boka "Kjenn din rett" vil komme i nytt, revidert opplag i 1985.

En viktig oppgave for "Bok- og PR-gruppa" i 1983 var å sørge for utbredt kjennskap til boka. Dette gjorde vi bl.a ved å ta kontakt med en rekke kvinne- og fagtidsskrifter for å anmode om at boka ble omtalt. Boka fikk meget positiv omtale bl.a i "Kjerringråd" og "Sosial Trygd" og "Sykepleieren" m.v. Vi fikk bl.a ros for et godt og lettfattelig språk. En kvinnelig lærer hadde med stort hell brukt boka i undervisningen i den videregående skole.

I løpet av 1983 sendte vi ut en "informasjonspakke" til samtlige sosial- og trygdekontorer i landet. "Pakken" inneholdt plakat, brosjyrer og et følgebrev med informasjon om JURK's virksomhet.

5 Økonomigruppa

Økonomigruppen består av de to daglige lederne og to saksbehandlere. Her arbeides det med å skaffe JURK bevilgninger. I vårsemesteret utformes søknadene, og i høstsemesteret følges disse opp ved at vi kontakter politikerne som skal avgjøre søknadene, og presse for at vi skal få tilstrekkelige bevilgninger.

6 Den prinsipielle gruppa

Denne gruppa arbeider med henvendelser JURK får fra organisasjoner og enkeltpersoner om støtteuttalelser o.l. I tillegg tar gruppa selv initiativ til saker den mener JURK bør uttale seg om eller engasjere seg i, og gjør i den forbindelse forarbeidet som må til før sakene kan avgjøres i Arbeidsutvalget eller på Fellesmøtet.

NØKKELREGISTER GRUPPA!

I JURK var det blitt etterlyst en registrering av sakene som ga medarbeiderne oversiktlig informasjon. Vi må ofte ta kontakt med utenforstående, - bl. lærere på fakultetet og praktiserende jurister, for å kunne gi svar på henvendelsene våre. Slike opplysninger mente man burde bli bedre "lagret" og tilgjengelig for de øvrige JURK-erene. Man håpet også at en slik ordning kunne forhindre at en og samme person ble kontaktet flere ganger angående samme type spørsmål. Det ble opprettet en egen gruppe til å ta seg av de praktiske sidene ved dette.

Høsten -83, rett etter at de nye saksbehandlingsgruppene var kommet igang, ble Nøkkelregister gruppa satt med sitt arbeide. Denne gruppa skal bestå av en saksbehandler fra hver av gruppene. Det vil alltid være med et par av de "gamle" medarbeiderene hvert semester, slik at kontinuiteten sikres.

Systemet med informasjonsregistreringen er to-delt:

1. Hovedregisteret!

Her fører alle saksbehandlerene inn sine egne, ferdigbehandlede saker. Under alle de problemområdene den enkelte sak hører inn under.

2. Nøkkelsakene og Nøkkelregisteret!

Dersom en sak omhandler et rettsområde vi ikke har hatt så stor befatning med, eller den inneholder opplysninger som gruppene finner sentrale eller spesielle, blir den lagt frem som forslag hos Nøkkelregister gruppa til vurdering. Godtas forslaget og blir det ansett som viktig i sin helhet, blir saken registrert som nøkkelsak i hovedregisteret.

Inneholder en sak en enkelt sentral opplysning, eller dersom det innkommer flere forslag - uavhengig av saker, blir disse vurdert på samme måten som nøkkelsaker. Disse nøkkelopplysningene limes inn i en samlemappe, - som er et eget informasjonsregister inndelt etter rettsområder.

Ved siden av å kontrollere at saksbehandlerene foretar korrekt registrering av sakene, sørger altså Nøkkelregister gruppa for at sentrale opplysninger blir lett tilgjengelig for senere saksbehandling.

Etter en tid ble det også reist spørsmål om man burde foreta en hyppigere statistisk registrering av henvendelsene vi mottar. Det ble pekt på hvor nytt dette ville få for driften av JURK. Ved slik registrering får vi opplysninger om hvilke grupper i landet vi når ut til. Dette har betydning når man setter igang PR fremstøt. En månedlig registreringsrapport vil gjøre arbeidet med å skrive årsrapporten enklere.

Det var naturlig at Nøkkelregister gruppa tok seg av dette arbeidet. Denne gruppa kontrollerer de enkelte sakene, og da kunne de like godt foreta sin registrering samtidig. Til hjelp i dette arbeidet har man en kontrollbok. Hver enkelt sak som registreres blir krysset av her. På denne måten vil man ha oversikt over hvilke saker som til enhver tid er ferdigbehandlet. De saker som ikke skulle bli "krysset ut" kan man undersøke hva som er skjedd med den. Man unngår at en rådsøkende blir glemt, eller at saken blir lagt på side i lang tid før den blir ferdigbehandlet.

I desember -83 hadde Nøkkeregister gruppa en prøveordning på dette. F.o.m. januar -84 fikk den dette som fast oppgave. Det blir lagt frem en rapport for Fellesmøte hver måned. Registreringen er i prinsippet den samme som før. Forskjellen er at man nå har informasjonen den gir tilgjengelig på et mye tidligere tidspunkt.

Foruten å ta seg av dette er Nøkkeregister gruppa ansvarlig for at arkivene blir holdt i orden.

Nøkkeregister gruppa
v/ Ellisiv Hegna og
Grethe Børsheim.

INFORMASJON OM HOVEDREGISTER / NØKKEREGISTER

Hovedregisteret - er et register over alle sakene under det (de) problemområder de tilhører.

- Alle saksbehandlerne skal selv registrere sine saker i hovedregisteret når saken er ferdigbehandlet.

Nøkkelregisteret - er et register over saker og opplysninger som er nøkkelsaker for de forskjellige problemområder, samt saker som er av rettspolitisk interesse.

- Registreringen blir foretatt ved at det blir satt en rød stjerne ut for sakens jnr. i hovedregisteret. (Det vil altså ikke foreløpig bli noe eget register over nøkkelsaker.)
- I nøkkelregisteret skal det også registreres opplysninger av interesse, som ikke er direkte knyttet til en sak. Disse opplysningene skal noteres på hvert sitt A4-ark, nummereres fortløpende og arkiveres i en egen samlemappe. De registreres som egen stjerne under de aktuelle problemområder i hovedregisteret.
- En nøkkelregister-gruppe som består av en Jurker fra hver gruppe skal være hovedansvarlig for nøkkelregisteret.

Saksbehandlergruppene - velger ut en fast representant til nøkkelregister-gruppa. Det bør hvert semester være minst 2 "nye" og 2 "gamle" Jurkere i denne gruppa. Hver saksbehandler-gruppe får på denne måten en "nøkkel-person" som lettere kan påse at alle eventuelle nøkkelsaker/opplysninger som blir behandlet i gruppa, kommer til nøkkelregister-mappa (se under).

- Når saker blir gjennomgått i saksbehandlergruppene, skal det være et fast punkt i gjennomgåelsen å vurdere om dette kan være av interesse for nøkkelregisteret. Men det være det, skal sakens jnr. eventuelt opplysningen legges i "nøkkelregister-mappa". Denne mappa skal ligge i samme skuff som hovedregisteret/nøkkelregisteret er.

Et annet punkt i saksbehandlingen på gruppe
møtene skal være om saken stiller noen retts-
politiske spørsmål.

Nøkkelregistergruppa - skal ha ukentlige møter hvor de går
igjennom saker/opplysninger i nøkkelregister-
mappa og eventuelt fører opp rød stjerne i
hovedregisteret, eller arkiverer nøkkel-
opplysninger i "samle-mappa" som skal ligge
i samme skuff i arkivskapet. "Nøkkel-
gruppa" skal også ajourføre nøkkelregisteret.

Nøkkelregisteret skal forhåpentligvis være en pålitelig kilde
i saksbehandlingen, sammen med de andre opplysningskildene vi
har.

Por
Gr
-
de
-
JU
XY
TC
de
bi
V:
U
g
m
V
S
T
E
C
F
I

Porno- og prostitusjonsgruppa.

Gruppa ble etablert vinteren 82/83 på foranledning av:

- Fellesseminaret med Juss Buss og Jussformidlingen i april 83, der temaene skulle være porno- og prostitusjon.
- Notat fra Justisdepartementet om kriminalisering av horekunder der JURK var blant høringsinstansene.

To av gruppas medlemmer hadde det faglige ansvaret for pornografidelen på seminaret. Vi hadde lite kunnskap om emnet på forhånd, og brukte mye tid til å sette oss inn i og få oversikt over problemene. Vi oppsøkte ulike instanser, - politi, påtalemyndighet, Narvesen og Universitetsbibloteket hvor vi gikk gjennom årganger med pornografiske blader utgitt i Norge. Gruppa fikk tak i og hadde flere møter med innleiderne på Fellesseminaret.

Videre overvar gruppa en sak i Eidsivating som gjalt overtredelse av Strl. § 211.

To av gruppe medlemmene holdt hver sin innledning på Fellesseminaret. Etter seminaret hadde gruppa ansvar for pornografidelen av rapporten, og markedsføringen av denne.

Rapporten fra seminaret har vært etterspurt, da pornodebatten blomstret opp høsten 83. Den har vært solgt til de fleste partiene, til Justisdepartementets, justiskomiteen i Stortinget og en rekke andre organisasjoner.

Etter Fellesseminaret vedtok JURK å tilslutte seg Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon.

Tre av medlemmene i gruppa arbeidet med prostitusjons spørsmålet. Her ble det arbeidet parallelt med høringsuttalelse og seminarforberedelser.

To av gruppas medlemmer utarbeidet innledning om prostitusjon på Fellesseminaret, og skaffet de øvrige innleiderne for emnet.

Høringsuttalelsen ble fremlagt for fellesmøtet i april 83, og et enstemmig fellesmøte gikk inn for at kriminalisering av kundene kunne være et egnet virkemiddel i kampen mot prostitusjon, og at dette burde utredes nærmere.

Etter Fellesseminaret var to av gruppas medlemmer med på å lage et program i Radio Orakel sammen med to av de andre innleiderne om noen av de problemene som ble drøftet på seminaret.

To av gruppas medlemmer ble interjuvet om prostitusjon og JURKs :
høringsuttalelse av Klassekampen.

Interjuvet ble gjengitt over en hel side i avisen (baksiden) under
overskriften "Menn kan velge å la være".

Høsten 83 hadde gruppa en underskriftskampanje blant lærere og .
studenter ved det juridiske fakultet. Vi samlet inn 530 underskrifter
som ble overlevert til Oslo kommune .

Kravene var følgende.

- Pornofri by
- Pornoen vekk fra Narvesen, kiosker, bensinstasjoner og dagligvare-
forretninger.
- Reklameforbud mot pornoannonser
- Enklere regler ved beslag av porno.

Gruppa skrev også et brev til Narvesen v/ adm. direktør Finn Skedsmo
hvor vi kritiserte Narvesens salg av pornografiske blader.

IX INTERNE SEMINARER

I 1983 ble det tatt initiativ til at RO-gruppa (rettsorientereingsgruppa) skulle stå for jevnlig interne seminarer. Målet var 3-4 pr. semester, arrangert på kveldstid.

Det ble tid til ett seminar i 1983 og emnet var boligrett, (se rapport).

X ANNEN UTADRETTET VIRKSOMHET

Fellesseminaret med JussBuss, Jussformidlingen i Bergen og JURK

Våren 1983 ble fellesseminaret avholdt på Bergsjø Høyfjells-hotel.

Emnene som ble tatt opp var:

- prostitusjon og pornografi
samfunnsproblemer for rettsapparatet?
- studentrettshjelpen
hjelp til selvhjelp?

Samarbeid med trygdekontor, sosialkontor og krisesentre

JURK la i 1983 vekt på å komme ut med informasjon til trygde- og sosialkontorer. Responsen her var meget bra. Disse instansene henviser en del tilfeller videre til JURK.

Vi har også et godt samarbeid med krisesentrene rundt om i landet. Kontakten virker begge veier, og vi driver også en del rettsinformasjon på forskjellige krisesentre.

Kontakt med Kvinnebevegelsen

JURK ble høsten 1983 medlem av Kontaktutvalget for Kvinneorganisasjonene i Oslo. Som navnet sier er det et kontaktorgan for kvinneorganisasjonene og det avholdes minst et møte annenhver måned. Organisasjonene bidrar selv til at saker blir tatt opp, og at det eventuelt holdes åpne temamøter.

JURK's samarbeid med Kvinneretten

Fordi Kvinneretten og JURK arbeider med å klargjøre og bedre kvinners rettsstilling, har vi et utstrakt faglig samarbeid.

Kvinneretten har også adgang til å bruke JURKs materiale til sin forskning.

Ad lov om retts^{gebyr}hjelp av 17. 12. 1982 nr 86 og lov om fri retts-
hjelp av 13. 06. 1980 nr 35.

JURK har drøftet den nye loven om rettsgebyr, da særlig i forbindelse med behandlingen av felleseiebo. Vi har på dette området funnet grunn til å reise kritikk mot loven.

Kritikken retter seg i hovedsak mot ordningen med enhetsgebyr. JURK mener at et gebyr på 25 R - for tiden kr 6.250.- er for høyt for de små boene. Dette vil avholde mange fra å begjære offentlig skifte.

Justisdepartementet hevder på sin side at denne konsekvensen er ønskelig, fordi partene derved oppfordres til å oppnå enighet privat, uten skifterettens hjelp.

JURK slutter seg til dette synspunktet forutsatt at et privat skifte vil føre til et rimelig og rettferdig resultat for begge parter. Vår erfaring er imidlertid at dette kan være svært vanskelig å oppnå.

I de tilfellene hvor den ene part stiller svakere enn den andre, vil et privat skifte innebære en fare for forfordeling.

Resultatet bli i mange tilfeller at rettsapparatets medvirkning likevel blir nødvendig ved at det senere reises tvist om skifte-avtalen.

I noen tilfelle er privat skifte overhodet ikke noe alternativ. Den ene part er ikke villig til å samarbeide, og det er derfor umulig å komme til enighet.

JURK mener at den nye ordningen med enhetsgebyr rammer de økonomisk svake. Den avsilende effekten som er fremhevet i lovens motiver, vil få størst betydning for de små boene. JURK mener at dette er uheldig. Selv om det her er snakk om små verdier relativt sett, vil partenes behov for en rettferdig fordeling være minst like påtrengende som i de større boene.

Det har vært fremhevet at den nye loven om rettsgebyr må ses i sammenheng med fri rettshjelp-ordningen. Mulighetene til fritak for rettsgebyr skal kunne oppheve de skjevheter som ordningen med enhetsgebyr medfører.

JURK stiller seg negativ til dette synspunkt, da fri rettshjelp-ordningen etter vår mening ikke fungerer tilfredsstillende.

For det første mener JURK at de gjeldende inntektsgrenser er for lave. Grensene bør heves, og siden justeres i takt med den alminnelige lønnsutvikling.

For det andre mener JURK at egenandelen nå er blitt for høy. Fra og med 1. januar ble fri rettshjelp-klientene pålagt å betale 10 % av omkostningene i tillegg til den faste egenandelen. De 10 % skal beregnes av den del av omkostningene som overstiger den faste egenandelen. Resultatet blir således at de laveste inntektene får de høyeste merkostningene. Etter innføringen av 10 %-regelen mener vi at "Fri rettshjelp" er blitt en misvisende betegnelse.

JURK vil samtidig benytte anledningen til å påpeke at behandlingen av søknadene om fri rettshjelp tar svært lang tid. Dette har ingen betydning for betaling av rettsgebyrene. Rettsgebyr-lovens §5 gir en part som har søkt om fritak for rettsgebyr, henstand

med betalingen inntil søknaden er avgjort.
Den sene saksbehandlingen medfører imidlertid at mange advokater kvier seg for å ta fri rettshjelp -saker. Dette gjør rettshjelp-tilbudet generelt dårligere for de klientene som er avhengig av fri rettshjelp for å kunne ivareta sine interesser.

JURK mener at:

- ordningen med enhetsgebyr vil virke urimelig og urettferdig. Ordningen med gebyrberegning i forhold til boets verdi burde vært beholdt.
- inntektsgrensene for fri rettshjelp må heves og justeres i takt med den alminnelige lønnsutviklingen.
- egenandelen må senkes. 10%- regelen må
- behandlingen av søknadene om fri rettshjelp må effektiviseres.

JURI
POSTBOK
OSLO 1

Høring
fra Ju
til no
"Advok
med or
ref.nr

Med hi
Juridi

v/ Cam
og Siri

side 2

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER
POSTBOKS 6899, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

Oslo 8 mars, 1983

Høringsuttalelse
fra Juridisk Rådgivning for Kvinner
til notatet
"Advokathjelp til fornærmede i voldtektsaker - erfaringer
med ordningen m.m."
ref.nr. 3077/82 E EK/agm

Med hilsen
Juridisk Rådgivning for Kvinner

v/ Camilla Wohl Sem, Mona Haugsjø Handeland, Gro Linstad
og Siri Barfod

INNLEDNING

Juridisk Rådgivning for Kvinner vil i denne høringsuttalelsen kort nevne våre erfaringer med ordningen om advokathjelp til fornærmede i voldtektssaker. Vi vil også ta med erfaringene til enkelte kvinnelige advokater. Deretter vil vi påpeke visse endringer vi mener bør foretas i den eksisterende ordningen. Vi har tillatt oss å gå ut over rammen av høringsuttalelsen ved å foreslå andre endringer i lovverket. Vi mener dette er nødvendig for å bedre voldtektsofres rettsstilling. Til slutt har vi drøftet om ordningen bør utvides til også å omfatte mishandlede kvinner.

Ordningen med advokatbistand har bare fungert i vel 1 1/2 år. Høringsuttalelser om hvorledes ordningen har virket i praksis antas derfor å ha begrenset nytteverdi. På bakgrunn av det sparsomme erfaringsmaterialet alle høringsinstansene nødvendigvis sitter inne med, vil det være vanskelig å danne seg et endelig bilde av ordningens betydning og funksjon.

JURK vil minne om betydningen av at flest mulig blir gjort oppmerksomme på ordningen. Dette er nødvendig for at den skal virke etter sine intensjoner. Vårt inntrykk er at den fremdeles er lite kjent blant folk. Staten bør øke sin innsats for å spre informasjon. Vi i JURK vil gjennom vår virksomhet bidra med å gjøre ordningen bedre kjent.

JURK' S ERFARINGER

JURK har hatt få saker som angår advokatbistand til voldtekts-
ofre. I de sakene vi har hatt, har vi henvist voldtekts-
ofre til kvinnelige advokater.

ADVOKATENES ERFARINGER

Da JURK har et begrenset erfaringsmateriale i voldtektssaker, har vi vært i kontakt med advokater som vi samarbeider med, samt kvinnelige advokater i Oslodistriktet som står på listen utarbeidet av Advokatforeningen.

Den generelle oppfatningen er at til tross for visse "innkjø-
ringsproblemer", har ordningen i det vesentligste virket etter
sin hensikt.

Fornærmede har overfor advokatene gitt uttrykk for at det har vært en reell støtte med advokatbistand på et tidlig stadium i saksgangen. Det gis videre uttrykk for at de fornærmede i det stor og det hele mener seg bra behandlet av politiet. Det blir imidlertid fra flere av advokatene bemerket at de oppfatter deres oppgave som dårlig definert i loven.

ENDRINGER I ORDNINGEN

JURK vil foreslå følgende endringer i ordningen med advokat-
hjelp til voldtekts-
ofre:

- 1) I den gjeldende straffeprosesslovens § 115, og i utkastet

til den nye straffeprosesslovens § 107 c), er advokatens oppgaver regulert. Det heter bl.a. at "advokaten skal gi fornærmede den hjelp og støtte som ellers er naturlig og rimelig i forbindelse med saken."

JURK mener at en annen formulering bør velges. Departementets forslag gir dårlig veiledning. Advokatene som vi har vært i kontakt med, har gitt uttrykk for det samme. Vi mener også at forslaget kan åpne for en praksis som ikke vil gavne fornærmede. Ordningen med advokathjelp er innført for å styrke voldtektsfrenes stilling. Det vil derfor være naturlig at det i lovteksten fremgår at advokatens oppgaver skal tilpasses etter voldtektsfrenes behov, ikke etter hva som ansees som naturlig og rimelig. Det er viktig at hjelpen gis på kvinnenes premisser for at ordningen skal fungere etter sin hensikt.

JURK foreslår på denne bakgrunnen at utkastet til § 107 c) i den nye straffeprosessloven endres til:

§ 107 c) 1.ledd, 2.pkt.

"Advokaten skal gi fornærmede den hjelp og støtte som hun måtte ha behov for i forbindelse med saken, herunder sette henne i kontakt med annen sakkyndig hjelp."

Annen sakkyndig hjelp kan f.eks. være psykolog. Advokaten bør pålegges å opplyse kvinnen om den rett hun har til å kreve arstatning fra tiltalte og fra staten. Ordet "hun" er brukt om fornærmede, fordi det så og si alltid er kvinner som blir utsatt for voldtekt. Det er forsvarlig med denne uttrykksmåten, så lenge menn ikke utelukkes fra bestemmelsen.

2) Hvis det etter fornærmedes ønske er oppnevnt en advokat ved kontor utenfor rettskretsen, kan Kongen (dvs. Justisdepartementet) gi nærmere regler om i hvilken utstrekning merutgifter ved slik advokatbistand skal dekkes. Vi antar at forskrifter i medhold av utkastet til § 107 d) i den nye straffeprosessloven vil bli utferdiget. For at den fornærmede skal ha en reell valgmulighet m.h.t. advokatbistand, er det viktig at også merutgiftene ved slik bistand blir dekket av det offentlige. Spesielt for kvinner fra utkantstrøk med svak økonomi er dette av vesentlig betydning.

JURK foreslår derfor at merutgiftene i tilfeller som nevnt skal dekkes av det offentlige.

3) I den gjeldende straffeprosesslovens § 292,3. ledd, 3. pkt. er det slått fast at fornærmedes advokat har rett til å uttale seg om tidspunktet for sakens behandling.

Departementets forslag til inkorporering av reglene i den nye straffeprosessloven, er denne bestemmelsen fjernet. Departementets begrunnelse er at dette er en selvfølge.

JURK ser ingen grunn til å sløyfe bestemmelsen. Vi synes ikke at det uten videre er klart at fornærmedes advokat vil bli rådspurt om tiden for sakens berømmelse, ut i fra reglene i den nye straffeprosessloven. Vi ser det som en fordel at advokatens uttalelsesrett eksplisitt kommer til uttrykk i lovteksten.

Dette fordi det for fornærmede er helt avgjørende at advokaten har anledning til å møte til hovedforhandlingen. En klar bestemmelse om at fornærmedes advokat har rett til å uttale seg om tid for sakens behandling vil kunne forebygge en uteglemmelse fra rettsfunksjonærenes side.

ANDRE TILTAK

JURK ser på ordningen med advokathjelp til voldtekts ofre som et viktig tiltak for å bedre voldtattes rettsstilling. Men ordningen er likevel kun ett skritt i riktig retning. Det er på det rene at voldtekt medfører en psykisk påkjenning. Det er også erkjent (bl.a. fra politiets og Justisdepartementets side) at en anmeldelse og en rettsak kan være en stor belastning. Mørketallet for voldtekter antas, bl.a. av denne grunn, å være stort.

Fra det enkelte voldtektsoffers side, er det naturligvis svært viktig med tiltak for å avhjelpe den vanskelige situasjonen. Men det må også være i samfunnets interesse å styrke voldtattes rettsstilling. Dette vil bl.a. kunne redusere mørketallet for voldtekter, og formodentlig ha en preventiv virkning.

På denne bakgrunnen vil JURK foreslå at det settes i verk flere tiltak for å styrke voldtattes rettsstilling. Nedenfor følger en liste over forslag til endringer, som ikke er ment å være uttømmende. Selv om dette faller utenfor rammen for høringsuttalelsen, mener vi at det er naturlig å trekke det inn.

I. Voldtekts ofre har adgang til å ha med følge under avhør. JURK mener at det er behov for en regulering av denne adgangen. Det er videre nødvendig at politiet gjør kvinnen oppmerksom på denne retten ved anmeldelsen. Politiet bør ha en opplysningsplikt inntatt i påtaleinstruksens § 8 A.

II. Voldsofre har anledning til å søke om statlig erstatning for økonomisk tap som skyldes voldshandlingen. Skade av ikke-økonomisk art erstattes bare dersom særlige grunner foreligger (§ 6 nr. 4 i forskriftene). Voldtekts ofre lider sjelden noe stort direkte økonomisk tap. Som før nevnt blir de ofte påført psykiske skader. Disse kan igjen føre til et indirekte økonomisk tap. I alle tilfeller kan det være aktuelt å søke om erstatning for ikke-økonomisk tap. I praksis blir visstnok kravet til "særlige grunner" ansett som oppfylt, da voldtekt regnes som et spesielt nedverdiggende overgrep.

JURK foreslår at forskriftene får en noe annen utforming. Det bør klart fremgå at voldtekt kan gi grunnlag for erstatning.

III. Mange voldtektssaker blir henlagt p.g.a. bevisets stilling. De strenge beviskravene henger sammen med at forsett er et vilkår for straffefellelse. Tanken om å innføre en bestemmelse om uaktsomhet i voldtektssaker har vært reist.

JURK mener det er behov for at Justisdepartementet utreder dette nærmere.

IV. JU
kvinne
loven
nevnes
lovens
dighet
nr. 13
sidigh
ser of
seg om
med at
di en
linger
i lagre

V. JURK
tet fre
bevis c
prosess
kastets
det er
I prins
sen i s
til å p
som er
vern fo

JURK me
oppklar
p.g.a.
hos pol
nedverd
det akt
sitt ti
levelser
vismome

Etter JU
kvinnens
aktuelle
har samt
tidligere
samleie
og dette

Dersom d
vurderin
til anme
visshet
enstan

JURK vil
nye stra

107 c)

IV. JURK mener at lagretten bør sammensettes av likt antall kvinner og menn. I sivile saker etter Ekteskapsloven, Barne- loven og i saker om felleseieskifte, skal det av retten opp- nevnes domsmenn med like mange av hvert kjønn. (jfr. Domstols- lovens § 88, 3. ledd). Dette er begrunnet med "å undgå ensi- dighet i domstolens sammensetning" (Odelstingsproposisjon nr. 13 for 1937). JURK mener det er svært viktig å unngå en- ser ofte ulikt på samme sak. I voldtektstilfeller, som dreier seg om krenkelse av kvinnen, er det særlig nærliggende å regne med at kvinner og menn har ulike synsvinkler. Dette også for- di en voldtektssak ofte vil røre ved dypt festede forestil- linger om kjønnsrollemønstre. Et likt antall kvinner og menn i lagretten er derfor nødvendig for å fremme rettsikkerheten.

V. JURK har tidligere i en henvendelse til Justisdepartemen- tet foreslått at det skal være et absolutt forbud mot å føre bevis om fornærmedes seksualliv. I utkastet til ny straffe- prosesslov er adgang til slik bevisførsel begrenset. (lovut- kastets § 134, 1. ledd). Men som departementet selv uttaler, det er usikkert hvordan bestemmelsen vil bli anvendt i praksis. I prinsippet er slik bevisførsel fremdeles tillatt. Bestemmel- sen i straffeprosesslovens § 115, om at "advokaten har rett til å protestere mot spørsmål som ikke kommer saken ved eller som er stilt på utilbørlig måte" gir heller ikke tilstrekkelig vern for fornærmede.

JURK mener det er åpenbart at mange voldtektssaker aldri blir oppklart, til dels fordi fornærmede kvier seg for anmeldelse p.g.a. den fornærende situasjon hun kommer i gjennom avhør hos politiet og i retten. Denne situasjon synes langt mer nedverdiggende dersom hun, i tillegg til intime spørsmål om det aktuelle forhold, også må gi utførlige forklaringer om sitt tidligere intime privatliv. Følelsen forsterkes ved opp- levelsen av at hennes tidligere livsførsel ansees som et be- vismoment i den aktuelle sak.

Etter JURK's oppfatning er det ikke relevant å legge vekt på kvinnens seksualliv ved avgjørelsen av straffbarheten i den aktuelle sak. Det er overhode ikke holdbart å anta at en kvinne har samtykket i et samleie fordi hun har hatt hyppige samleier tidligere. Dette gjelder også hvis hun tidligere har hatt samleie med siktede. Kvinnen bestemmer over sin egen kropp, og dette må avspeiles i lovgivningen.

Dersom det innføres et kategorisk forbud, vil det etter vår vurdering kunne bidra til at flere kvinner ville våge å gå til anmeldelse. Den nåværende regel gir fornærmede en stor visshet om i hvilken grad hennes tidligere seksualliv blir til- stånd for utspørring.

JURK vil foreslå følgende endring i utkast til § 107 c) i den nye straffeprosessloven:

107 c) nest siste avsnitt, 1. pkt., 2.pkt., samt tilføyet 3.pkt.:

"Ved avhør av fornærmede har advokaten rett til å stille ytterligere spørsmål. Advokaten har rett til å avskjære spørsmål om fornærmedes seksualliv. Advokaten har også rett ..."

spørsmål som ikke kommer saken ved eller er stilt på en utilbørlig måte"

JURK mener at det også i Påtaleinstruksen bør inntas en bestemmelse som hindrer at kvinnen blir spurt om sine seksuelle forhold før saken kommer for retten.

MISHANDLING

JURK har mange års erfaring med mishandlede kvinner. Gjennom vår befatning med mishandlede, har vi sett et klart behov for støttetiltak for denne kategori av volds ofre. Vi mener derfor at fri advokathjelpsordningen også bør omfatte mishandlede kvinner.

JURK er redd for at en bestemmelse om særlige tiltak for mishandlede kvinner gitt i forskrift med hjemmel i rettshjelpslovens § 6, vil skape for liten åpenhet om problemet. Vi mener at en så viktig bestemmelse bør fastsettes i lovs form. Dessuten gir ordningen med fri advokathjelp en bedre støtte for den mishandlede. Vi er redde for at departementets forslag vil kunne virke som en "sovepute".

En ordning med fri advokathjelp til mishandlede kvinner vil gi den mishandlede hjelp og støtte allerede fra anmeldelsen av forholdet. Ved at bestemmelsen tas inn i straffeprosessloven, skapes en automatikk. Kvinnen vil således få vite om sin rett allerede ved anmeldelsen. Dette anser JURK som svært betydningsfullt. Vi mener dessuten at rettshjelpslovens almenlige bestemmelser om inntekts- og formuesgrenser samt egenandel medfører sterke begrensninger i klientenes muligheter for advokathjelp. JURK er redd for at disse begrensninger helt eller delvis kan bli opprettholdt i forskriftene gitt med hjemmel i rettshjelpslovens § 6. Vi mener også at mishandlede bør få samme type bistand som voldtektsofre, hjemlet i straffeprosesslovens § 115, 1. ledd.

Når kvinnen har en advokat å støtte seg til, kan dette hindre at hun gir etter for press fra annet hold til å frafalle begjæring om påtale. Dette kan bevirke at mørketallet for denne kategori av voldshandlinger blir redusert.

Til slutt vil JURK påpeke at en ordning med fri advokathjelp til mishandlede kvinner kan få en større opinionsskapende effekt enn departementets forslag. En lov som klart styrker den mishandledes stilling, vil kunne bidra til å øke den sosiale fordømmelsen av slike handlinger.

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

Oslo 2/6-83

HANDLINGSPROGRAM OM TILTAK MOT KVINNEMISHANDLING

HØRING fra Juridisk rådgivning for Kvinner

Deres ref. 1581783 I ES7BD

Med hilsen

Juridisk rådgivning for Kvinner

v/ Camilla Wohl Sem, Mona Haugsjø Handeland,
Gro Lindstad og Siri Barfod

INNLEDNING

Juridisk rådgivning for Kvinner har som sin uttalte målsetting å bekjempe alle former for kvinneundertrykking. Vi ser på mishandling av kvinner som et grovt utslag av kvinneundertrykking. Vi er derfor meget positivt innstilt til det tiltak som nå er satt i gang for å bedre mishandlede kvinners stilling.

Mishandling av kvinner har lenge vært et samfunnsproblem. Problemet har vært skjult fordi det har tilhørt "privatlivets fred", og fordi mishandling av kvinner ikke har blitt tatt alvorlig. Tilgangen til Krisesentrene har imidlertid vist at kvinnemishandling er mer utbredt enn man har antatt. Det har vist seg at det er et klart behov for endringer som styrker mishandlede kvinners faktiske og rettslige stilling.

Ved at det offentlige nå retter søkelyset mot denne gruppen av voldsoffere, vil dette kunne påvirke de normdannende prosesser i samfunnet. Jurk mener at en endret innstilling til kvinnemishandling og til det enkelte offer er nødvendig. Dette dels fordi det vil kunne forebygge kvinnemishandling, og dels fordi det vil lette hennes muligheter til å komme ut av et mishandlingsforhold.

Jurk har mange års erfaring med mishandlede kvinner. Vi skal her ta for oss de områder som vi har spesielle forutsetninger for å si noe om.

Vår høringsuttalelse omfatter:

- A. Krisesentrene
- B. Politiet
- C. Økonomi
- D. Boliger
- E. Andre rettsregler

Vi vil konsentrere oss mest om punktene C,D,og E. Det er på disse områder vi klarest har sett at mishandlede kvinner trenger en styrket stilling.

A. KRISESENTRENE:

Jurk ser positivt på komiteens vilje til å støtte opp om krisesentrene. Men vi vil påpeke at den økonomiske støtte som myndighetene i dag gir, ikke er tilstrekkelig i forhold til krisesentrenes behov. Flere av krisesentrene sliter med dårlige materielle forhold. Dessuten må medarbeiderne yte mye gratisarbeid. Uten dette gratisarbeidet hadde ikke sentrene kunnet fungere.

Jurk mener at medarbeiderne skal godtgjøres for det verdifulle og krevende arbeidet de utfører.

Slik arbeidsgruppen foreslår bør det også bli en realitet med minst ett krisesenter i hvert fylke. De store fylkene, med lange avstander og manglende kommunikasjonsmidler, bør få flere sentra, fordelt rundt om i fylket. Når disse sentra opprettes, må de være sikret økonomisk, og ikke stå i konstant fare for nedlegging, slik tilfellet er i dag.

B. POLITI:

Jurk vil peke spesielt på politiets lave prioritering av mishandlingssaker. En anmeldelse i seg selv er ofte en stor påkjenning for kvinnen. Når det i tillegg tar lang tid før saken kommer opp for domstolen, risikerer man at kvinnen pga påkjenning og press trekker anmeldelsen tilbake. Politiet må her i større grad sørge for en raskere gang i disse sakene.

Vi mener det er viktig, slik arbeidsgruppen påpeker, at politietaten får tilstrekkelig kunnskap om kvinnemishandling. Et forslag om å få dette emnet inn i politiutdannelsen, ser Jurk som helt nødvendig. Dette vil medvirke til større innsikt hos politiet, og kan medvirke til at de vil ta kvinnemishandling mer alvorlig.

Jurk stiller seg positivt til en oppfølging av kvinnemishandlingssaker fra politiets side. Politiet vil nemlig vanskelig kunne gi noen reell støtte til den mishandlede kvinnen uten en slik oppfølging. I denne sammenheng vil vi peke på nødvendigheten av et nærmere samarbeid mellom politi-, helse- og sosialvesenet.

Til slutt vil vi rette oppmerksomheten mot det paradoksale forhold at det ofte er kvinnen - offeret - som blir "straffet" ved at hun blir tvunget til å forlate hjemmet. Det burde selv sagt være mannen - mishandleren - som ble fjernet.

Straffeprosesslovens § 228 hjemler pågripelse og arrestasjon av mishandleren. Jurk mener at denne bestemmelsen bør anvendes hyppigere enn det som er tilfelle i dag. Det er tilstrekkelig med skjellig grunn til mistanke, dvs. sannsynlighetsovervekt, for å ta Strpl. § 228 i bruk. Men vi har det inntrykk at hensynet til mannens rettsikkerhet har blitt tillagt for stor vekt, i forhold til kvinnens behov for beskyttelse. Dette har medvirket til at kravet til skjellig grunn og de øvrige vilkår i paragrafen har blitt tolket for strengt. Denne praksis mener Jurk må endres.

C. ØKONOMI:

Arbeidsgruppen ble bl.a. gitt følgende mandat: "Vurdere behovet for endringer av eksisterende og eventuelt nye lovregler/forskrifter som spesielt angår bolig og stønad til livsopphold" Likevel har gruppen ikke foreslått endringer i forhold til gjeldende rett! Dette er svært skuffende, særlig sett på bakgrunn av at gruppen selv antar at flere kvinner vegrer seg for å bryte ut av et mishandlingsforhold pga. usikkerhet mht. økonomisk stønad. (jfr. handlingsprogrammet s. 34, 5. avsnitt)

Arbeidsgruppen mener at midlertidig separasjon er den beste løsning på mishandlede kvinners behov for økonomisk støtte, da rettigheter som enslig forsørger vil tre i kraft fra innvilgelsen. Jurk har flere prinsipielle innvendinger mot en slik lettvtint konklusjon. Innvendingene støtter seg på både våre erfaringer i saksbehandlingen, og på en undersøkelse vi foretok vinteren 1982 omkring domstolspraksis av midlertidig separasjon. 80 av landets by- og herredsretter har

1) Tvistemålslovens § 426, som hjemler midlertidig separasjon, er en svært skjønnspreget bestemmelse. Det sondres mellom midlertidig separasjon så lenge en ekteskaps sak varer, og midlertidig separasjon før en ekteskaps sak er reist. I det første tilfellet oppstiller paragrafen overhode ingen betingelser for innvilgelse, og i det andre tilfellet er betingelsene nokså skjønnsmessige ("den annen ektefelle jevnlig misbruker rus - drikk eller gjør seg skyldig i grov eller vedvarende krenkelse av sine plikter mot ektefelle eller barn.")

En bestemmelse som gir så stort rom for et dommerskjønn hva angår vilkårene for en innvilgelse, gir ikke en økonomisk sikkerhet for mishandlede kvinner. Vår undersøkelse bekreftet at det hersket store forskjeller mht. tolkningen av Tvml. § 426 på dette punktet.

2) Under henvisning til bestemmelsens formål, er Tvml. § 246 blitt toket dithen, at den kun skal anvendes i en prekær situasjon. Dvs. bare i tilfeller der det er et øyeblikkelig behov for midlertidige løsninger. I tråd med dette er midlertidig separasjon blitt avslått der ektefellene allerede har flyttet fra hverandre. Hvis en mishandlet kvinne søker tilflukt på et krisesenter eller hos venner eller slektninger, kan hun altså risikere at hennes situasjon ikke blir regnet som prekær, slik at hennes begjæring om midlertidig separasjon blir avslått.

3) Selv om forutsetningen for å få en midlertidig separasjon er til stede, viser vår undersøkelse at det kan ta uforholdsmessig lang tid før en begjæring blir tatt til følge. Den lengste tidsangivelsen som ble oppgitt var 6 mnd.

4) Økonomiske rettigheter som enslig forsørger trer i kraft ved en midlertidig separasjon. Kvinner med barn skulle da være sikret økonomisk. Men kvinner hvis yngste barn har fylt 10 år, har i utgangspunktet bare rett til overgangsstonad fra Folke - trygden i ett - 1 - år etter separasjon/skilsmiss. Og kvinner uten barn eller med voksne barn, faller helt utenom denne ordningen.

Er kvinnen gift, kan hun riktignok ha rett til underholdsbidrag fra mannen (Tvml. § 426, 1. ledd, 2. pkt.). Men en slik forsørgelseskilde kan ofte fungere utilfredstillende: mannen kan være helt eller delvis ute av stand til eller uvillig til å betale. For ugifte kvinner er heller ikke dette en løsning.

Som en konklusjon kan det sies at det er helt uholdbart å bruke Tvml. § 426 som et fasitsvar på behovet for underhold. Pro - blemstillingen er av økonomisk art: det økonomiske avhengighetsforholdet mellom kvinnen og mishandleren må brytes. Derfor er det uholdbart å koble vilkårene for underhold sammen med et ekteskapsrettslig spørsmål. Jurk tar altså sterkt avstand fra arbeidsgruppens standpunkt. Tvml. § 426 er i denne sammenheng ikke brukbar, fordi

- det kan være vanskelig å få midlertidig separasjon.
- selv om en begjæring blir innvilget, betyr ikke det nødvendigvis økonomisk trygghet
- bestemmelsen er bare aktuell for gifte kvinner.
- ugifte kvinner uten barn, eller med store barn, oppfanges ikke av noen av forsørgelses - kildene som er hjemlet i Tvml. § 426.

Arbeidsgruppen slår fast (siste setn. s. 34) at en vanskelig økonomisk situasjon kan hindre kvinnen i å bryte ut av et mishandlingsforhold eller tvinge henne tilbake til en mishandlingssituasjon. Det offentlige må ta ansvar for at så ikke skjer. Kvinnen må gis den økonomiske trygghet hun trenger for å bryte sitt avhengighetsforhold til mannen - mishandleren.

Arbeidsgruppen viser til at Sosialdepartementet arbeider med et temahefte om praktiseringen av lov om sosial omsorg, der man muligens vil tilrå at sosialhjelpen utmåles tilsvarende trygdens satser.

Dette vil ikke sikre kvinnen økonomisk, idet det fortsatt vil være opp til den enkelte kommune å avgjøre om kvinnen skal få dette. Videre savner vi arbeidsgruppens vurdering av Sosialdepartementets konklusjon om at mishandlede kvinner ikke kan gis spesielle rettigheter framfor andre grupper i forhold til Folketrygden.

Jurk anmoder arbeidsgruppen om å ta opp til ny vurdering behovet for endringer i eksisterende lovregler/forskrifter og foreslå nye regler i tråd med sitt mandat.

I denne forbindelse vil vi peke på at følgende prinsipper for tilståelse og utmåling av ytelsene må legges til grunn:

Vilkårene må være:

- uavhengig av kvinnens sivile status
- uavhengig av kvinnens eventuelle barns alder

Utmålingen:

- kvinnens muligheter til å kreve ektefelle og/eller barnebidrag må ikke virke inn på stønadens størrelse
- stønaden skal, som en norm, være lik overgangsstønaden pluss særtilllegg etter Folketrygdlovens bestemmelser

D. BOLIGER:

Tilbudet om hjelp til bolig er av avgjørende betydning for svært mange av de mishandlede kvinnene. På samme måte som økonomisk trygghet er en nødvendig forutsetning for å bryte et mishandlingsforhold, vil adgangen til ny bolig også kunne være det. Boligbehovet gjelder såvel gjennomgangsboliger som permanente boliger. Problemet idag er mangelen på tilbud på begge disse typer boliger.

Ordningen med gjennomgangsboliger, er bare et tilbud til kvinner/familier med små barn. Kvinner med større barn, og kvinner uten barn å forsørge, kan også ha et påtrengende behov for bolig. Ordningen bør derfor utvides til å omfatte disse gruppene.

Arbeidsgruppens forslag gir verken på kortere eller lengere sikt de mishandlede kvinnene noen sikkerhet for å få dekket et nødvendig boligbehov. Dette burde være den primære oppgaven.

I neste omgang kommer spørsmålet om hvordan tildelingen skal skje. I den utstrekning krisesentrene selv ønsker og finner å kunne påta seg en slik oppgave må...

- 6 -

Krisesentrene representerer en enestående ekspertise på dette området, som bør benyttes. Gis krisesentrene nye oppgaver, må de imidlertid også gis de nødvendige midler til å gjennomføre dette.

Arbeidsgruppen mener (s. 44) at det er kommunenes ansvar å skaffe boliger til mishandlede kvinner. Jurk vil ikke ta stilling til om dette bør være en statlig eller kommunal oppgave. Vi vil imidlertid peke på at den hjelp en mishandlet kvinne tilbys, ikke må være avhengig av hvilken kommune hun bor i.

E. ANDRE RETTSREGLER:

Fri advokathjelp.

De forskrifter som er gitt med hjemmel i rettshjelpslovens § 6, omfatter kvinner som er blitt mishandlet i ekteskap eller i samboforhold, og prostituerte kvinner som er mishandlet av hallik eller kunde.

Jurk mener at reglene burde omfatte alle mishandlede kvinner. Dette innebærer at kvinner som er blitt mishandlet av far, bror, sønn eller andre nærstående skal ha rett til fri advokathjelp.

Vi mener det ikke er den formelle tilknytning mishandleren har til fornærmede som er det avgjørende. Det vesentlige er at det finnes en tilknytning, som gjør mishandlingssituasjonen mulig.

Påtalereglene.

Arbeidsgruppen tar for seg spørsmålet om ubetinget offentlig påtale i mishandlingstilfeller.

Jurk slutter seg til arbeidsgruppens konklusjon. Vi mener også at spørsmålet bør tas opp til vurdering. Vurderingen bør bl.a. bygge på de erfaringene Sverige får med denne ordningen.

Kvinnens stilling i retten.

a) Kvinnens rett til å ytre ønske om at tiltalte skal forlate rettslokalet når hun forklarer seg, er lite tilfredstillende. Den endelige avgjørelsen ligger hos dommeren. Når han/hun finner at hennes ønske ikke er berettiget, vil kvinnens anmodning ikke tas til følge.

Jurk mener at kvinnens ønske burde være avgjørende. Dvs. kvinnen burde ha en absolutt rett til å kreve at tiltalte forlater rettslokalene når hun forklarer seg for retten. Dette er nødvendig for å minske påkjennningene under en rettsak.

b) I dag kan retten la saken gå for lukkede dører.

Jurk mener at kvinne bør ha en absolutt rett til å kreve at saken går for lukkede dører. Også her er det hensynet til kvinnen selv og den påkjennning en rettsak innebærer, som må være avgjørende.

c) Ju
gått i
av et
gjelde
som le

F. AVS

Jurk v:
streke
masjon

Til sl
arbeid
utarbei
av hand
på felt
ikke st

c) Jurk har i en tidligere høring til Justisdepartementet gått inn for at lagretten i en voldtektssak skal sammensettes av et likt antall kvinner og menn. Samme ordning bør også gjelde i mishandlingssaker, og den bør omfatte såvel lagretten som legdommere i underretten.

F. AVSLUTNING:

Jurk vil ellers si seg enig i arbeidsgruppen når den understreker behovet for, og nødvendigheten av, forskning og informasjon om kvinnemishandling, samt opplæring i emnet.

Til slutt vil Jurk sterkt oppfordre til at arbeidsgruppens arbeid blir fulgt opp. Vi støtter gruppens eget forslag om å utarbeide årlige rapporter om oppfølgingen og gjennomføringen av handlingsplanen. En vurdering av behovet for nye tiltak på feltet er påkrevet i en slik årlig rapport, slik at arbeidet ikke stagnerer.

Fellesaksjonen mot

R&P

pornografi og prostitusjon

PLATTFORM

Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon er tverrpolitisk. Vi har som mål å samle flest mulige organisasjoner i kampen mot de holdninger som pornografi og prostitusjon bygger på og skaper. Vi vil avsløre og bekjempe pornoindustrien og hallikvirksomheten.

Pornografien har økt i omfang, har blitt mer og mer preget av vold, og når ut til et stadig større publikum gjennom bøker, blader, filmer og videokassetter. Av videoproduksjonen, som er i rask vekst, er ca. 80 % vold og/eller porno.

Pornografien gir et forfeilet og forflatet syn på seksualliv og kjærlighet. Grunnholdninger i pornografi er at kvinner er seksualobjekt for menn.

Pornografien har økonomisk profitt som motiv. Flere nye undersøkelser viser klart at voldsporno fører til økt vold mot kvinner, og at barneporno inspirerer til overgrep mot barn. Fellesaksjonen vil arbeide for et naturlig forhold til spørsmål angående seksuallivet.

Fellesaksjonen vil verne trykkefriheten, men denne frihet må bli brukt under sosialt ansvar. Fellesaksjonen kan ikke godta at trykkefriheten brukes til å fornede kvinner.

Vi vil arbeide mot krenkelser av menneskeverdet. Dette gjelder også aksjonens syn på prostitusjon.

Prostitusjone er et samfunnsønde som må bekjempes.

Prostitusjonen er uttrykk for sosiale problemer og kvinneforakt.

For de prostituerte handler det om et liv i fornedrelse og elendighet. Å godta prostitusjon er å godta at mennesker er en vare som kan kjøpes og selges.

Prostitusjonen forsterker synet på kvinnen som et mindreverdige kjønnsobjekt som kan kjøpes for penger, og fremmer en bruk- og kastmentalitet i forholdet mellom mennesker.

Erfaringer bl.a. fra Malmø viser at prostitusjonen kan bekjempes.

I 1977 var det ca. 400 prostituerte i Malmø. I dag er det ca. 30 igjen.

Dette er resultatet av en aksjon rettet mot prostitusjonsmiljøet, iverksatt av sosialomsorgen og politiet. De prostituerte ble gitt all mulig praktisk støtte for å kunne bryte ned miljøet, samtidig som politiet ble satt inn mot halliker og kunder.

Fellesaksjonen går inn for tiltak for å begrense tilgangen av kunder.

Vi ønsker derfor et lovforbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Dette vil markere at samfunnet ikke godtar kjøp av mennesker. Fellesaksjonen krever at myndighetene går inn for å kartlegge prostitusjonsproblemet grundigere. Større kunnskap er nødvendig for å kunne bekjempe prostitusjonen effektivt. Myndighetene må ta initiativ til en prostitusjonsutredning.

Rekrutteringen til prostitusjonsmiljøene må stanses. Dette krever innsats for meningsfylte nærmiljø for barn og ungdom. Fellesaksjonen går inn for tiltak som kan bedre ungdoms og kvinners mulighet til lønnet arbeid.

Spekulativ bruk av menneskekroppen er nedvurdering av kvinner som mennesker.

PÅ BAKGRUNN AV DETTE VIL VI ARBEIDE FOR FØLGENDE KRAV :

- Nei til salg av kvinnekroppen
- Vi krever forbud mot kvinnediskriminerende ytringer på lik linje med forbud mot rasediskriminering.
- Vi krever en effektiv håndheving av forbudet mot kjønnsdiskriminerende reklame i markedsloven.
- Ja til seksualopplysning, nei til porno.
- Stans salget av halvpornografiske blader gjennom Narvesen og dagligvarehandelen.
- Streng håndheving av forbudet mot porno.
- Nei til pornoens utnytting av lesbiske og andre minoriteter.
- Stopp videovolden.
Statlig kontroll med omsetningen av videokassetter.
- Støttetiltak for prostituerte i likhet med Malmøprosjektet.
- Håndhev forbudet mot hallik- og koblervirksomhet.
- Kjøp av seksuelle tjenester må forbys ved lov.
- Nei til sex-reiser.
- En statlig prostitusjonsutredning.
- Stans rekrutteringen til prostitusjonsmiljøene.

JU
POST
OSLO

Nar
v/

Nar
Nar
sel
Den
Sam
I D
bak
ann
Forl
men
forl

All
Lei
bl.
Den
i st
av
avb
stop
stil
§ 14
bart
satt
med

Nar
gj
Vi
Krin
for
de

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS PLEAS
OSLO 1

Narvesen

v/ adm. dir. Finn Skedsmo

Narvesens salg av blader med ulovlig og/eller straffbart innhold

Narvesen offentliggjorde lørdag 15.10 at firmaet vil slutte å selge Leif Hagens postordrekatalog for porno: Aktuell Rapport. Denne avgjørelsen hilser vi velkommen.

Samtidig må vi bemerke:

I Dagsrevyen 15.10 uttalte Narvesens adm.dir. Finn Skedsmo at bakgrunnen for avgjørelsen var Forbrukerombudets vurdering av annonsene i Aktuell Rapport som lovstridige. Dette er ufullstendig. Forbrukerombudet har ikke bare vurdert annonsene som lovstridige, men har også nedlagt et uttrykkelig forbud mot annonseringen. Et forbud Leif Hagen og Aktuell Rapport fullstendig har ignorert.

Allerede 22.desember ifjor tok Forbrukerombudet kontakt med firmaet Leif Hagen Import A/S og slo fast at deres postordreannonsering i bl.a. Aktuell Rapport var i strid med markedsføringslovens § 1,2.ledd. Denne bestemmelsen pålegger bl.a. annonsør å påse at reklame ikke er i strid med likeverdet mellom kjønnene, og at den ikke gir inntrykk av en nedsettende vurdering av det ene kjønn eller på krenkende måte avbilder kvinne eller mann. Forbrukerombudet henstilte firmaet om å stoppe annonseringen. Da Leif Hagen Import A/S ikke etterkom henstillingen, nedla Forbrukerombudet med hjemmel i markedsføringslovens § 14 forbud mot annonsene den 19.mai i år. Et slikt forbud er straffbart å overtre, jfr. markedsføringslovens § 17. Da annonseringen fortsatte, ble forholdet anmeldt av Forbrukerombudet til Oslo Politikammer medio august i år.

Narvesens adm.dir. opplyste videre i Dagsrevyen lørdag 15.10 at avgjørelsen om stopp av salg bare gjaldt Aktuell Rapport.

Vi vil imidlertid påpeke at også de øvrige "mannfolk"bladene (inkl. Prim.bladene) Narvesen selger, inneholder helt tilsvarende annonser for ulike postordrefirmaer innen pornobransjen. Bl.a gjelder dette nr. av Nye Alle Menn og Express som er i salg hos Narvesen denne

uken (uke 41/42). Videre er vi kjent med at Forbrukerombudet har nedlagt forbud også mot annen reklame i strid med markedsføringslovens § 1,2.ledd uten at annonseringen er opphørt, men dukker opp med jevn mellomrom i disse bladene.

Vårt spørsmål til Narvesen er:

Vi Narvesen stoppe salg av andre blader med reklame Forbrukerombudet har nedlagt forbud mot og/eller fastslått som lovstridig?

I tilfelle når og hvilke blader?

Oslo 21.oktober 1983

Juridisk Rådgivning for Kvinner

Anne Margrethe Lund

Torill Dahl

Dette brevet sendes også:

Narvesens styre ved hr.adv. Else Bugge Fougner

Fritt Ords styre ved professor Preben Munthe

Justisminister Mona Røkke

Samferdselsminister Johan J Jakobsen

Oslo Politikammer ved politiadjutant Anne Marie Aslaksrud Gran

Forbrukerombudet

Aftenposten

Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon

Kvinnefronten

AFTENPOSTEN 25.10.83

Narvesen roses — og rises igjen

Juridisk Rådgivning for Kvinner gir i et åpent brev til A/S Narvesen sin tilslutning til bedriftens avgjørelse om å stanse salget av Løif Hagens magasin Aktuell Rapport. Organisasjonen mener imidlertid det er ufullstendig når Narvesens adm. dir. Finn Skedsmo har uttalt at bakgrunnen for avgjørelsen var Forbrukerombudets vurdering av annonsene i Aktuell Rapport som lovstridige. Juridisk Rådgivning har Kvinner henviser her til at Forbrukerombudet har nedlagt et uttrykkelig forbud mot denne annonseringen, og at ombudet i august i år anmeldte Løif Hagen Import A/S til Oslo Polittikammer for å ha trosset dette forbudet.

JURK påpeker også at avgjørelsen om stans av salg bare gjelder Aktuell Rapport, og hevder at flere av de øvrige «mannfolk-bladene» Narvesen selger inneholder annonser for ulike postordrefirmene. Innen porno-branchen har det blitt hevdet dette i Aktuell Rapport. På denne bakgrunn reiser JURK spørsmålet om Narvesen nå vil stoppe salget av også andre blader med reklame. Forbrukerombudet har nedlagt forbud mot og/eller fastslått som lovstridig.

Juridisk Rådgivning for Kvinner
Postboks 6898, St. Olavs Plass

26.10.1983 FS/SB

OSLO 1

I tillegg til mange andre har jeg mottatt Deres brev av 21. d.m.
For ordens skyld sender jeg mitt svar til de samme adressater.

De sier i Deres brev at min redegjørelse for Narvesens stans i
distribusjonen av Aktuell Rapport i Dagsrevyen 15.10. var ufull-
stendig. Her er en ordrett gjengivelse av spørsmål og svar, ned-
tegnet etter båndopptak.

INT: Hvorfor sier så Narvesen nei til Aktuell Rapport?-

FS: Fordi det er en klar uttalelse fra forbrukerombudet om at
de annonsene som bladet inneholder er ulovlige.

INT: Kommer dette salgsforbudet til å gjelde alle numre som kommer
framover, eller er det akkurat det nummeret som dere har fått
nå?

FS: Det må vi vel se på, det må jo gjelde så lenge bladet inne-
holder annonser av den kategori som Forbrukerombudet mener
er ulovlige.

INT: Nå har det jo vært mye snakk om disse mykpornobladene, som
de blir kalt, i det siste, etter fjernsynsprogrammene om porno-
grafi. Har dere andre blad i søkelyset som dere planlegger
å stanse?

FS: Nei, vi har ingen planer om å stanse, men så fort vi får
signaler fra offentlige myndigheter om at noe er ulovlig,
så stanser vi. Vår holdning er at vi hele tiden skal holde
oss innenfor det som lovens grenser tilsier.

NARVESEN AS

26.10.83 FS/SB Juridisk Rådgivning for Kvinner, Oslo 1, side

JURIDI
POSTBOKS
OSLO 1

INT: Dette er altså ikke en ny politikk fra Narvesens side overfor slike blad?

FS: Nei, tvert imot. Det er en konsekvens av den politikk som vi hele tiden har ført.

I et slikt på-sparket-intervju er det rimeligvis ikke mulig å få med seg alle nyanser. Men det som ble sagt er i hovedsak dekkende og jeg har derfor intet å tilføye.

Med vennlig hilsen

Finn Skedsmo
Finn Skedsmo
adm.direktør

Kopi av brevet sendt til:

- Narvesens styre ved høyesterettsadvokat Else Bugge Fougner
- Fritt Ords styre ved professor Preben Munthe
- Justisminister Mona Røkke
- Samferdselsminister Johan J. Jakobsen
- Oslo Politikammer ved politiadjutant Anne Marie Aslaksrud Gran
- Forbrukerombudet
- Aftenposten
- Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon
- Kvinnefronten

Juridi

Juridi
unders

- I
- I
- I
- I

Aksjo
under

Jurk
ligne

Oslo
Jurid

Tori

Sende
After
porn
front

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

P R E S S E M E L D I N G

Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo mot porno

Juridisk Rådgivning for Kvinner arrangerte tirsdag 25.oktober en underskriftsaksjon bak følgende krav:

- Pornofri by
- Pornoen vekk fra Narvesen, kiosker, bensinstasjoner og dagligvareforretninger
- Reklameforbud mot pornoannonser
- Enklere regler ved beslag av porno

Aksjonen var svært vellykket og samlet i løpet av 2 timer 528 underskrifter blant studenter og ansatte ved fakultetet.

Jurk utfordrer de andre fakulteter ved Universitetet om å arrangere lignende aksjoner.

Oslo 27.oktober 1983

Juridisk Rådgivning for Kvinner v/

Torill Dahl

Sendes:

Aftenposten, Arbeiderbladet, Dagbladet, Friheten, Fellesaksjonen mot pornografi og prostitusjon, Klassekampen, Nationen, Ny Tid, Kvinnefronten, Verdens Gang, Vårt Land, Norsk Telegrambyrå, Universitas

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

5 desember 1983

Til Bystyret ved Finansutvalget.

Juridisk Rådgivning for Kvinner har i høst arrangert underskriftskampanje mot pornografi blant ansatte og studenter, ved det Juridiske fakultet i Oslo. På to timer samlet vi inn 530 underskrifter bak følgende krav.

-Pornofri by: Pornoen vekk fra Narvesen, kiosker, bensinstasjoner og dagligvareforretninger.

- Reklameforbud mot pornoannonser.

- Enklere regler ved beslag av porno.

Vi i Juridisk Rådgivning for Kvinner ser den debatten som i høst har foregått om pornografi som positiv, og vi er glade for at debatten har ført til at pornografi nå skal opp i bystyret. Vi håper at partiene og deres representanter vil støtte tiltak for å bekjempe pornografi i Oslo og ellers i landet.

Resultatet av underskriftskampanjen er også oversendt Justisdepartementet.

Vennlig hilsen

Juridisk Rådgivning for Kvinner
ved

Anne Margrethe Lund

Anne Margrethe Lund

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass
OSLO 1

Oslo 18 oktober 1983.

Høringsuttalelse til endring av Skiftelovens § 8 1.ledd.
verneting for felleseieskifte.

Juridisk Rådgivning for Kvinner har som sin uttalte målsetning å bekjempe alle former for kvinneundertrykking.

Vi ser det derfor som et positivt trekk at Justisdepartementet nå prøver å rette opp noen av de skjevheter i lovverket som faller uheldig ut for kvinnen.

I vårt rådgivningsarbeid ser vi ofte hvordan skiftelovens § 8 1.1. viser seg urettferdig i praksis.

Særlig i tilfeller hvor kvinnen får omsorgen for barna og blir boende i tidligere felles bolig.

Etter de någjeldende regler fører dette til uforholdsmessige store praktiske og økonomiske problemer for henne, hvis mannen har flyttet til en annen kant av landet.

Juridisk Rådgivning for Kvinner mener at departementets forslag vil ivareta begge ektefellers interesser.

Vi vil derfor slutte oss til departementets lovforslag.

Flertallet i Advokatforeningen har foreslått å følge tvistemålslovens vanlige system.

Vi er uenig i dette bl.a fordi det ofte er den som er dårligst

økonomisk stilt som er interessert at et skifte kommer raskt gang. Etter vår erfaring er dette som oftest kvinnen.

Det er derfor urimelig at hun skal måtte ta den mulige merbelastning det vil bli at saken skal føres i ektefellens verneting.

Vi slutter oss forevrig til Justisdepartementets innvendinger mot flertallsinnstillingen til Advokatforeningen.

Til slutt vil Juridisk Rådgivning for Kvinner sterkt oppfordre Justisdepartementet til å fortsette sitt arbeid med å rette opp skjevheter mellom kjønnene i lovverket.

Med hilsen
Juridisk Rådgivning
for Kvinner.

Anne-Margrethe Lund

Anne-Margrethe Lund

Helene Braanen

Helene Braanen

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

POSTBOKS 6898, ST. OLAVS Plass

OSLO 1

Oslo 28/11 - 1983

HØRINGSNOTAT MED UTKAST TIL LOV OM ADOPSJON

HØRING fra Juridisk Rådgivning for Kvinner

Deres ref. 1528/83 E KC/agm

Med hilsen

Juridisk Rådgivning for Kvinner

v/ Helene Braanen /s/ Grete Dalgaard Berntzen /s/

Berit Havig /s/ Ellisiv Hegna /s/ Gro Lindstad /s/

Innledning

Juridisk Rådgivning for Kvinner ser det som positivt at det nå foreligger forslag til ny adopsjonslov. Gjeldende adopsjonslov har gjennom årene vist seg å ha absolutte mangler og bestemmelser som virker skjevt i praksis.

Vi vil her ta for oss en del punkter i det nye utkastet, som vi mener å ha gode forutsetninger for å uttale oss om.

1) Oppmyking av 25 - årsgrensen for å adoptere

Juridisk Rådgivning for Kvinner slutter seg til Justisdepartementets forslag om å gi adgang til å dispensere fra 25- årsgrensen.

I tillegg til de dispensasjoner som departementet har foreslått, mener JURK at det også vil være behov for dispensasjon i de tilfeller hvor adoptantene under spesielle omstendigheter ønsker å adoptere et barn. Her tenker vi på tilfeller hvor barnet og adoptantene fra før av har et nært forhold, eller der adoptantene ønsker å adoptere et barn hvis opprinnelige foreldre også ønsker dette.

I utkastets § 1, 2 pkt. foreslås : "Når sterke grunner taler for det, kan fylkesmannen gi bevilling til den som har fylt 20 år." 25 - årsgrensen bør bare stå som et utgangspunkt, adgangen til individuelle vurderinger kan ha stor betydning. Formuleringen "sterke grunner" kan derfor bli for streng, og bør endres.

2) Adgang til å adoptere egne fødte barn

Juridisk Rådgivning for Kvinner slutter seg til departementets forslag om å gi adgang til å adoptere egne fødte barn.

3)-4) Juridisk Rådgivning for Kvinner slutter seg også til Justisdepartementets forslag til disse punktene.

5) Adgang for ugift samboende til å adoptere sammen. Ensliges adgang til adopsjon.

Juridisk Rådgivning for Kvinner ser det som positivt at Justisdepartementet nå vil foreslå å utvide adgangen til adopsjon. Vi vil derimot stille spørsmålsteget ved den noe ufullstendige gjennomgang som lovavdelingen har gitt dette viktige punktet.

Utgar
best.
best.
ugif
heng
Vi v
gjel
som
JURK
bør
kan
JURK
bør
En e
det
tilf
abs
har
Reg
Jur.
i a
Jus
ste
Jus
sli
I t
for
ans
Jur
ske
vær
En
fo
ba
Er
no
ti

Utgangspunktet er helt klart at adopsjon skal være til det beste for barnet. I notatet fremstilles ekteskapet som det beste alternativ for alle. Vi er ikke enige i dette. JURK mener ugift samliv bør likestilles med ekteskap i adopsjonssammenheng.

Vi vil også understreke at kravet om et stabilt forhold må gjelde likt for alle par. 3 - års grensen for forholdets varighet, som her er foreslått, må også gjelde ektepar.

JURK mener at homofile par, i likhet med andre samboende, også bør ha adgang til adopsjon, hvis det i det enkelte tilfelle kan anses og være til det beste for barnet.

JURK vil også påpeke at reglene for ensliges adgang til adopsjon bør mykes opp.

En enslig som adopterer kan gi barnet et like godt hjem, og det kan være til like stort gagn for barnet, som i et annet tilfelle av adopsjon. Man bør ut fra dette ikke stille som et absolutt krav for ensliges adgang til adopsjon at de på forhånd har en spesiell tilknytning til barnet.

Reglene om samtykke fra de opprinnelige foreldrene.

Juridisk Rådgivning for Kvinner er enig med Justisdepartementet, i at adopsjon ikke bør finne sted uten foreldrenes samtykke.

Justisdepartementet har til nå akseptert at adopsjon kan finne sted uten foreldrenes samtykke, med hjemmel i barnevernsloven.

Justisdepartementet er i høringsnotatet selv inne på at en slik praksis virker urimelig og uakseptabel.

I tillegg kommer at denne praksis ikke har vært forutsatt i forarbeidene til barnevernslovens regler om fratakelse av foreldreansvar.

Juridisk Rådgivning for Kvinner er av den oppfatning, at dersom det skal være mulig å adoptere uten foreldrenes samtykke, må det være med hjemmel i adopsjonsloven og ikke i barnevernsloven.

En så alvorlig rettslig handling som bortadopsjon av barn uten foreldrenes samtykke, bør etter vår oppfatning ikke baseres på barnevernsmåten, men på domstolenes avgjørelse.

Erfaring har vist, at barnevernsmåten ute i landet - forståelig nok - ikke alltid er i besittelse av den nødvendige ekspertise til å treffe slike vedtak.

Domstolsprøving av adopsjonsvedtak har etter vår mening liten verdi når barnevernsnemda, eller fylkesmannen, alt har tatt en avgjørelse. Dette fordi foreldrene ofte vil være psykisk nedbrutte.

JURK ser det som påkrevd at det er domstolen som fatter vedtak om bortadopsjon når foreldrene er fratatt foreldreansvaret. Dette for rettslig å sikre både barn og foreldre.

På den annen side er Juridisk Rådgivning for Kvinner oppmerksom på, at det kan være tilfeller, hvor man ikke kan oppnå foreldrenes samtykke, men at adopsjon klart er i barnets interesse. For å kunne ivareta slike barns interesser vil vi foreslå et unntak fra hovedregelen i adopsjonsloven, slik at adopsjon kan finne sted uten at foreldrenes samtykke foreligger. Det må stilles krav om særlig sterke grunner. Vi tenker bl.a. på barn i sterkt belastede narkotikamiljøer og i tilfeller med barnemishandling.

.2) Samtykke fra far eller mor uten del i foreldreansvaret.

Juridisk Rådgivning for Kvinner er av den oppfatning at samtykke også bør innhentes fra en mor eller far som ikke har del i foreldreansvaret.

Det kan være mange grunner til at en mor eller far har gitt avkall på foreldreansvaret.

Han/hun kan ha kommet frem til at det er i barnets interesse at bare en av dem har foreldreansvaret p.g.a. av deres innbyrdes forhold.

Den ene part kan være bosatt i utlandet og av den grunn ikke har tatt del i foreldreansvaret.

Dette er etter vår oppfatning ikke ensbetydende med mangel på interesse for barnet.

Vi har derfor kommet frem til at også i slike tilfeller bør samtykke innhentes fra både mor og far.

.3) Juridisk Rådgivning for Kvinner er enig i Justisdepartementets forslag.

7) Det samme.

8) Det samme.

9) Adoptivbarnets rett til opplysninger.

Juridisk Rådgivning for Kvinner slutter seg til departementets forslag til §§ 12 og 13 om opplysningsplikt og anonym adopsjon.

Angå
rinn
skal
gang
hvil
Dett
Vi v
Juri
bør
lige
Inns
Juri
fins
oppf
veie
unat
Vi s
adoy
tyng
I fo
frer
adoy
Det
finn
Når
i b
bør
Det
bar
Det
pli
Det
gru
Vi
fød

Angående § 13, 2.ledd vil vi understreke et punkt. Når en opprinnelig mor og/eller far ikke vil at opplysninger om hvem de er skal bli gitt, skal barnet likevel, om det ønsker det, få tilgang til endel opplysninger om foreldrene, f.eks. yrke, sivil status, hvilken del av landet de kommer fra o.l.

Dette for å styrke barnets identitetsfølelse.

Vi vet at dette praktiseres enkelte steder i landet.

Juridisk Rådgivning for Kvinner mener denne adgangen til opplysninger bør gis alle adoptivbarn som søker opplysninger om sine opprinnelige foreldre.

Innskrenkninger i adgangen til å oppheve adopsjoner.

Juridisk Rådgivning for Kvinner vil i tråd med den svenske og finske lovgivning gå inn for å avskaffe enhver adgang til å oppheve adopsjoner. Justisdepartementet viser til eksempler hvor veien om ny adopsjon kan virke følelsmessig urimelig, eller unaturlig når det er snakk om tilbakeføring til opprinnelig slekt. Vi ser dette, men mener likevel at prinsippet om å likestille adopsjonsforhold mest mulig med biologisk slektskap bør veie tyngst.

I forarbeidene til § 18 i det nye lovforslaget går det dessuten frem at adoptivbarnets forhold kan ha ligget bak opphevelsen av adopsjon ved overenskomst (jfr. §21 i någjeldende lov).

Dette åpner for et mulig press fra adoptivforeldrenes side. Vi finner dette urimelig.

Når det gjelder § 19 i det nye lovutkastet om opphevelse av adopsjon i barnets interesse, vil vi også her poengtere at adoptivbarn ikke bør komme i en annen stilling enn egne fødte barn.

Det er klart at forhold i familien kan bli så vanskelige og uholdbare at barn ønsker å bryte alle bånd med sine foreldre.

Det kan i tillegg bli så ille at barnevernsnemnda har en rett og plikt til å gripe inn, hvis hensynet til barnet tilsier det.

Dette kan inntreffe i alle foreldre/barn forhold, og vi ser ingen grunn til å særbehandle adopterte barn.

Vi ser det derimot som uheldig å lage et skille her mellom egne fødte barn og adoptivbarn.

12) Juridisk Rådgivning for Kvinner slutter seg til de endringer som Justisdepartementet har foreslått når det gjelder disse punkter.

Oslo 22 november 1983.

Juridisk Rådgivning for Kvinner inviterer til seminar i
boligrett.

Seminaret vil bli holdt på Loftet på Kriminologi. (professor boligen)

Mandag 5 des. Tirsdag 6 des. og Onsdag 7 des.

Tid: 16.00 - 18.00.

Vi har vært så heldige å få følgende innledere:

Mandag: Per Øyvind Andersen.

Tema: Oppsigelsesvern i husleieforhold.

Tirsdag: Anne Grøndahl.

Tema: Leie-eierforhold av forskjellige typer
leiligheter.

Finansieringsforhold.

Onsdag: Grete Nordhelle.

Tema: Bruksrett til bolig i forbindelse med
separasjon/skilsmiss.

Det tas forbehold om mulige endringer i programmet.

Vel møtt.

Vennligst hilsen
Boligrettsgruppa
i Juridisk Rådgivning
for Kvinner.

"OPPSIGELSESVERNET I HUSLEIEFORHOLD".

1. Innledning.

Kort om leie av bolig - særpreg.

Oversikt over boformene (vanlig leieforhold, leie av bolig mot lån (obligasjonsleiligheter), borettslagsleiligheter og aksjeleiligheter). Opphør av leieavtaler - en oversikt. (hevning, ekspropriasjon, gjeldforfølgning, tidsbegrensning, leieobjektet går til grunne, leietaker dør og leieforholdet blir sagt opp).

Oversikt over framstillingen.

2. Formelle krav til en oppsigelse. -

Husl. § 7.

Alltid krav om skriftelighet.

Det er eneste formkrav hvis boligen er fullt møblert eller det dreier seg om leie av enkelt beboelsesrom med adgang til andres bolig. (Om dette uttrykket, se nede nfor).

Ellers gjelder det noen krav i tillegg.

1. Må opplyse om søksmålsfristen.
2. Må begrunne oppsigelsen eller vise til at slik begrunnelse kan kreves.

Virkingen av at formkravene ikke er oppfylt. Litt om stillingen hvis leietaker likevel flytter. Praktisk perspektiv.

3. Kort om oppsigelsesfristene.

Hva menes med oppsigelsesfrist? Husl. § 8 og borl. § 36. Litt om den konkrete beregning av fristen.

4. Oppsigelsesvernet i vanlige leieforhold.

Husl. § 38.

Hovedreglen.

Tilfeller hvor retten aldri kan sette en oppsigelse til side (helt møblert bolig og enkeltrom med adgang til andres bolig, vesentlig mislighold og riving).

Tilfeller hvor retten bare kan sette en oppsigelse til side hvis det foreligger særlige grunner (tjenesteboliger, ombygging).

Særlig om omgåelse av oppsigelsesvernet (framleie, tidsbegrensede avtaler).

Litt om opphør av obligasjonsleieforhold.

Når leieforholdet er uoppsigelig. Etter at leieforholdet har gått over på vanlige vilkår. Kort om forholdet til husl. § 38.

Oppsigelsesvernet i borettslag og i boligaksjeselskap.

Utg.pkt. - samme regler gjelder for begge boformene. Litt om borl. § 36. Aksjeobligasjonsleiligheter - er søksmålsbyrden her lagt over på leietaker?

Avsluttende bemerkninger.

Literaturliste:

Kåre Lilleholt: "Oppseiingsvernet i bustadleiegeforhold".
Arne Kobbe: "Husleieloven med rettspraksis og kommentarer".
Krüger/Hyller: "Boligrett"
Grini/Lilleholt: "Borettslovene"
Holst/Rønningen: "Lagmannsrettavgjørelser i boligrett 1970 - 77".
Andersen/Grønvik/Svoren: "Bo trygt" (Kommer på Pax forlag like over
nyttår)

--oo0oo--

Nesten alle disse bøkene inneholder et rikelig domsmateriale. Dessu
finner man også henvisninger til annen literatur som etter mitt skjø
ikke lenger har krav på same grad av oppmerksomhet, men som likevel
kan tenkes å være nyttig i enkelttilfeller.

God fornøyelse!

Per Ø

77".
e over

Dessu
tt skj
ikevel

REFERAT FRA JURK's BOLIGRETTSEMINAR

5 - 7 desember 1983.

1. DAG: Oppsigelse i husleieforhold.
ved Per Øyvind Andersen.
2. DAG: Problemer i forbindelse med kjøp
og leie av bolig.
ved Anna Grøndahl.
3. DAG: Bruksrett til bolig i forbindelse
med separasjon og skilsmisse.
ved Grethe Nordhelle.

v/ Per Øyvind Andersen.

Innledning: Om leie av bolig.

Leie av bolig reguleres av den spesielle kontraktsrett. Leier og eier har inngått en avtale som blir regulert etter vanlige kontraktsrettslige regler. Istedet for å si opp leieforholdet kan partene heve avtalen. Hevning forutsetter imidlertid at det foreligger et vesentlig mislighold fra en part.

Husleieforhold omfatter foruten vanlig leie, også leie av obligasjonsleiligheter, aksjeleiligheter og leie i et borettslag. Husleieloven av 16/6 1939 nr. 6 regulerer husleieforhold. Dens saklige virkeområde følger av § 2. Loven omfatter bruk av bolig mot vederlag, nærmere presisert at vederlaget er regelmessig og at det er en rettslig plikt å yte vederlag. Dette er imidlertid bare en skjønnsregel.

Formelle krav til en oppsigelse.

De formelle krav til en oppsigelse finner en i lovens § 7. Denne må ses i sammenheng med § 38 som regulerer de materielle vilkår for oppsigelse. Utgangspunktet for en oppsigelse er at der foreligger en leiekontrakt som ikke er tidsbegrenset. I følge lovens §7 skal en oppsigelse være skriftelig. Dette er det eneste formkrav som gjelder dersom det er leie av enkelt boelsesrom med adgang til andres bolig, dvs. hybel eller dersom boligen er fullt møblert. "Fullt møblert" tolkes restriktivt, dvs. at man så og si skal kunne flytte inn med bare tannbørsten.

Utenom det ovenfor nevnte tilfelle, kreves det noe i tillegg til skriftelighet: det må i oppsigelsen opplyses om at leiers søksmålsfrist er 30 dager og oppsigelsen må begrunnes skriftelig eller vise til at slik begrunnelse kan kreves.

nei Dersom leietaker er i tvil om at oppsigelsen er i orden, kan en ta ut stevning. Prøvingen skjer (enten ved namsmyndighetene ; i Oslo Oslo Byfogd eller) ved Oslo Husleierett. Man har da en 30 dagers frist som er absolutt. Kommer saken opp for retten kan leietaker bli boende dersom det ikke er annen grunn til utkastelse. Dette følger av lovens § 39. Dersom en oppsigelse ikke oppfyller vilkårene, bør leietaker ikke flytte. Hvis leietaker flytter, mister han/hun retten til senere å påberope seg at oppsigelsen er ugyldig.

Huskeregler: 1) Ikke flytt.

2) Betal husleie.

3) Ta ut stevning.

Oppsigelsesfrister.

Med oppsigelse menes hvor lenge en kan bo etter at oppsigelsen er kommet. Husleiel. § 8 er deklarasjonsartikkel, og det er vanlig å ha andre oppsigelsesfrister enn det som fremgår av loven. Det som følger av Husleiel. § 8 og Borettslagl. § 36 gir minimumsvern. En leietaker har et oppsigelsesvern som gir rett til å bo i den leide boligen 30 dager. Dette gjelder dersom saken ikke bringes inn for retten. Hvis saken bringes inn for retten, har leietaker rett til å fortsette leieforholdet så lenge som saken pågår.

Oppsigelsesvernet i vanlige leieforhold.

Oppsigelsesvernet reguleres i Husleiel. § 38. Første ledd kan karakteriseres som en sekkebestemmelse. En oppsigelse kan settes til side dersom den er usakelig begrunnet eller vil virke urimelig for leietaker. Kravene til saktelighet og urimelighetskriteriet er rettslige standarder, rettspraksis er imidlertid konkret i den enkelte avgjørelse. Begge kriteriene har selvstendig betydning, men en oppsigelse blir sjelden satt til side med grunnlag i usaktelighet. Urimeelighet er den begrunnelsen som oftest fører frem. Det skjer ofte en interesseaveining: utleiers interesse i å få boligen tom kontra leiers interesse i å bli boende. Situasjonen på boligmarkedet er ofte en presumsjon for urimeelighet. Dersom utleier skaffer erstatningsbolig vil oppsigelsen lettere bli godtatt.

Hvis det foreligger et pliktbrudd fra leietakers side og dette kan karakteriseres som vesentlig mislighold, følger det av Husleiel. § 38. 3. ledd nr. 2 at en oppsigelse ikke kan kjennes ugyldig av retten.

Heller ikke kan en oppsigelse settes til side dersom den gjelder en fullt møblert bolig, eller dersom den gjelder et enkelt beboelsesrom med adgang til annen manns bolig. Dette følger av § 38. 3. ledd.

Begrunnelsen for at husleiereguleringen ikke gjelder for disse leieformene er at det er nære boforhold som trenger særlig regulering. Situasjonen i dag er imidlertid at hele gårder leies ut møblert og derfor kommer inn under denne bestemmelsen. Det er følgelig stor fare for misbruk av interesseåvvein-

Vesentlig mislighold.

Foreligger det vesentlig mislighold kan en aldri sette en oppsigelse til side. Dette kan være f.eks. ulovlig fremleie eller mislighold av leiebetaling.

Reguleringen av oppsigelse supleres av utkastelsesregler. Etter Tvml. § 3 nr. 9 kan utkastelse skje uten søksmål. En forutsetning er imidlertid at dette er inntatt i leiekontrakten. Utkastelse krever videre skriftelig påkrav etter Husleiel. § 39. Bestemmelsen sier at skyldig leie må betales innen

14 dager etter påkrav. Denne bestemmelsen er absolutt, og den virker følgelig som et kraftig innkassomiddel.

Dersom det er uenighet om leiens størrelse, må leietaker likevel betale, og spørsmålet må tas opp gjennom retten. Holdes husleien tilbake, kan dette føre til rettmessig utkastelse.

I visse tilfelle kan retten bare sette en oppsigelse til side dersom det foreligger særlige grunner. Dersom en arbeidsgiver er utleier og arbeidsforholdet opphører, vil en oppsigelse bare kunne settes tilside dersom særlige grunner foreligger. Begrunnelsen for denne regelen er arbeidsgivers særlige interesse i å ha boligen til disposisjon for neste arbeidstaker. Skal det foretas en ombygning, må det også foreligge særlige grunner for at en oppsigelse skal kunne settes til side. Dersom det skal foretas rivning, som et ledd i byfornyelse, har en heller ikke oppsigelsesvern. Dette må imidlertid ha hjemmel i Boligformidlingsl. § 41. Utleier må da skaffe erstatningsbolig.

Omgåelse av oppsigelsesvernet.

Alle kontrakter er i utgangspunktet oppsigelige dersom de ikke er tidsbegrenset. Dersom en avtale blir fornyet mange ganger, vil dette kunne bli ansett som et forsøk på å omgå preseptorisk lovgivning. Dette gjelder de tilfellene hvor en savner saklig begrunnelse for en tidsbegrensning. Slike kontrakter er ofte kombinert med for høy leie, og leietaker er da blitt påtvunget en avtale som han/hun ikke ønsker.

Dersom en tidsbegrenset avtale ikke blir fornyet, følger det av Husleiel. § 10 siste ledd at utleier må sende flytteanmodning til leietaker innen 1 mnd. etter at avtalen er utløpt. Hvis dette ikke skjer, blir leietaker sittende på vanlige vilkår.

Opphør av obligasjonsleieforhold.

For at forholdt skal kunne karakteriseres som obligasjonsleie må det foreligge et lån fra utleier. I et obligasjonsleieforhold har leietaker en avtale som er uoppsigelig i fem år. Dette gjelder selv om lånet betales tilbake innen fem år. Kapittel 9 i Husleiel. er preseptorisk i obligasjonsleieforhold. Etter utløp av femårsfristen og dersom lånet er betalt tilbake, går obligasjonsleieforholdet over på vanlige leievilkår. Leie-

forholdet blir oppsigelig etter husleielovens regler.

Hvis en obligasjon med leierett blir overdratt, får den den blir overdratt til samme rettigheter som den tidligere eier.

Oppsigelsesvern i borettslag og boligaksjeselskap.

Borettslagsl. § 36 regulerer begge boformene. Oppsigelsesvernet kan ifølge § 36. 3. ledd opphøre p.g.a. vesentlig mislighold. Som eksempel kan nevnes at hundehold kan karakteriseres som vesentlig mislighold dersom vedtektene i borettslaget inneholder forbud mot dette.

Ved aksjeobligasjonsleiligheter er søksmålsbyrden lagt på leietaker. Leietaker må altså ta ut stevning ved en oppsigelse.

Avsluttende bemerkninger.

I husleietvister er det egnet å bruke en kombinert hjemmeforsikring. Denne vil dekke både egne og motpartens utlegg.

Hjemmet for å nevne som trykkes ved
rivning / anleggning kn. sl. § 41.

2. DAG:

Innledning ved Anna Grøndahl, jurist og ansatt hos Forbrukerombudsmannen, som selv var til stede og deltok i den etterfølgende diskusjon.

TEMA: PROBLEMER I FORBINDELSE MED KJØP OG LEIE AV BOLIG

Anna Grøndahl (heretter benevnt AG) hadde delt sitt foredrag opp i tre hovedpunkter:

- 1) Sammenligning av ulike eie- og leieformer
- 2) Leie eller eie? Hva koster det å bo
- 3) Boligfinansiering. Hvordan skaffe lån

AG innledte med en presentasjon av Forbrukerombudets prosjekt vedrørende markedsføring og omsetning av fast eiendom. Ved hjelp av overhead prosjektor sammenlignede AG ulike former for annonser av boliger. Det finnes ikke minimumskrav til opplysninger i annonser. Ofte kan de gi et villedende bilde av det tilbudte - spesielt med hensyn til størrelse og det økonomiske forhold. Forbrukerombudet arbeider med disse forhold. Vi kan nok håpe på bedre regler på området.

Sammenligning av ulike eie- og leieformer

AG ga først en kort oversikt over de områder hun ville komme inn på de forskjellige typer eiendomsformer til boliger som er i bruk i Norge, de ulike måter å skaffe seg bolig på, og hvilke rettslige konsekvenser det har at man velger den ene eller annen form. Som ytterpunkter kan man stille opp en bolig som man leier på den ene siden og en bolig som man eier på den annen. Dette er ikke nødvendigvis det samme som en leilighet kontra en enebolig fordi det ikke er noe i veien for å eie en leilighet eller leie en enebolig, men det typiske er at man eier sitt hus eller leier en leilighet i en annens.

Vanlige husleiekontrakter

For vanlige husleiekontrakter gjelder husleieloven av 16.6.39 nr. Loven gjelder siden 1969 for hele landet og den regulerer de fleste forhold ved slike kontrakter. De sentrale bestemmelsene er dessuten utfordrende til fordel for leieren. Vanlige leieavtaler kaller man de leieavtalene hvor du;

- ikke leier boligen for en bestemt tid
- ikke leier boligen fullt møblert
- ikke leier en tjenestebolig
- ikke bor på framleie, dvs. leier av en som selv bor til leie
- ikke har betalt innskudd og ikke leier et enkeltrom med adgang til en annens leilighet

For leieavtaler gjelder i motsetning til de fleste andre avtaler visse formkrav. Hvis en av partene krever det, skal leieavtalen opprettes skriftlig. Reglene i husleieloven utfyller leieavtalen dersom avtalen ikke er fullstendig. Avtalen er bindende for begge parter når den ikke strider med de ufravikelige lovregler. Derfor kan ingen av partene bryte noen av bestemmelsene i avtalen.

Husleieloven har en del bestemmelser som kan fravikes i avtale mellom leietaker og utleier. F.eks. bestemmer loven at leietakeren bare skal utføre en begrenset del av vedlikeholdet, men her kan det avtales at leietaker skal ha større vedlikeholdsplikt enn det loven bestemmer.

Andre bestemmelser er ufravikelige slik at leietaker ikke skal stilles dårligere enn det loven bestemmer. Dette gjelder f.eks. bytteretten. Dersom lovens vilkår for bytte av bolig er til stede, har du bytterett uansett hva leieavtalen sier. Det står i den enkelte paragraf i husleieloven om bestemmelsene er ufravikelige. Står det ingenting om det kan bestemmes i paragrafen fravikes ved avtale. Alle bestemmelser om leie av bolig mot lån er ufravikelige.

Leieren betaler ikke noe kapitalinnskudd og retten til å kreve forskuddsleie er etter husleielovens § 11 begrenset til 3 måneder. Dersom leietakeren blir avkrevet forskuddsleie eller depositum som går ut over dette, er dette egentlig et rentefritt lån fra leier til utleier, og slike lån er bare tillatt til bestemte formål og da på nærmere vilkår som husleielovens 9. kap. oppstiller.

Leierens viktigste plikt er å betale den avtalte leie til riktig tid. Til gjengjeld har han krav på å få stillet boligen til disposisjon i skikkelig stand og utøve eksklusiv bruksrett over den. Uansett hvilken diskusjon en fører med gårdeier eller utleier, må man sørge for at husleien blir betalt i rett tid. Dette gjelder også utgifter som gårdeier har til f.eks. brensel og felles lys og som han fordeler på leietakerne. Manglende husleiebetaling kan føre til krav om utkastelse. Utleier kan da sende deg skriftlig krav om at leien må betales innen 14 dager etter at påkravet er mottatt ellers kan du bli begjært utkastet. Hvis du da ikke betaler innen fristen, kan du regne med at du blir kastet ut. En må sørge for å få kvittering når man betaler husleie. Loven gir rett til å betale gjennom postverket og denne retten kan en ikke fraskrive seg ved avtale.

Eiendomsboligen

Ved kjøp av en eiendomsbolig er det normalt meningen at kjøper skal tre inn i alle rettigheter og plikter som selgeren hadde. Når selgeren har gitt fra seg hjemmelen til boligen vil det f.eks. være opp til kjøper å holde den vedlike og han har også risikoen for det som deretter måtte skje. Kjøper overtar med andre ord den fulle faktiske og økonomiske rådighet over boligen, han kan bruke den, leie den ut, pantsette den eller selge den.

Juridisk beskrives en eierleilighet som en bolig som disponeres med eksklusiv bruksrett eller eiendomsrett når denne retten er knyttet sammen med ideell andel i eiendommen eller festeretten til eiendommen. Det er viktig at hver leilighet med tilbehør blir tildelt et særskilt blad i grunnboka, på samme måte som faste eiendommer. Grunnboka er et offentlig register over alle faste eiendommer i landet. Hver eiendom har sitt eget blad i grunnboka, og her står det opplyst om eventuelle beheftelser. Grunnboka er tilgjengelig for hvem som helst. Hvert sorenskriverkontor har sin bok. I Oslo må du henvende deg til byskriveren hvis du vil undersøke opplysninger i grunnboka.

En kjøpekontrakt inneholder de betingelser som vil gjelde for eieren. Viktigste er bestemmelsen om kjøperns eksklusive bruk

til sin leilighet og til felles innretningene. Kontrakten vil også si noe om hvordan forholdet til de andre beboerne i blokka eller i gården er regulert.

Fordeler ved en eierleilighet er at eieren kan gi pant i fast eiendom når hun eller han skal ha banklån. En eierleilighet kan belånes uavhengig av de andre leilighetene i gården eller blokka. Derfor har eiere av slike leiligheter stått svært fritt når de skulle selge. Eierleiligheter har ikke vært underlagt prisreguleringen slik leiligheter i frittstående borettslag var fram til i fjor.

Eieren av en eiendomsbolig har som hovedregel uinnskrenket bruksrett og juridisk disposisjonsrett. Det finnes imidlertid en del praktiske viktige innskrenkninger i eierens frie rådighet. For det første må kjøperen av eiendomsboligen respektere andre leiekontrakter i boligen. Dette gjelder ubetinget for leiekontrakter som er tinglyst, men også uten tinglysning har slike rettigheter en viss beskyttelse. Etter tinglysningslovens § 22 har bruksretten rettsvern uten tinglysning dersom den gjelder for mindre enn 3 måneder eller dersom den kan oppsies med mindre enn 3 måneders varsel eller etter husleielovens regler. Dette innebærer at den nye eier bare kan si opp vanlige leieboere på de vilkår som husleieloven setter.

Videre kan det tenkes at eieren må respektere forbehold fra den tidligere eier f.eks. at han har bruksrett til en del av boligen. Særlig praktisk er da at selgeren har panterrett i boligen for den ubetalte del av kjøpesummen. Til slutt nevnte AG at tidligere eiere kan ha heftet negative servitutter på eiendommen. Det kan f.eks. være bestemt at det ikke må drives bestemte typer næringsvirksomhet i huset, eller at det ikke må foretas påbygning som kan genere naboens utsikt.

En vesentlig innskrenkning i eierens bruksrett representerer også bygningslovens regler om bruksendringer. Eieren kan ikke bruke boligen til annet formål enn tidligere, uten bygningsrådets samtykke. F.eks. vil det ikke være tillatt å ta beboelsesleilighet i bruk som kontorer uten videre.

Andelsleiligheter

Disse boligformer kan karakteriseres som mellomformer mellom eiendomsboligen og leieboligen, og de har elementer som minner om begge deler. En andelsleilighet kan være bolig i frittstående borettslag eller i borettslag som er tilknyttet boligbyggelag. Andelsleilighet kan også være bolig i boligaksjeselskap.

Formelt er det et selskap som eier bygget der andelsleiligheten ligger. Men det er beboerne selv som utgjør selskapet og som eier det fordi de eier en andel eller en aksje her. En slik selskapsandel gir uoppsigelig leierett og bruksrett til en bestemt leilighet og til selskapets fellesområder. Boligbrukeren tegner en leiekontrakt hos selskapet. Samtidig er boligbrukeren medeier i selskapet og har borettsrett i ubegrenset tid. Man kan overdra en andelsleilighet til andre. I tilsluttede borettslag er det bestemte regler for overdragelse.

Det finnes altså to typer borettslag. Frittstående borettslag og borettslag som er tilknyttet et boligbyggelag.

Boligbyggelagene har to typer medlemmer. De som allerede har fått leilighet og bor i borettslag og de hussøkende.

I frittstående borettslag er medlemmene andelseiere som bor i borettslagets leiligheter.

Begge typer borettslag blir regulert gjennom borettsloven. Reglene er ikke de samme for de to typene. De viktigste forskjellene gjelder stiftelsen og noen begrensninger i borettsstyrets selvstendighet som gjelder for tilknyttede borettslag. De interne reglene for selskapets oppbygning og forhold mellom laget og andelseierne er like.

Dersom du har en andelsleilighet kan ditt rettslige forhold til borettslaget forklares på tre måter. For det første er du medeier, du eier en andel i selskapet som eier boligene i borettslaget. For det andre er du kreditor og pantøver. Du har betalt et innskudd til finansiering av boligene. Dette innskuddet er sikret med pant i borettslagets faste eiendom. For det tredje er du leietaker. Du leier en leilighet av borettslaget.

Etter lovendringene i februar i år⁽¹⁹⁸³⁾ har frittstående borettslag fått adgang til å oppløse seg i eierleiligheter. I de tilfeller kommunen har deltatt i å danne slike borettslag, må oppløsning godkjennes av kommunen. Tilknyttede borettslag kan ikke oppløses i eierleiligheter. I fjor ble prisreguleringen på leiligheter i frittstående borettslag opphevet. Samtidig ble takstene på leilighetene i tilknyttede borettslag sterkt oppjustert.

Den lovfestede forkjøpsretten som gjaldt i borettslag ble opphevet i år. Borettslagene står nå fritt til å bestemme om det skal være forkjøpsrett eller ikke. For tilknyttede borettslag vil slike vedtektsendringer i de fleste tilfeller være avhengig av at boligbyggelaget gir sitt samtykke. Boligbyggelagene må ta hensyn til hussøkende medlemmer og vil neppe godta at forkjøpsretten for slike medlemmer opphører.

Loven om borettslag fra 1960 forbød borettslag å etablere seg som aksjeselskap. Før denne tid var det allerede dannet en del borettslag etter denne modellen, og de fortsatte å eksistere. Dette forbudet ble opphevet siste år⁽¹⁹⁸³⁾. Nå kan borettslaget etablere seg som aksjeselskap i ny bebyggelse. Eksisterende bebyggelse kan ikke omgjøres til aksjeselskap. En del av reglene i borettsloven er laget etter mønster av aksjeloven.

Obligasjonsleilighet

En leieboer i et borettslag eller boligaksjeselskap er også medeier i selskapet. Han er både leieboer og andelseier eller aksjonær. I obligasjonsleiligheter har også leieren bidratt til finansieringen av bygget gjennom et lån til eieren sikret ved panteobligasjon i bygget. Men i disse tilfeller er hans stilling den at han er leieboer og kreditor. Han har ingen eierposisjon. Hans stilling er mer lik en vanlig leieboers, men han har visse særrettigheter i kraft av sitt obligasjonsinnskudd. Lovregler om obligasjonsleiligheter finnes i husleielovens 9 kap. Formålet med disse reglene er å verne leieboerne som blir tilbudt leilighet mot å betale innskudd. Bestemmelsene i husleielovens 9 kap. er derfor ufravikelige, og etter § 42 får reglene anvendelse på ethvert leieforhold der leieren har ytet lån og leieretten er betinget av lånet. Men i § 42,3. ledd gjøres

det unntak for borettslag. I disse tilfeller gir borettsloven leietakeren en langt bedre beskyttelse.

Leieren er beskyttet på 2 viktige punkter. For det første skal han sikres mot å tape innskuddet som følge av at utleieren går konkurs eller er ute av stand til å oppfylle sine økonomiske forpliktelser. Og for det andre skal leieren sikres boret i det bygg han deltar i finansieringen av. I husleielovens § 46,2. ledd kreves at obligasjonsinnskuddet skal ha pant innenfor 90% av en takst som skal avholdes av en takstmann oppnevnt av herredsretten eller byretten. Denne regel fører i praksis til at eieren selv må investere 10% av byggets kostnad, dermed forhindrer man boligprosjekter der utbygger ikke selv har en del av den økonomiske risiko, og det antas at regelen vil føre til at eieren blir mer ansvarlig og påpasselig ved utbyggingen. Leieren får en panteobligasjon som sikkerhet for sitt innskudd. Denne kan han overdra enten alene eller sammen med leiligheten. Hovedregelen er at obligasjonen kan overdras uavhengig av leieretten, men det kan treffes avtale om at avhendelse bare kan finne sted sammen med leiligheten, og i så fall kan utleieren ta forbehold om å kompensere i lånegjelden for pengekrav etter leieavtalen.

Deretter kom AG inn på husleielovens § 48 om at leiekontrakten skal tinglyses med prioritet foran obligasjonsinnskuddet. Leieren vil dermed ha sine særrettigheter i behold selv om boligen skifter eier, og når leieavtalen har prioritet foran innskuddet vil boretten være beskyttet selv om det skulle gå så galt at lånet faller bort som udekket ved eventuell tvangsauksjon. Loven bestemmer videre at leiekontrakten skal være uoppsigelig i 5 år selv om det er adgang til å oppsi innskuddet tidligere. Så lenge leieavtalen er uoppsigelig, har leieren også rett til å overdra leieretten og til å fremleie boligen for et samlet tidsrom av inntil 2 år. Både retten til overdragelse og til fremleie er riktignok betinget av utleierens samtykke, men slikt samtykke kan han bare nekte å gi når det er saklig grunn til det.

Maksimalprisen for en borettsandel blir fastsatt i forhold til borettslagets egen kapital. Når egenkapitalen fastsettes blir byggekostnadene oppjustert etter bestemte indekser. Ved at man betaler husleie reduseres borettslagets gjeld, og derved øker egenkapitalen. Dessuten øker egenkapitalen på grunn av oppjusterte byggekostnader. Borettsshaveren får tilbake denne verdiøkningen som hun eller han har bidratt til gjennom innbetaling av husleien i form av høyere pris når leiligheten blir solgt. Man har altså sikkerhet for pengene sine når man har kjøpt en andelsleilighet enten den ligger i et frittstående borettslag eller i et tilknyttet borettslag.

I et obligasjonsforhold vil det selvfølgelig også finne sted en verdiøkning av eiendommen. Men denne er det eieren som får utbytte av. Leietakeren får ingen ting. Høyeste lovlige overdragelsespris for leierett og innskudd kan ikke settes høyere enn obligasjonens pålydende. Skal du overdra en obligasjon får du tilbake det du betalte for den verken mer eller mindre. Inflasjonen blir ikke tatt hensyn til. Den eneste lovlige måte å ta en høyere pris vil være å ta betalt for forbedringer og investeringer som er gjort i leiligheten. Den som overdrar en obligasjonsleilighet vil også kunne ta en høyere pris enn selve obligasjonsbeløpet dersom leiekontrakten gir leietakeren særlige gode leievilkår. Slike spesielle gode leievilkår kan f.eks. være at en i fremtiden er sikret lav leie eller rett til å overdra kontrakten selv om obligasjonen blir innfridd av gårdeieren. Det er prislovens § 18 som bestemmer om overdragelsesprisen er satt ulovlig høyt.

Leilighet med eierpart - sameierpart o.l.

I boligannonser avrettes av og til sameieparter til salgs. Mange lurere på hva slags boligform dette kan være. Sameie oppsto som alternativ til eierleiligheter. Fram til mars siste år har det vært forbudt å dele opp gårder i eierleiligheter. Sameiet har vært et forsøk på å omgå denne loven. Det har altså hittil vært begrenset tilgang til eierleiligheter.

Ved sameie kan f.eks. 40 personer tilsammen eie en gård med 40 leiligheter. Hver enkelt beboer eier det man kaller en ideell part av eiendommen, 1/40 med eksklusiv bruksrett til en bestemt leilighet.

Når en kjøper skal ta opp lån til en sameiepart, kan det by på problemer å få pantelån. Banken kan ikke ta pant i ideell part som ikke er noen bestemt part.

Ved oppussing av en sameiepart vil ikke verdien på den leilighet man eier øke. Verdiøkningen vil gjelde gården samlet.

I dag er det her i landet omlag 200.000 leiligheter i tilknyttede borettslag, 75.000 leiligheter i frittstående borettslag og mellom 25-30.000 eierleiligheter. Det er grunn til å regne med at vi får en sterk økning i antall eierleiligheter i tiden fremover.

Boligfinansiering

Som siste punkt gikk AG over til boligfinansiering - er det forskjell med hensyn til boligtype når det gjelder mulighet for banklån, spurte AG.

Bankene har vist manglende vilje til å regne lån til leiligheter i borettslag som boliglån. Slike lån er blitt regnet som forbrukslån som ikke gis på like gunstige vilkår som boliglån. Riktignok har det vært på tale å endre denne praksis og både boligkooperasjonen og Forbrukerrådet har påpekt at det ikke er noen lovregel som hindrer bankene i å stille sine lånesøkere likt. Foreløpig er det imidlertid lite som tyder på at bankene vil slutte med forskjellsbehandlingen.

Husbanken dekker en stadig mindre del av byggekostnadene for boliger i borettslag. Til nye leiligheter vil kjøpere ha behov for en egenkapital på 45-60% av det boligen vil koste. For mer eller mindre eldre leiligheter er behovet for egenkapital opptil 100%. Det vil si at kjøperen må skaffe hele kjøpesummen selv. Stadig flere borettslag nedbetaler sin gjeld til Husbanken. Dermed øker lånebehovet for den som overtar slike leiligheter. For folk flest er det et stort økonomisk løft å kjøpe bolig. De aller fleste må ta opp lån, og derfor er lånevilkårene man kan oppnå hos en kredittinstitusjon svært avgjørende.

Det
ban
ins
bor
har
til
er
ned
med
til

Det
pri
og
Det
bar
kur

Der

ell
mt
å
t
net

Det er store forskjeller mellom utlånsbetingelser i de forskjellige banker. Likevel er helhetsinntrykket at de fleste kredittinstitusjoner gir dårligere vilkår for lån til leiligheter i borettslag enn til eierleiligheter. Lån til borettslagsboliger har jevnt vært unnlagt høyere rente og kortere avdragstid enn tilsvarende lån i eierboliger. Det er særlig avdragstiden som er ugunstig for lån til leiligheter i borettslag. De må vanligvis nedbetales i løpet av 10-15 år, mens det til eierboliger gis lån med 20-30 års avdragstid. I tillegg gis de kortere lånene også til en høyere rente.

il
r

Det er vanlig å skille mellom pantelån og gjeldsbrevlån. Første prioritets pantelån blir gjerne gitt innenfor 60% av en lånetakst og har som regel lengere avdragstid og lavere rente enn andre lån. Det er nettopp boligens eierform som avgjør hvilken type lån banken gir. Til leiligheter i borettslag har man som regel ikke kunnet regne med å få pantelån.

er
aks-

Deretter ble det stillet en del spørsmål i relasjon til foredraget.

Grete Dahlgaard Berntzen

al

3.DAG

BRUKSRETT TIL BOLIG I FORBINDELSE MED SEPARASJON OG SKILSMISSE

Ved advokat Grethe Nordhelle.

Ved separasjon og skilsmisse opphører formuefelleskapet, jfr. El. § 54, 1.ledd, og nettoformuen deles mellom ektefellene. Hovedregelen for fordelingen av felleseiets eiendeler er innbrakt en gjenstand også har rett til å få den utlagt på skifte, jfr. S § 50, 1.ledd.

Vanligvis vil den ektefellen som får eiendomsretten også få full bruksrett til gjenstanden. Men når det gjelder boligen har vi særlige lovregler som åpner adgang til å skille bruksretten fra eiendomsretten. Etter disse regler kan en ektefelle tilkjennes bruksrett til boligen uten hensyn til hvem som har fått eller vil få den utlagt på skifte.

1. Bruksrett i forhold til type bolig.

(se nærmere om de forskjellige typer boliger i referat fra dag 2)

- I. Rene leieforhold-- event med tillegg av obligasjonslån.
- II. Eiendomsrett til hele eller deler av fast eiendom.
- III: Eier av verdipapir som gir rett til leiekontrakt.

Hjemmel for bruksrett til alle typer boliger finner man i:

Ekteskapslovens § 54, 2.ledd. 2.pkt. og 3.pkt.

Spesiell hjemmel ved særeie. E.1 § 55a.

Ved faktisk separasjon, midlertidig separasjon Ef.1. § 4, 1.

Twistemåls. § 426, 1. og 2.ledd.

I flertallet av tilfellene inntreer bruksrett etter avtale mellom ektefellene ved skifteoppgjøret etter sep/skilsmisse. Vil ektefellene avtale bruksrett før skifte må dette skje i ektepaktsform.

2. Bruksrett i konflikt med eiendomsrett ?

ad.I ingen eiendomsrett - Husk allikevel: husl. § 49.1. for obligasjoner. (når leieboeren har betalt et innskudd til gårdeier.)

ad.II. Eiendomsrett på skifte.

Skiftelovens § 50,1.ledd - hovedregelen
" § 50,2.ledd
" § 50,3.ledd
" § 51 - salg

Uavhengig av eiendomsretten, kan den andre få bruksretten

Tidligere var det mer vanlig å skille bruksretten og eiendomsretten.

Bakgrunnen for dette var at en i de fleste ekteskap manglet økonomisk likevekt . Mannen fikk som oftest eiendomsretten til huset, fordi han hadde hatt inntektsgivende arbeid.

Siden moren i de fleste tilfeller fikk omsorgen for barna, var det naturlig å gi henne en bruksrett.

Den kjente Høyesterettsdommen fra RT: 1975 s 220. forandret imidlertid situasjonen.

I denne dommen ble det bl.a slått fast at, i ekteskap hvor mannen hadde hatt inntektsgivende arbeid, mens kvinnen hadde arbeidet i hjemmet, vil boligen kunne bli ansett som brakt inn i fellesskap jfr. S § 50. 1.ledd, selv om kvinnen ikke hadde ytt noe pengebidrag.

Dette fordi hennes arbeid i hjemmet har muliggjort anskaffelsen. Dommen blir stort sett fulgt opp i praksis.

Lovens ordlyd "brakt inn" må sees på konkret i hvert enkelt tilfelle.

Arten og omfanget av kvinnens arbeid skal vurderes konkret. Momenter i vurderingen: helhet i situasjonen.

hvordan har arbeidsdelingen vært.

Ved "normale" forhold - tradisjonelt rollemønster, vil kvinnens arbeid i hjemmet bli vurdert på lik linje med mannens inntektsgivende arbeid.

S § 50. 2 og 3 ledd. Andel/aksje eller obligasjonsleiligheter kan legges ut til en av ektefellene uten hensyn til hvem som har brakt den inn hvis " særlige grunner" taler for det. Det kreves ikke så veldig sterke grunner her.

Omsorg for barna kan være en slik grunn.

Mht. Fast eiendom kreves " sterke grunner". Her skal det svært meget til.

§ 51. Ofte ved likedeling har ingen fortrinnsrett til boligen, slik at boligen må selges, dersom de ikke kan bli enige.

ad. III. Normalt kan en ikke skille mellom leierett og andelspapiret. Unntak fra dette finner en i Borettsl. § 39, ved separasjon/skilsmiss.

Regelen hjelper lite hvis det ikke er samarbeid mellom partene.

Den part som eier andelen kan selge, mens den bruksberettigede har forkjøpsrett innen 30 dager.

Gjør han/hun ikke bruk av denne mister han/hun bruksretten.

Det har derfor ikke særlig verdi å få bruksretten til slike typer leiligheter.

3. Nærmere om vilkårene for å tilkjenne bruksretten.

Generellt gjelder kravet at bruksretten må "skjønnest nødvendig".

Dette er en rimelighetsvurdering for domstolen.

Den som skal ha omsorgen for barna vil stille sterkt.

Særlig hvis barna er mindreårige.

Barn i skolealder bør helst ikke flyttes.

spesielle vilkår:

- a) Hvis ektefellen har fått separasjon etter E.l. § 42, 2. ledd har han/hun rett til å få tilkjent bruksretten, under den generelle forutsetning at det skjønnes nødvendig. Det er imidlertid få separasjoner, i forhold til samlet antall, som er gitt etter denne paragrafen.
- b) Det samme gjelder jfr. § 55, hvis ektefellene har fått dom på skilsmiss (E.l. §§ 45-53) p.g.a. forhold som grovt har krenket den andre. § 55 gir ikke et så sterkt vern som § 54, 2. ledd jfr. § 42, 2. ledd.
- c) Ekteskapsl. § 54, 4. ledd er den viktigste praktiske hjemmelen for å bli tilkjent bruksrett. Ofte er dette en tidsbegrenset bruksrett til skifte har funnet sted. Det følger av bestemmelsen at bruksrett kan tilkjennes "når hertil finnes grunn".

Domstolen foretar en behovsaveining.

Omsorg for barna vil være et sterkt moment for å få tilkjent bruksrett.

Andre momenter: helse

Arbeidsplassens beliggenhet

Handicap

Økonomi

Tilknytning til boligen

Skyldspørsmål. (Det kan legges vekt på hvem som var skyld i samlivsbruddet, f.eks. utroskap eller mishandling. Dette er allikevel i unntakstilfeller)

d) Ekteskapsloven 55a åpner muligheten til å få tilkjent bruksretten til boligen selv om den er den andre ektefelleens særøie.

Det stilles krav om sterke grunner.

Det vil bli foretatt den samme behovsaveiningen her som ved felleseie, men momentene må ha sterkere overvekt.

e) Med hjemmel i Tvistemålsl. § 426 kan en få tilkjent bruksretten ved en midlertidig avgjørelse.

Etter 1.ledd kan bruksretten tilkjennes mens saken pågår.

Etter 2.ledd kan bruksretten tilkjennes før mekling har funnet sted eller sak er igang.

Dette er under den forutsetning at den bruksberettigede har vært utsatt for grov eller vedvarende krenkelse fra den andre ektefelle eller at denne jevnlig misbruker rusdrikk.

Etter Ektefellel. § 4.2.ledd. kan en tilkjennes bruksretten ved dom, eller som midlertidig forføyning under saken ved kjennelse. Denne bestemmelsen er lite i bruk. Den midlertidige bruksretten kan ikke vare lenger enn 3 mnd. etter skilsmisse eller separasjon ved dom eller bevilling, med mindre den bruksberettigede skal overta boligen på skifte eller det er uklart hvem av ektefellene som skal overta boligen.

Omfanget av bruksretten

- a) Omfanget av bruksretten kan være uttrykkelig nevnt i dom, vedtak eller avtale.

Domstolene har tidligere vært lite flinke til å si uttrykkelig hvor lenge bruksretten skal vare.

Når bruksrettens omfang ikke er uttrykkelig nevnt i dommen skal det ikke meget til for å få saken tatt opp igjen hvis situasjonen har endret seg.

Når bruksrettens omfang er fastsatt i dommen skal det mye til. Se RT: 79 s. 1361.

Når bruksrettens omfang er fastsatt i avtale har en etter El. § 59.2.ledd adgang til å revidere, hvis endrede forhold gjør seg gjeldende eller at avtalen er åpenbart urimelig for den ene part.

Avtalelovens ugyldighetsregler anvendes her, men det er ikke så vanskelig å få erklært en avtale urimelig i ekteskapsaker.

- b) Når bruksrettens omfang ikke følger av lovens ordlyd eller er uttrykkelig nevnt i dommen er det som sagt en forholdsvis grei sak å få avgjørelsen opp til ny vurdering.

Forholdene kan ha endret seg etter at bruksretten ble tilkjent.

Domstolen vil da påny vurdere hvorvidt bruksretten "skjøttes nødvendig".

Det vil være den samme behovsveiningen som ble lagt til grunn ved første gangs avgjørelse.

Særlig vil en legge vekt på om ektefellen har mulighet til å skaffe seg en ny bolig, eller om ektefellen med eiendomsretten til boligen kan tilby en tilsvarende bolig i erstatning.

Det har i den senere tid blitt mindre vanlig å tilkjenne bruksrett for lengre tid enn til skiftet har funnet sted.

(Av opplysninger JuRM har fått viser domstolpraksis i Asker og Bærum at det skjer sjelden, Det samme gjelder Skien/Porsgrunn distriktet. I Oslo er det en tendens til kun å tilkjenne en begrenset bruksrett.)

Gjennomføring av bruksretten

- Ved midlertidige avgjørelser er bruksretten tvangskraftig ved meddeelsen.
  - Ved avgjørelser i ekteskapsaker eller skifte kan det ved kjennelse vedtas at dommen er tvangskraftig ved domsavsigelsen.
  - Ellers må ankefristen være utløpt. (Bruksretten må være nevnt i domsslutningen for å kunne brukes som et tvangsgrunnlag.)
  - Hvis den andre part nekter å flytte ut kan en sende en begjæring til namsretten om utkastelse...(hvis en har et tvangsgrunnlag, se ovenfor)
- b) Ekteskapsl. § 54.4.ledd. Utgangspunkt: tvist om bruksretten avgjøres av domstolen.
- TVM.1. § 421 : I ekteskapsaker er retten pliktig til på eget initiativ å undersøke spørsmålet om bruksrett.

Dersom partene har begjært offentlig skifte avgjøres spørsmålet av skifteretten.

Bruksretten kan avgjøres av Fylkesmannen dersom partene er enige om en slik avgjørelse.

I Oslo blir alle slike saker sendt direkte til domstolen.

Konsekvenser av bruksrett

- boligens omsetningsverdi vil normalt være sterkt redusert, unntatt ved kjøp av bruksberettigede.

Vederlag for bruk av boligen?

Det finnes ingen hjemmel for regulering av vederlag for bruk av boligen.

Ofte avtales dette ved skifte. Normalt overtar bruksberettigede plikten til å betale renter og avdrag på boligen. Det oppstår ikke et husleieforhold mellom partene, men noen av husleielovens regler kan anvendes analogisk.